

Præsident Hans Nansen den Ældre.

Ved

Dr. Fr. Hammerich.

Vi have ikke faa Levnetsbeskrivelser af berømte danske Mænd, der levede før Enevælden, men næsten alle handle de om Lærde eller Statsmænd. Og dog gaves der i den danske Borgerstand mægtige, indflydelsesrige Folk, skjøndt Standen i det Hele vel aldrig naaede den betydningsfulde Udvikling, som fandt Sted i visse andre Lande. Rigets Ypperste, Drost Peder og Klaus Limbek, kunde være i dyb Gjæld og derved i Afhængighed af Borgere, og en Borgemester i Ribe under Valdemar Atterdag, Anders Bundesen, havde Raad til at lade et fyrsteligt Gravmæle sætte paa sin Grav. Navnlig efter Reformationen have vi en Række meget formaaende Handelsmænd, Oluf Bager, Leilerne i Helsingør, Markus Hess, Johan Bræm, Mikkell Vibe, hvis Indflydelse rakte langt ud over den Kommune, de nærmest tilhørte. Kom der Røre i Borgerverdenen, da optraadte Folkeledere, som Hans Mikkelsen, Ambrosius Bogbinder og Jørgen Koch. Der er dog Ingen blandt saadanne Mænd, hvis Berømmelse overgaaer Hans Nansens, og dette baade naar vi betragte ham som Handelsmand og som Folkeleder, hvortil end ydermere kommer, at han havde Pennen i sin Magt, en Ting vi ellers kun træffe paa hos Hans Mikkelsen. Der kan derfor ikke være nogen Tvivl om, at han vel fortjente en Levnetsbeskrivelse.

I nærværende Blade har jeg forsøgt at sammenfatte,

hvad man veed om denne mærkelige Mands Liv. De særlige Kilder til hans Historie ere ikke mange. Man har fra hans Haand et trykt Skrift, *compendium cosmographicum et chronologicum*, og hvis det forholdt sig med dette, som med de fleste lærde Skrifter fra hine Dage, hvis Forfatteren i sin Snaksomhed nu hist, nu her betroede os Noget om sit Liv og Levnet, sine Kilstudier og Grandskninger i Videnskaberne, hvis han havde smykket sin Bog med Ærevers og berømte Mænds Anbefalinger paa Dansk og Latin, vilde vi derfra maaskee kunne hente en Deel, ikke uvigtige Efterretninger. Men til alt Saadant kjender den jævne, praktiske Hans Nansen aldeles Intet; han meddeiler os ikke videre, end at Bogen ligesom har gjort sig selv paa hans Reiser, idet han følte en indre Trang til at samle af visse anførte Kilder til egen Efterretning, hvad der er samlet, samt at den berømte Longomontanus har gennemseet den. Private Breve fra hans Haand findes der ingen af, som har ringeste historisk Vigtighed. Derimod førte hiin Tids Skik og Brug det med sig, at vi have to korte Levnetsbeskrivelser af ham, forfattede af Mænd, der stode ham nær, og indlemmede i: *Ligprædiken* offver Sl. Hans Nansen. Bogen er udkommet i Kvart 1668, foran staaer Dr. Johannes Vandalins Censur over den egenlige *Ligprædiken*, det Hele udgjør 170 Sider og 6 Sider Fortale. Den første Deel: »Den Retsindige Dommeris Graff-Skrift»¹⁾ er *Ligprædiken* af Sognepræst

¹⁾ Censuren indskjærpedes paany, i Anledning af den noldske Historie, ved Forordning 6te Mai 1667. Den fuldstændige Titel lyder: Den Retsindige Dommeris Graff-Skrift tagen udaff Jobs 29. cap. vers. 14. 15. 16. fremsat oc forklart udi den Ædle, Høyærbare, Høy-oc Velvise, nu Sal. Mands Hans Nansens Kongl. Maytt. Raad, Assessor i Collegio Status, Præsident oc Borgemester i Kiøbenhaffn

Esaias Fleischer ved Helliggjestkirke, en Søstersøn af Hans Nansens Hustru: først paa sædvanlig Viis en Fortale, saa Text og Indgang, derpaa den Afdødes Levnet fra Side 26 til 48, endelig »Textens Forhandling« i tre Parter med applicatio paa den Afdøde; i Alt 156 Sider. Efter Ligprædiken kommer Universitets-Programmet, der iøvrigt ogsaa haves trykt for sig paa et stort Folioblad; det udgjør 14 Sider og er udstedt, ikke forfattet, af Ærkebiskop Hans Svane og Universitetets Rektor Professor Matthias Foss. Forfatter er nok Aarets Dekanus, Professor Rasmus Bartholin¹). Efter disse to Levnetsbeskrivelser og nogle smaa Bidrag, sammenskrabede hist og her, har den bekjendte Joh. Møller udarbejdet Skildringen af Hans Nansen i Cimbria litterata, hermed og med Levnetsbeskrivelsen i Rothes brave Mænd, et simpelt Uddrag af Ligprædiken og Program, slutter Rækken af de egenlige Personalier. Fra Helliggjestkirke, hans Sognekirke, er Intet at hente, thi dens Kirkebøger gaar ikke ud over det attende Aarhundrede; de flensborgske Arkiver paa Raadhuset og i Mariekirken ere for Øieblikket i en saa kaotisk Tilstand, at man kun hist og her kan

Hans Liihs Christelige Begængelse Den 25. Novemb. 1667. Vdi H. Geistis Kirke aff Esaia Fleischer Sogneprest sammesteds. Kiøbenhavn, tryckt hos Hendrich Goede, Kongl. Maj. oc Univ. Bogtr. Aar 1668.

¹) Programmet begynder saaledes: Præses Consistorii Regiæ Academiæ Hauniensis D. Johannes Svaningius, S. Regiæ Majestatis Consiliarius, Collegii Status Assessor, Archiepiscopus, SS. Theologiæ Professor, Ejusdemque Facultatis Decanus, Nec Non Ejusdem Academiæ Rector M. Matthias Fossius SS. Theologiæ P. P. Lect. Salut. Det er dog kun skrevet i disse Udstederes Navn, i det Hele maa bemærkes, at Udstederne saa godt som aldrig selv have forfattet et Program; den sandsynlige Forfatter, Aarets Dekanus, er opgivet efter Universitetsmatriklen i Konsistoriets Arkiv.

støde paa Smaating, maaskee de dog ville yde noget Mere, naar den nu af Cand. Seidelin paabegyndte Ordning engang føres til Ende.

Men Hans Nansen har saa dybt indskrevet sit Navn i Tidens Historie, at den paa hvert Blad bærer Vidne om ham. De trykte og utrykte Kilder til Enevældens Indførelse, jeg har anført i min didhørende Afhandling¹⁾, maa derfor flittig raadspørges, ligesaa alle trykte Kilder til Kjøbenhavns Historie, medens han sad i Magistraten. Endelig levere det kun lidet paaagtede Raadstuarkiv og Geheimearkivet, sidstnævnte navnlig i sine Registre og Tegnelser, en heel Mængde ubenyttet, ofte høist interessant Stof til hans Levnetsbeskrivelse. Heller ikke de latinske Universitets-Programmer over Samtidige maae oversees; Forfængeligheden hos den formuende Borgerstand, at see sin Ære udbasunet i høie Toner paa et Tungemaal, man ikke selv forstod, har her gjort Historien en vigtig Tjeneste. Efter saaledes i Korthed at have gjort Regnskab for mine Hovedkilder, gaaer jeg over til en Skildring af Manden selv.

¹⁾ Nordisk Universitets-Tidsskrift 3die Aargang, I, 56—57; her en Fortegnelse over Numerne paa de utrykte! Acta consist. Nr. 9 findes i Konsistoriets Arkiv; paa Kongens Bibliothek findes følgende: Ierkeske Dagbog, af unævnt Forfatter men afskrevet fra det Ierkeske Bibliothek, Gl. Kgl. Saml. 4to 2707; Rhumanns Dagbog Gl. Kgl. Saml. 4to 2706 og fl. St., Oluf Parsbjergs Dagbog mellem en Deel Papirer i Gl. Kgl. Saml. 4to 2700 og 2701, Pouchs Samlinger Nye Kgl. Saml. fol. 649, Niels Slanges Suverænitetshistorie Gl. Kgl. Saml. fol. 905 og fl. St., Langebeks Suverænitetshistorie, egenhændig Concept Gl. Kgl. Saml. fol. 906 og fl. St. Hertil kan endnu føies en tydsk Journal fra 1660 i Geheimearkivet, ført af en Officeer (indkomne Sager fra Krigsministeriet, 1660 2det Halvaar.); den indeholder kun bekjendte Ting.

**Hans Nansens Læreaar, han bliver islandsk Kjøbmand og
Forfatter.**

Ihvor fortydsket det gamle Sønderjylland end er blevet i ulykkelige Tider¹⁾, har det alligevel leveret flere Bidrag til den nordiske, end tyske Udvikling. Til tysk Side høre, for blot at nævne nogle betydeligere Navne, Theologen Georg Calixtus (Callisen), Kunstneren Carstens, maaskee ogsaa Hans Brüggemann, de lovkyndige Historikere Michelsen og Falk; det maa derhos bemærkes, at Digteren Claudius er af mellemslesvigsk Herkomst. Til dansk Side høre Psalmedigteren Brorson, Eckersberg, Skaber af den danske Kunstskole, Bissen, Martensen, Paulsen, Forchhammer, Viborg, Herholdt, Botanikeren Hornemann, A. Højer, endelig alle de tre kommanderende Generaler, der under sidste Krig hævdede os Besiddelsen af Slesvig; det maa derhos ligeledes bemærkes, at Evald og Oehlenschläger udlede sin Herkomst fra Sydslesvig.

Det Stammenavn, Hans Nansen bar, hidrører uden Tvivl fra en Forkortning af det gamle Mandsnavn »Nafne»: vi finde Spor til det næsten overalt i Norden især i Slesvig, maaskee ogsaa i Ditmarsken, men ikke paa Island, paa senere Tid synes det under Formen »Nane« at have stedfæstet sig i Slesvig²⁾. Ved Slutningen af det 16de Aar-

¹⁾ Ogsaa Hans Nansens Ligprædiken kjender til den yndede Talebrug, »dansk Holsteen«, der allerede forekommer under Frederik 2. (Rosenvinges gl. Domme 3, 47.), »Holsteen hans Fædreneland«: heder det Side 93.

²⁾ Fra Middelalderen kjendes den navnkundige Biskop Nafne i Fyn i det 15de Aarhundrede, en Adelsmand Jens Nafnesen under Dronning Margrethe (D. Mag. 4. 292), en sjællandsk Borger Nafne Gjødese og flere Andre af s. Navn (D. Mag. 3, 261), en Ridder Hans Nafnesen og hans Frue Elisif fra det 13de Aarhundrede i

hundrede levede et Par agtbare Ægtefolk i Flensborg, Evert Nansen og Maren Pedersdatter. Familien lader til at have hørt til de bedre Borgerklasser, Mandens Broder synes at være Skibseier; Manden selv var vel Kjøbmand og kaldes i Universitetsprogrammet »non ex infimo civium ordine«, i Ligprædikenen »ærlig og velagt«¹⁾. Man var i hine Dage nøieregnende med Titulaturen. Ovennævnte Titel tillagdes i Almindelighed kun Borgemestre og Raadmænd, en Renteskriver fik dertil endnu lagt »fornem«, og allerede noget før Suveræniteten finde vi af og til kjøbenhavnske, ikke andre, Magistratspersoner titulerede »ærlige, velvise og velfornemme«; en simpel Borger maatte nøies med »ærlig«²⁾. I Magistraten har Evert imidlertid ikke havt Sæde, ellers var det sikkerlig bemærket, jeg skulde derimod formode, at han hørte til de 24 udvalgte Borgere.

Tønder (Pontopp. D. Atlas 7, 269), Svenskerne Nafno, Nanæ, Nanny (Dipl. Svec. 3, 162. 17. 95) fra det 14de Aarhundrede; i Norge træffes Nafne-Gaard (Dipl. Norv. 3die Saml. 414. 488.) og Nannestad (oftere i Dipl.). Efter Reformationen var der 1665 en kjøbenhavnsk Borger Jørgen Naffnsen (Forordn. 8 Marts 1665), i Frederik den 4des Krige udmærkede en slesvigsk Bonde Hans Nansen sig i Østerby (Rivesell Beschr. der Stadt Flensburg 1, 53 flgde). Endnu bruges Navnet »Nane« baade i Flensborg (den bekjendte Oprører Nane Jürgensen), i Eidersted og Vidingsherred (Outzen friesisches Glossarium 443). Rimeligviis hører ogsaa Navnet Namsen herhid; om en Namsen haves et Program af den bekjendte flensborgske Lærde Königsmann. I Ditmarskens Frihedstid var Nanne et Efternavn, »et Klufnavn«, f. Ex. Hans N., Peter N. (Neocorus 1, 233). Hans Nansen skriver sit Navn selv i denne Form »Nansen«. For Øieblikket bære Flere Navnet Nansen, uden at dette staaer i nogensomhelst Forbindelse med det gammel-nordiske Navn; det er nemlig Grosserer Nathansons Sønner, der ved Overgangen til Kristendommen have ladet sig kalde saaledes

¹⁾ Ligprædikenen 160 og 26.

²⁾ Magistratens Vedtægtsbog paa Raadstuarkivet, fl. Dokumenter, Wolfs evigvarende Kalender 1648 dedicatio, Ligpr. f. Ex. 30—31.

Om han har havt nogen Formue, maae vi lade staae hen, ialtfald viser Ligprædikenens Udtryk om ham »ikke af sær høi Vilkaar og Stamme«¹⁾, at den ikke kan have været betydelig.

De omtalte Forældre fik den 28de November 1598 Klokken ti om Formiddagen en Søn, der efter sin Farbroder, maaskee ogsaa Bedstefader, i Daaben blev kaldet Hans; om de havde flere Børn, vides ikke²⁾. Drengen var af en saare livlig og opvakt Natur, navnlig roses hans gode Hukommelse. Sin første Opdragelse fik han hjemme, den var, efter Tidens Retning, beregnet paa tidlig at vække Alvor og Guds frygt hos den Unge, og hele hans Liv viser, at den har slaaet godt an. Ved Syvaarsalderen, dengang³⁾ som nu den sædvanlige Begyndelse af Skoletiden, blev han sat i Skole, men Spørgsmaalet er, i hvilken. Der fandtes en berømt latinsk Skole i Flensborg, et gymnasium trilingue, stiftet i Midten af det 16de Aarhundrede ved et stort Legat af Ludolf Naaman, Byen tilskjød det Fornødne, Magistraten var Patron og beskikkede Lærerne. For Øieblikket havde det en dygtig Rektor, Mag. Joh. Moht (fra 1603 til 1627), der er bekjendt for sine Skolebøger, det Skoledrama, han skrev, og de Disciple, han dannede, deriblandt den kongelige Livlæge Poul Moth. Mellem denne Skoles Lærlinge vil nu de flensborgske Lærde gjerne indskrive Hans Nansen⁴⁾. I og for sig selv

¹⁾ Ligpr. 94.

²⁾ Hvis Udtrykket i Ligprædikenen 39 »sine og sin kj. Hustrus Sostre, Svogere« er at tage i strengeste Forstand, maa enten Hans Nansen i sine ældre Dage have havt idetmindste een Søster, eller hans Kone flere end den ene, vi kjende til.

³⁾ Ligpr. 161. Wegener om A. S. Vedel (første Udg.) 12.

⁴⁾ Om den flensborgske latinske Skole see Möllers Cimbria litt. I. under Artiklen Naaman, A Seelen Sylloge memorab. Flensb. fl. St.

er der intet Urimeligt heri; Skolerne havde sine Klasser, beregnede paa Smaabørn¹⁾, og ofte, baade i Kongeriget og Slesvig, brugtes i det Hele de lavere Klasser til Børn, der dog ikke kom til at studere; saaledes vise Universitetsprogrammer og Ligprædikener os, at Mikkell Vibe nogen Tid har gaaet i Viborg Skole, Borgemester Peder Pedersen i Horsens Skole, og Borgemester Kristoffer Hansen i Malmø Skole. Men Hans Nansens Ligprædiken omtaler Side 27 udtrykkelig kun hans Underviisning i Katekismus og Børnelærdom, og at han blev holdt »udi tydske Skole, der at lære læse, skrive og regne«. Tør vi slutte Noget af hans egen Handlemaade, saa satte han ikke den Søn, som var bestemt til Handelsmand, i lærd Skole men i Regneskole²⁾, og Kosmografiens mange, i det Hele rigtig anførte latinske Gloser — der gives dog ogsaa urigtige³⁾ — lade sig let forklare ved Longomontanus's Gjennemsyn af samme Bog. Sandsynligst bliver det følgelig, at Hans Nansen er gaaet »to hus« om Aftenen, uden et Par latinske Brokker at gumle paa. Der fandtes i Flensborg flere Almueskoler efter Kirkeordinantsens Bydende med en Skrive- og Regne-

f. Ex. 232—235, Königsmanu Gesch. der flensb. Stadtschule, Joh. Möllers Entwurf der Hist. der flensb. publiquen Stadt-Schule og Rivesell Beschr. der Stadt Flensb.

¹⁾ Efter Kerken Ordninge (Originaludgaven Magdeborch 1542), næsten ganske den samme som den danske, skal der i »erste hupe« læres at læse Katekismus, »vnn des auendes schal men se alletidt mit twen Latinischen vocabulen tho hus ghan laten«; i »ander hupe« begyndes paa at tale Latin og skrive, »des auendes schal men se laten mit einem latinischen spröke tho hus ghan (K. 1).

²⁾ Genealogisk og biographisk Arkiv 168.

³⁾ F. Ex. Udgaven 1635, som jeg altid bruger, da den er den første fuldstændige, S. 138.

lærer¹⁾, og her maa Hans Nansen da antages, at have faaaet den Dannelse, han fik i Skolen, og som ikke kan have været stor, end ikke saa stor som vore Bønderbørns for Tiden; men det forstaaer sig, Tidsalderen fandt den Dannelse tilstrækkelig. Een Fordeel for en Kjøbmand havde han alligevel, han lærte Tydsk, hvad samtidige og senere danske Kjøbmænd søgte opnaaet, ved at sende sine Sønner til tydske Byer. Dansk lærte han naturligviis ogsaa som Modersmaal, thi det taltes dengang i de flensborgske Borgerfamilier ganske anderledes end i vore Dage, Flensborg havde desuden sin danske Kirke, og af og til udstedte Kongerne danske Reskripter til Magistraten²⁾.

Livet i Byen frembød ellers flere Sider, som vel kunde belære en opvakt Dreng, Alt gik ikke saa stivt og afmaalt til, som nuomstunder. I Spidsen for den frie Komunalforfatning stode 2 Borgemestre og 8 til 10 Raadmænd, der altid supplerede sig ved Selvvalg; de vare med visse Indskrænkninger Indehavere af den lovgivende, styrende

¹⁾ Rivesell Beschr. der Stadt Flensburg 1, 633; Kirkeordinantsen i Slesvig har følgende, med den danske Ordinants stemmende Lovbud om Almueskoler: Vp de dudieschen Scholen der kinder vnde Magedeken, de nicht Latin leren, mach de Auerichkeit seen, dat se vnderholden werden, wy begeren nicht mer den dat men solcken kindern beneuenst anderer geschicklicheit, den anfang eines Godtsaligen leuendes vorholde (Originaludgave Magdeborch 1542. K. 4.).

²⁾ I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede træffe vi Knud Jørgensen Seeblad i Odense sat i tydsk Skole i Flensborg, og flere lignende Exempler anføres, Vedel-Simonsens Odense 3, 1, 75; Universitetsprogrammer og en Ligprædiken vise, at Borgemestrene Finn Nielsen, Peder Pedersen sendtes til Opdragelse til Hamborg eller Lybek, i sidste By til »kunstrig og berømmelig Skoleholder ved Navn Johan Botche«, og samme Skik bruge jo vore Handelsmænd endnu. Danske Kongebreve til Flensborgs Magistrat fra disse Tider findes fl. St. i Byarkivet, f. Ex. et K. Br. 11 Marts 1606, der forbyder at føre Krigskontrabande paa Skibene fra Flensborg.

og dømmende Magt, valgte Byfogden, som maatte sværge dem sin Ed og nok havde Sæde i Retten, men ingen Stemme. Ved Magistratens Side stode 24 Borgerdeputerede, hvilke den dog selv udvalgte. De komunale Forhold viste en Deel Spændinger imellem Magistrat og Borgerskab, hvorved det stundum kom til Optøier. Berygtet var Adelen, her som saamange andre Steder, ved sin overmodige, undertiden voldsomme Adfærd, og det hørte til Byens meest yndede Krøniker, hvorledes nogle Adelsmænd i Oktober 1600 trængte ind i Borgemester Markus Schröders Gaard og havde skudt efter ham¹⁾. Saaledes kunde den unge Nansen, hvis Fader, som jeg antydede, rimeligviis hørte til de 24 Mænd, tidlig nok lære Forhold at kjende, dem lige, under hvilke han siden skulde spille sin Rolle; han maatte komme til at holde af Borgerfriheden, men ikke af Adelen,

¹⁾ Borgereden i Flensborg lød saaledes: ich lobe vnd schwere der Kön. Mayts. zu Dennemarken, Norwegen etc. vnd Fürst. Gnaden zu Holstein etc. beiden Hertzogen zu Schleswig, Holstein etc. meinen gnedigsten vnd gnedigen Herrn, trew vnd holdt, auch dem Ersamen Rhate diser Statt mit allen getrewen verwandt zu sein, vnd billichen gehorsamb zu erzeigen, Jhr aller bestes zu wissen vnd zu befürderen, Jhr ergestes zu wenden. So war hilff mir Gott vnd sein heiliges Evangelium (Flensburgensia statuta Nr. 6 i Kirkearkivet i Mariekirken). Om Magistraten fortæller A. Seelen sylloge paa fl. St., som 104—107; var en Raadmandspost ledig, skulde den besættes af En af de 24, dog afgave disse ingen Stemme, hvorimod de ved Borgemestervalg tilsammen havde een Stemme (Mariekirken Arkiv Flensburg. statuta Nr. 4, smlign. Claedens monum. 460). En Liste paa Borgemestrene dengang findes s. steds (Flensb. hist. Skrifter Nr. 4 i en haandskreven Krønike). Markus Schröder, en Kieler, var Borgemester fra 5. Nov. 1593 til sin Død 25. Juni 1626; samtidig med ham var Gert v. Merfeldt 1598—99, Johan Klöcker 1600—1606, Hinrich v. Merfeldt 1607—1612, Carsten Beyer 1613—1644. Om Adelens Opførsel Rivesell 1, 96 flgde, 99 flgde og Domsakterne i den schröderske Sag paa Byarkivet i Flensborg.

og Ungdommens Indtryk ere uudslettelige. Ofte saae man prægtige Optog af gennemreisende, adelige og fyrstelige Personer, af hvilke det prægtigste vel var, dengang Adelen, 600 Heste stærk, red sin Landsherre imøde, som indtraf i Anledning af Landdagen; togange, 1610 og 1611, holdtes saadanne Landdage paa Slottet, der i Forveien, enten Dagen forud eller tidlig om Morgenen samme Dag, »udblæstes« i Byens Gader¹⁾

Endnu vigtigere for Drengens Udvikling maatte Byens Handelsforhold blive. Henrik Rantzau anslaaer Tallet af dens Borgere til 1134, regne vi paa hver Borger en Familie med Gjennemsnitstallet 5, faae vi en Befolkning ud af omtrent 5,500; dette kan vel nogenlunde svare til dens Ansættelse i 300 Plauge, som først stille 100 Soldater, siden efter Lybekkerfreden derimod et betydelig større Tal. Ved den første Folketælling 1769 boede der 6,842 Mennesker i Byen²⁾. I alt Fald var Flensborg, dengang som nu, større end hver af de andre Byer i Danmarks Rige, med Undtagelse af Kjøbenhavn. Skjøndt Handelen ikke længer havde sin meest blomstrende Tid, var der dog altid Liv og Færdsel paa Kompagnihuset eller Børsen og nede ved Bryggen. Byens Handelsflaade angives Alt i Alt til 200 store og smaa Fartøier, der drev baade indenlands og udenlands Fart, og, ifølge en sund Politik, var Flensborg i Handelsforhold, da ogsaa i visse andre Forhold, stillet paa lige Fod med Stæderne i Kongeriget³⁾. Hvor-

¹⁾ Ipsen die alten Landtage der Herzogth. Schl. Holst. 26 flgde og fl. St., Rivesell Beschr. det Stadt Flensb. 1, 124.

²⁾ H. Rantzau Cimbriæ descr. hos Westphalen 1, 54, Rivesell Beschr. der Stadt Flensb. 1, 109, Materialien zur Statistik der dänischen Staaten.

³⁾ Rivesell 1, 194 flgde, 197, Rantzau Cimbr. hos Westphalen 1, 55, mit Danmark under Adelsvælden 2, 131. 190 og 3, 215, hvor der

meget var der ikke at lære for Hans Nansen paa Kontorerne og i Havnen, især naar baade Fader og Farbroder kunde give ham den bedste Anviisning?

Men som han nu voxer til og just skal høste den fulde Gavn af sin Faders Veiledning, døer denne den 22de December 1613. Farbroderen, Hans Nansen, gjorde imidlertid Alt, der stod i hans Magt, forat bøde paa Tabet; han synes at have været Skibseier, var en baade handelskyndig og søbefaren, ret velhavende Mand, og maa, da han i tidtomtalte Ligprædiken kaldes »ærlig og velagt«, have hørt til de bedre Borgerklasser. Kort efter Evert Nansens Død, tog han den Unge ud af Skolen og besluttede, at lade det praktiske Liv opdrage ham, men dog for det Første beholde ham under sine Øine. Han skulde ikke i Lære hos en Kjøbmand¹⁾ og ad denne Vei tjene sig op til Borger, han skulde prøve paa en anden Bane.

Flensborgerne i hin Tid toge ret ordenlig Deel i Farten paa Ishavet. Det var i Aaret 1553 eller 1555 da Englænderne fandt Veien op til Arkangel, hvilken Stad, dengang Ruslands næsten eneste Søhavn, dog egentlig først 1584 begyndte at bebygges; efterhaanden viste Hollænderne, de Danske og Hamborgerne ogsaa sit Flag heroppe, henimod Midten af næste Aarhundrede omtales de Danskes Handel herpaa af en dansk Skribent, og den bekjendte

findes Beviser herfor fra Geheimearkivet. Om Ligeberettigelse i en anden Henseende, hist. Tidskr. 5, 97.

¹⁾ G. Clæden monumentum 328 viser os de sædvanlige Fordringer, som stilledes til en vordende Flensborger-Borger. I Mariækirkens Arkiv (flensburg. hist. Schr. Nr. 4) er en Hans Nansen i en Liste fra Overgangen mellem 16de og 17de Aarhundrede taxeret i Præsteskat for 1 Mk. aarlig, 6 Sk. er almindelig ellers Taxten, Nogle sættes i 2 Mk. og en Enkelt endog i 7 Mk.; muligt er det altid, at Taxten gjælder en anden Hans Nansen, maaskee Everts Fader.

Adam Olearius skildrer Byen som besøgt af Hollænderne, Englænderne, Hamborgerne og andre Folk. Foruden Arkangel fandtes ogsaa andre Havne ved Ishavet i dette høie, øde Norden, Oldtidens Bjarmeland, navnlig Kholmogory, der laa noget ovenfor Arkangel ved Dvina, og Kola ved en Vig af Havet. Man bragte alleslags Varer hertil, der saa om Vinteren paa Slæder bleve førte dybere ind i Landet, hvad man tog tilbage som Ladning, var tørrede Fisk, Tran, Peltsværk og andre det kolde Beltes Frembringelser¹⁾. Handelen var af største Vigtighed, saalænge disse Havne vare det store Ruslands eneste Søhavne. De Danske, der paastode, den gik gjennem deres Have, fordrede Told og Søpas her som i Sundet og sendte jævnlig Smaaflaader herop, Christian den fjerde havde jo selv viist sig i disse Farvande; de holdt Søpoliti, opbragte Skippere, der fore uden Pas, og indvikledes herved i mangehaande Tvistigheder især med Hollændere og Englændere. Tillands førtes en vedholdende Grændsestrid med Rusland, der tragtede og endnu den Dag idag tragter efter, at naae hen til Vardangerfjord. Den begyndte i Margrethes Tid, det første Grændseforlig sluttedes 1493, derpaa fulgte det ene ovenpaa det andet i Løbet af det 16de Aarhundrede, udenat afgjøre Noget. Ved Teusinafreden afstod Rusland til Sverige sine paastaaede Rettigheder til disse Ødemarker mellem Kola og Varanger, Sverige udvidede endnu Fordringerne, dog maatte det frafalde dem alle tilhobe ved Freden til Knærød. Rusland havde gjenoptaget dem, men var, paa

¹⁾ Norske Saml. 1, 215 og 3, 269, Carisius i Schlegels Saml. 1ste B., Grubbes Dagbog Ny Kgl. Saml. 4to 2018, Wolfs Encomion 384, A. Olearius muscowitische u. persianische Reise, Schleswig 1656, 150; P. Petreius de Erlesunda Historien u. Bericht v. dem Groszfürstenthumb Muschkow, 65.

Grund af Forhandlingerne om Hertug Hans's Formæling, kommet i venligt Forhold til Danmark, der til Gjengjæld tilbød, at lade sig nøie med halve Delen af det omtvistede Landskab, hvilket Tilbud alligevel toges tilbage efter Aar 1620. Hvad der tvistedes om, var et aldeles øde, klippefuldt Stykke Land, til Øster begrændset af Vigstrømmen, der, som Udløb fra Onegasø, falder i det hvide Hav; næppe talte det dengang flere Indbyggere, Sølapper og Fjeldlapper, end Grønland tæller. Russerne havde faktisk afgjort Sagen ved at sætte sig fast i Kola og 1582 endnu længer til Vester anlægge Klosteret Peisen. Men lige indtil 1814 viste de danske Fogeder sig aarlig i Kola og krævede Skat, medens Russerne ligesaa regelmæssig aarlig nedlagde Indsigelse herimod¹⁾. I de omtvistede Farvande og Landstrækninger kom, som omtalt, Flensborgerne nu temmelig jævnlig. Grubbe i sin Dagbog fra Kristian den fjerdes Nordkapsreise 1599 fortæller, at han under Øen Kildin traf paa flensborgske Kjøbmænd, som i 8 til 10 Dage havde ligget paa Fiskeri og faaet sine Skibe fyldte; Reisen kunde nok lønne sig, hvor man indkjøbte Fisken til 1 Daler Tønden. 1610 vare af 6, 7 danske Skibe, der samtidig laae til Ankers under den russiske Kyst, de to Flensborgere; 1625 nævnes atter en Flensborger heroppe, fra 1662 have vi en kongelig Bevilling for Flensborgere til at beseile de russiske Havne²⁾. Det var til en saadan Fart den ældre

¹⁾ Til Grændsetvisten, see hist. Kalender 1, 194 flgde, Ny d. Mag. 2, om Finmarkens gamle og itzige Tilstand og Kristian den 4des Instrux for sine Gesandter; om Hertug Hans, A. Gyldenstjernes Dagbog i hist. Kalender 1; om Indbyggertallet nuomstunder i Kredsen Kola, Hassel das europäische Rusland u. Polen 368.

²⁾ Norske Saml. 3, 273 flgde og en trykt kgl. Bevilling 6. Febr. 1662. I Flensborgs Byarkiv findes en Ansøgning uden Dato af 1614 fra

Hans Nansen rustede sig som Kjøbmand og Skipper paa eengang.

I Aaret 1614, kort efter Kalmarkrigens Ende, stod et Fartøi udad Flensborgfjord, fragtet for disse Egne, det var Hans Nansens, og han havde taget sin end ikke sextenaarige Brodersøn med. Vor Helt stod altsaa i Begreb med at tiltræde sin første Reise, en Reise, der, paa Grund af sine Følger, fik afgjørende Betydning for hele hans Liv. Det var dengang ikke saa nem en Sag, at pløie Søen, navnlig histoppe, som det er i vore Dage. Hvad nautiske Instrumenter angaaer, maatte man hjælpe sig med det mindst Mulige, egenlige Søkort, der kunde gavne Noget, gaves saagodtsom slet ikke, og en heroppe »bekjendt Mand« var vanskelig nok at opdrive. Skipperen kunde maaskee skaffe sig et eller andet af følgende Kort: de saakaldte Seespejel (hollandske Søkort) Gerhard Mercators Kort over Sverige og Norge af 1594, Gerhard Mercators Atlas minor eller major ved Jodocus Hondius af 1604, 1606, 1607, 1608 eller 1611, Abraham Ortelii theatrum orbis terrarum af 1570, 1573, 1574, 1577, 1584, 1592, 1598, 1601, 1602, 1607¹⁾, og dermed fik han saa nøie sig. Af Kildefortegnelsen i *Compendium cosmographicum* 1ste Udg. see vi, at Hans Nansen idetmindste senere har været i Besiddelse af Mer-

en Flensborger, der i sin Barndom var kommet op til Tromsø og der var bosat.

¹⁾ Hist. Kalender 1, 199 flgde, Wegeners A. S. Vedel (1ste Udg.) 235, Hauber Historie der Landcharten 31 flgde og nogle Meddelelser af Bibliothekar Gundorf. Af noget senere Dato ere følgende Kort: *Sveciæ & Norvegiæ nec non maris universi orientalis, terrarumque adjacentium tabula exactissima ab Andrea Bureo in lucem edita, noviter dedicatur Gustavo Adolpho a Nicolao Johannide Piscatore*, samt et Aftryk af dette: *Sveciæ, Daniæ & Norvegiæ regna juxta archetypum Andreæ Buræi de Boo*.

cators baade mindre og større Atlas. Denne Mangel paa Kundskab til et saa stormfuldt Hav, fuldt af Iisbjerger, Skjær og Klipper, var dog ikke Reisens eneste, næppe end dens største Fare, thi ogsaa Menneskene gjorde Havene høist usikre. 1615 opbragte en dansk Krydser en Engelskmand, som blev hængt i Galgen ved St. Annabro i København, Skibene, der fore paa Island, maatte forsynes med Kanoner og endda konvojeret, selv algierske Sørøvere viste sig saa høit til Nord og plyndrede 1627 paa Øen¹⁾. Derfor see vi og af Dagbøgerne om Kristian den fjerdes Nordkapstogt, at Koffardimændene gjerne førte Smaakanoner, og Søfolkene viste sig væbnede med Huggerten. Saaledes maae vi da tænke os det Fartoi rustet, der nu gik paa Æventyr udad Flensborgfjord, det var beredt baade paa Krig og Fred.

De Æventyr, man belavede sig paa, udebleve ikke. To Gange bleve vore Søfarende overfaldne og plyndrede af Englændere, og Stormene tumlede saa lystig med dem, at de maatte søge Havn i Vardøhuus. Stedet kjende vi fra Grubbes og Carisius's oftere anførte Dagbøger. Slottet var den usleste Fæstning, Nogen kunde see for sine Øine, Kirken lignede et Blokhuus, Præsten tituleres en rudis asinus, som var relegeret fra Universitetet, han boede i en Jordhytte og maatte brygge sit Øl af den Mask, han fik fra Slottet; i Byen, der bestod af et Par Hytter, rettere Huler, stuvede fulde med Mennesker, var det næsten ikke muligt at nære sig for Stank af raadne Fisk og Tran. Indbyggerne bestod af Sølapper, paa Kirkegaarden bemær-

¹⁾ Norske Saml. 3, 274, Sjæll. Tegn. Nr. 36 i Geh. Ark., K. Br. 28de April 1663, Sjæll. Tegn. Nr. 28, K. Br. 14de Aug. 1645, Sjæll. Tegn. Nr. 38, K. Br. 23de Juni 1667 om Konvojer, Espolin Íslands árbækur 6, 35 flgde.

kede man allerede en Deel russiske Indskrifter. Efterat vore Reisende, saa godt det lod sig gjøre, havde forfrisket sig paa et saadant Sted, stode de atter udad Fjorden, forbi Klippeøen Kildin, berømt af sine blaae Ræve og sit rige Fiskeri, og naaede endelig seent ud paa Aaret hen til Kola, Reisens Maal.

Paa det Udsted, hvor de nu befandt sig, var den korte, taagede Sommer forbi, der begynder, naar Floderne bryde op i Juni eller Juli, og ender, naar de lægge til i September: man maatte følgelig indrette sig paa Vinterleie. Egnen hører endnu Bjerglandet til og er fuld af Klipper, Søer og Moradser, mellem hvilke der af og til findes Rum for en Smule forkrøblet Skovvæxt; thi her er Alt forkrøblet, Mennesker, Træer og Dyr. Byen, om man turde kalde den saa, havde, efter Grubbes Dagbog, sit Navn Kola af et høit Bjerg, nu kaldtes den dog som oftest Malmis. Russerne, der tilegnede sig den, opførte allerede 1533 en Kirke her, efter 1580 begyndte de paa at bygge Huse; skjøndt de Danske, paa Norges Vegne, paastode at være dens rette Eiermænd, var den dog halvveis opgivet, Nansens Kosmografi regner den til Rusland¹⁾. Den laa mellem Bjerge ved en lille Flod, i Bunden af Fjorden; Havet og Omegnen leverede Fisk i Mængde — ogsaa Haien sætter ind i Fjorden — desuden Hvalrosser og Sælhunde, Edderfugle og Peltsværksdyr, af hvilke Varer der fandtes rigelige Oplag. Husene vare lave, byggede af Træ og tækkede med Fiskebeen, hele Byen udgjorde kun een eneste Gade, en russisk Bojar opholdt sig her som Guvernør; i vore Dage har den 2 Kirker, 1 Kloster, 1 Raadhuus, 5 Handelsboder og 1200 Indbyggere.

¹⁾ Grubbes Dagbog K. Bibl. Ny kgl. Saml. 4to 2018, norske Saml. 3, 269, Cosmographie (2den Udg.) 119.

Men hvormed skulde vore Reisende saa tilbringe den langsommelige Vinter, indtil Isen brød op igjen? Det kan ikke feile, at den unge Nansen har taget alvorlig fat paa Sømandskunsten, hvis Vigtighed han havde lært at skatte, og hvori han i sin Kosmografi viser saa stor Indsigt; men Midlerne til et Studium i den Retning vare grumme faa. Derfor kastede han sig tillige over det russiske Tungemaal, hvori Farbroderen rimeligviis har seet en Vei til at faae ham frem paa. Ved sit gode Nemme og sikre Hukommelse, der roses i Ligprædikenen og Universitetsprogrammet, drev han det ogsaa paa et Aars Tid til at blive saa hjemme i Sproget, at han kunde paatage sig en Tolks Forretninger; siden blev han af Kongen af og til brugt som saadan. I Kosmografi'en giver han os en Mundsmag heraf ved en Bemærkning om den rette Betydning af Ordet Czar, som Folk, »Rysserne til Villie«, gjerne oversætte ved Keiser. Til mange Adspredelser kjendte han just ikke i denne Vintertid, hvor Dagene næppe skille sig fra Nætterne. Han kunde staae og beundre de prægtige Nordlys, hvortil han sigter i Kosmografi'en ved at omtale »de Dampe, Solen af Jorden drager op i Luften, en Deel i den øverste Deel, og en Deel i den nederste Deel; de blive udi Luften antændte og brænde, deraf komme de mange brændendes Tegn, som sees udi Luften«. Iøvrigt maae vi just ikke forestille os, at han har havt synderligt Øie for det Storladne, Romantiske i Naturscenerne, Følelsen herfor udvikler sig først ved Overgangen til vort Aarhundrede; hiin Tids Mennesker havde Sands for det Milde, det Idylliske, men ikke for det Ophoiede. Han kunde ogsaa tage sin Bøsse og gaae paa Skytteri mellem Iismarkerne, eller besøge Lapperne i deres »Koier«, blive beværtet af dem med Rensdyrskinke og Reenost,

see paa deres indbildte Troldomskunster, eller paa hvorledes de klædte sig nøgne af og brødes indbyrdes. Russerne, hvis lange, brogetfarvede Dragter vare Reisende paaafaldende, aabnede ham vel af og til sine Huse, som de bleve bedre kjendte med ham, og han kunde da tømme et Kruus Kvas med dem og øve sig i Sproget. Iøvrigt vare de mistroiske mod Fremmede, og det dobbelt for Øieblikket, da Czaren, Mikael Fedorowitsch Romanow, næppe nok havde faaet Landet beroliget efter de heftigste Borgerkrige, især holdt de sine Fruentimre vel skjulte i Huset¹).

Saaledes gled Tiden, og næste Sommer 1615 lader det til, at Farbroderen med Fartøi er seilet sin Kaas og har overladt den Unge til sig selv, hvad der hos en Mand, der roses for at træde ham i Faders Sted, unægtelig røber stor Tillid til ham; men han var ogsaa ret hvad man kalder en støt Gut. Sammenhængen er rimeligviis den, at et noget længere Ophold og en Reise gjennem det Indre af Landet, hvorpaa Farbroderen ikke kunde indlade sig, syntes den Unge nødvendig, forat skaffe ham Færdig-

¹) Cosmographien (2den Udg.) 371 og 34. Om Mangelen paa Sands for det Ophøiede i Naturen vidner den forøvrigt velunderrettede tyske Reisende G. J. Keyszler, Englænderne Capitain Burt og Digteren O. Goldsmith hos Macaulay history of Engl. 3, 301—2 og forskjellige af vore egne Forfattere, ligesaa Saxo, der i den norske Natur kun seer idel fæle Klipper (Müllers Udg. 1, 13 i præfatio), og indtil Wolfs Norrighia illustrata. Om Egnen og Folkene ved Kola, see Hassel das europäische Rusland u. Polen 374 figde, Grubbes Dagbog, Carisius's i Schlegels Saml. 1, P. Petreus Historien u Bericht v. d. Groszf. Muschkow 66 figde, Vilhelm Barents i hans tredie nordlige Reise 1596 efter G. de Veers Dagbog i »Vorstellungen des Nordens» Hamburg 1675, S. 134, endelig Martinieres voyages septentr. cap. 18; sidstnævnte Bog er vel en Art Reiseroman, men grundet paa virkelige Efterretninger og stemmer ganske overeens med hvad der ellers er os bekjendt.

hed i Russisk. Ved St. Hansdagstider 1615 brød han op og reiste »gjennem en Deel Steder udi Rusland til den Stad Kuwantz«. Forgjæves vil man ved Ishavet lede efter en By, der har Lighed med dette Navn, men da Omstændighederne pege paa en længere Reise gennem det Indre, feile vi vist næppe, ved at gjengive Bynavnet ved Kowno eller Kowna; en Overgang gennem Latin (Kownatia, Kuwantzia) synes vel at have kunnet lede til ovennævnte Form. Kowno ligger ved Vilnas Udløb i Niemen, det var en af tyske Kjøbmænd meget besøgt Handelsplads, havde smukke Steenhuse og et gammelt Kastel paa en Høide; dengang maa det have tilhørt Russerne, men 1661 blev det erobret af Polakkerne¹⁾. At Landreisen vil have været interessant for Nansen og forøget hans Kundskaber, er meget naturligt, men han kunde ikke medbringe gunstige Forestillinger om Folket; vi have to gamle danske Reisebeskrivelser af Jakob Ulfeldt og Axel Gyldenstjerne, der begge ere enige i, med stærke Udtryk at omtale »de slemme, skidne Munke«, Usselheden og Stanken i Hytterne, det grove Folkefærd og Tyranniet, det sukkede under. I Kowno gik Nansen ombord og indtraf i September Maaned i Kjøbenhavn, hvor Farbroderen maa have anviist ham, at friste sin Lykke paa egen Haand.

I en Alder af knap 17 Aar see vi den Unge optræde paa den Skueplads, hvor han skulde grunde sin Hæder. Han havde seet lidt til Livet og var allerede traadt mere end een Fare under Øinene, havde lagt sig efter Sømandskab, forstod Russisk godt, havde vel nogle Anbefalinger

¹⁾ Martiniere dictionnaire géographique & critique, ins Deutsche übersetzt und vermehret, Artiklen Kowno.

og lidt Penge fra Farbroderen og maatte iøvrigt tye sig selv. Det beskedne Væsen, som hans Levnetsbeskrivere omtale ogsaa hos den modne Mand, vilde i Forening med en dygtig, fast Karakter og et udmærket Hoved, bane ham Indgang hos Folk. Han forblev Vinteren over i Kjøbenhavn og gav maaskee Underviisning i Russisk, næste Sommer og det derpaa følgende Aar tog han Hyre og for fra Kjøbenhavn paa Rusland som Tolk, ved hvilken Leilighed han, opvakt og flittig som han var, naturligviis tillige forøgede sine Kundskaber i Handelsvæsenet og Sømandskabet. Han havde nu indledet en Deel Bekjendtskaber og fik 1618 Tjeneste hos Borgemester Peder Svendsen i Helsingør, for hvem han for som Kjøbmand og Skipper paa Rusland, Vinteren tilbragte han i hans Huus som Lem af Familien. Næste Aar gjorde han først en Reise for sin Husbond til Danzig, men havde imidlertid ved Duelighed og god Opførsel vidst at vække Opmærksomhed, selv i de høieste Kredse.

Kong Kristian var utrættelig i sin Omhu for Handelen, og den syntes virkelig at ville tage et større Opsving. Det ene Kompagni dannede sig efter det andet, Veien til Grønland var fundet igjen, Udrustninger skete, baade til Ishavet, Grønland og Spidsbergen ved Jens Munk og til Ostindien, og Kongen var sig om en Mand, som kunde indlede livligere Forbindelse med det nordlige Rusland. Da bleve hans Tanker ledte hen paa den unge, end ikke eet og tyveaarige Hans Nansen, med hvem han saa besluttede, at forsøge det. Som denne lige kommer hjem til Helsingør fra sin Danzigfart og skulde have været ud for Rederen paa en Reise til Rusland, overraskes han en Dag ved en Skrivelse fra Kantsler Kristen Friis. Kongen lod ham gjennem denne befale, at komme til Kjøbenhavn og

her overtage Ledelsen af en Udrustning, der var beregnet paa at knytte Forbindelser med Egnen omkring Petzora.

Mellem Dvina og nævnte Flod strækker sig en uoverskuelig, skovløs Steppe, tildeels bestaaende af Tørvegrund, en Mængde smaa Søer afbryde Eensomheden, uden dog med deres døde Omgivelser synderlig at oplive den; Træerne ere skrumpede ind til Smaabuske. Intet trives uden Polarlandenes fattige Flora, thi selv ved Sommertid er Jorden bestandig frossen, naar man kommer et Par Fod ned. Men for de vilde Folk, der beboe Steppen, afgiver den de fortræffeligste Vildtbaner. Petzorafloden har temmelig høie Bredder, hvis Kalklag ere fulde med Huller og Kløfter, Staden, der bærer dette Navn, var en høist ubetydelig Steppestad ved en lille Sø, og Universitetsprogrammet er reent paa Vildspor, naar det kalder den *primarium Russiæ emporium*¹⁾. Kun Pelshandelen kunde lokke Fremmede ind i disse Ørkener. Hans Nansen var maaskee, da det var en kongelig Sendelse, lidt bedre udstyret end tidligere med Kort og Instrumenter, havde faaet sit Skib rustet og ladet og begav sig paa Veien med freidigt Mod. Han maatte imidlertid friste lignende Skjebne, som paa forrige Ishavsreise; han mødte saa store Iismasser, at han ikke kunde komme frem for dem, men maatte finde sig i, at søge Havn i Kola og her tilbringe een Vinter til. Der indløb nu Befaling fra Czaren, at gjøre ham bekendt med Landet, hvad maaskee staaer i Forbindelse med de om Grændsen i Aarene 1620 til 1623 førte Underhandlinger, hvorpaa han den 27de Marts 1620 brød op, bereiste det hvide Havs Kyster, i 9 Uger opholdt sig i Kholmogory, en

¹⁾ Hassel *das europäische Rusland u. Polen* 16, 19, Martiniere *voyages septentr.* cap. 30, Ligpr. 162.

lille Stad ved Dvina, og endelig sluttede Reisen i Arkangel. Her gik han den 8de August ombord paa sit Skib, der var sendt ham imøde, og seilede forbi Nordkap, Norges Kyster og hjem til Kjøbenhavn. Havde han end ikke opnaaet Reisens egenlige Øiemed, der var dog Ingen, som regnede uheldige Omstændigheder ham til Brøde, og i Polaregnene og deres Naturforhold, hvor han nu havde tilbragt samfulde 2 Aar, var han blevet godt hjemme. Naar han siden i sin Kosmografi, beskrev Kursen herop i dens Enkeltheder, da var det en Ting, han kjendte af levende Erfaring, og den nøie Kjendskab, han havde skaffet sig til de nordlige Farvande, skulde fra en anden Side komme ham til Gavn og mange Andre med ham.

Der var ingen Kjøbmand i Danmark paa de Tider, der nød større Anseelse, end den kjøbenhavnske Borge-mester Mikkell Vibe; samme Mand tilbød Hans Nansen, strax efter hans Hjemkomst, en Plads paa sit Kontor og i sit Huus. Snart fik han en saadan Tillid til ham, at han ansaae ham for sit andet Jeg og betroede ham de vigtigste Forretninger; han elskede ham som Søn og bragte ham i Forbindelse med det islandske Kompagni. Og her kommer det afgjørende Punkt i den endnu kun toogtyve-aarige Hans Nansens Liv, nu havde han fundet sin endelige Plads, hvorfra hans Virksomhed skulde udbrede sig til alle Sider. Kjøbenhavns høiere Borgerklasser bestod ikke, som for en stor Deel i vore Dage, fordetmeste af indfødte Kjøbenhavnere, de Indvandrede Tal var tværtimod meget betydeligt; der fandtes især en stor Mængde Jyder blandt disse, dog ogsaa Mænd fra Øerne, Slesvig, Skaane, Holsteen, Tydskland og Holland. Mikkell Vibe var en født Jyde, nu 55 Aar gammel, og havde ved Redelighed og udmærket Duelighed fra Intet arbeidet sig op til hovedrig

Mand. 1598 havde han med nogle andre Kjøbmænd faaet Bevilling til at beseile Øfjord mod 100 Rdlr. aarlig i Penge eller Svovl, 1600 ligeledes Vestmanø mod 400 Rdlr. aarlig, han blev siden en af Hoveddeeltagerne i det islandske Kompagni. Han udrustede Skibe og gav sig meget af med at være Bygherre, eiede og bebyggede udstrakte Grunde paa Kristianshavn og ved Nørrevold, hvor en heel Gade kom til at bære hans Navn; ogsaa en Kro udenfor Vesterport opkaldtes efter ham, og maaskee er det hans Navn, der endnu stikker i Vibens Huus. Et Træk er bevaret fra denne, saa almindelig agtede og afholdte Mands Liv, der viser, hvor vidt forskellige Tidens Sæder vare fra de nu herskende. Ved et Bryllupsgilde 1618 støder han sammen med nogle af Professorerne, der blev drukket tæt, og Vinen begyndte at løbe i Hovedet. Vi træffe oftere et spændt Forhold mellem de Lærde og Borgerne, og det kom nu til Udbrud. Den juridiske Professor Klaus Plum gav sig til, »at være meget urolig mod Vibe, med Glas at slaae sønder, item med Hvidslen og Fløiten«, og man skiltes just ikke ad som de bedste Venner. Da Vibe Klokken ti forlod Gildet, fulgte en Deel Mænd og Kvinder med ham, nogle bevæbnede; underveis samlede de sig paa Gaden udenfor den hebraiske Professors, Magister Hermanns, Dør, hvor Klaus Plum opholdt sig, de gjorde Kvalm, brugte onde Ord, og tilsidst var der nær vanket blodige Pander. Klaus Plum styrtede nemlig ud af Døren med dragen Klinge, gjen-nempryggede flere af Borgerne og forfulgte den Ene, en rig, anseet Mand, »saa han maatte slippe sin ene Tøffel i Løbet«. Man tænke sig et saadant Optrin i vore Dage! Kjøbenhavns aldrende og første Borgemester med en Flok Bryllupsgjæster i Gadespektakel med Professorer: man vil levende føle den store Afstand mellem Tiderne. Saa-

meget er vist, at Borgemester Vibe paa ingen Maade derved led Skade paa gode Navn og Rygte: deslige Udskeielser kunde man træffe paa selv hos Konger og Prindsers, man morede sig et Par Dage derover, og saa var den Ting glemt. Vibes Rigdom og gode Forbindelser ved Hove skaffede hans Børn ind i anselige Stillinger, hvor de gjorde ham megen Glæde, selv førte han et stort Huus som en Slags dansk Patricier. Uden at ændse de omtalte smaa Svagheder, roste man ham for en Mand af gammel Ærlighed og Gudsfrygt, om hvem det kunde siges ved hans Grav, »hver Dag, førend han gik udenfor sin Dør, da gik han i sit Bedekammer og gjorde sin Bøn til Gud i Himlen«; til Valgsprog tog han: »Guds Velsignelse gjør Huset rigt, Gud giver Sine Raad«¹⁾.

¹⁾ Eengang for alle maa bemærkes, at jeg følger bekendte Kilder, navnlig H. Nansens Ligprædiken, naar jeg ikke udtrykkelig anfører andre. Om Jyderne beretter Durell i sin bekendte Relation (Gl. Kgl. Saml. 4to 2657), at alle Provindser ere opfyldte med dem, »i Stæderne ere de Borgemestere, Byfogeder og Skrivere«. Med Hensyn til Mikkel Vibes Levnetsomstændigheder følger jeg T. C. Vegners Ligprædiken over ham, Universitetsprogrammet over ham og et dette vedfoiet latinsk Ærevers af J. J. O. Posscholan, samt Beretningen i genealogisk og biographisk Arkiv, hvor dog en Feiltagelse Side 73 maa rettes, naar det hedder, at Mikkel Vibes og Jens Vibes Ligprædikener fattes; jeg har benyttet dem begge, førstnævnte fra Kongens, sidstnævnte fra Univ. Bibl. Om Mikkel Vibes Gade, der laa ved St. Gertrudstræde, see Resens Atlas paa Kongens Bibl. og Kjøbenhavns Grundtaxt for 1661 og fl. a. Aar paa Raadstuarkivet; om M. Vibes Kro Pontopp. origin. hafn. 460. M. Vibe er født i Lægaard ved Holstebro 1565; hans Fader Kristen Mikkelsen »en ærlig Mand«, maaskee Forvalter paa en Gaard, døde da Barnet knap var 7 Aar gammelt. Fra 1577, det samme Aar, hvori han mistede sin Moder, blev han opdraget hos sin Farbroder, Præsten Niels Mikkelsen i Tyregod, en kort Tid gik han i Viborgskole, rimeligviis den latinske, »at lære at skrive og regne«, og kom saa 1581 i Huset hos Kongens Livlæge Dr. Peder Severinsen, hvor han forblev i 3 Aar. Derfra kom han til dennes Broder, en Tolder (Tolddirektør) Niels Severinsen

I den Kreds, hvori Hans Nansen saaledes indlemmedes, lærte han at kjende flere af Landets dygtigste Folk og blev navnlig igaaet med det københavnske Borgeraristokrati, en Sag, der var af Vigtighed for hans Fremtid. Blandt Mikkel Vibes Sønner udmærkede Peder Vibe sig allerede ved sin fornemme Holdning, han var Diplomat, blev siden adlet, bevægede sig i de høieste Kredse med en Lethed, som selv Fremmede paaskjønnede, viste sig som ivrig Modstander af Korfits Ulfeldt og kom til at gjøre Fædrelandet store Tjenester¹⁾. Mikkel Vibes Svo-ger, Raadmand, siden Borgemester Simon Surbæk, var en anseet Mand, og i Finn Nielsen fra Jylland, der opholdt sig i Surbæks Huus, og den djærve, tjenstvillige, muntre Kristoffer Hansen fra Skaane, traf Hans Nansen sammen med jævnaldrende og ligesindede unge Mennesker, til hvilke hans Forhold bestandig blev hjerteligere²⁾. Høist

i Norge, og endelig til Borgemester Markus Hess i København, hvor han opholdt sig et Aars Tid. I 3, 4 Aar reiste han, efter Ligprædikenen for sig selv, paa Kjøbmandskab i Spanien, Nordland Rusland, Danzig og andre tyske Stæder; den 8de Mai 1593 tog han Borgerskab i København, 1595 giftede han sig med Mette Lauridsdatter, der døde d. 23de Marts 1599, efterat have skjenket ham to Sønner og een Datter, af hvilke imidlertid den ene Søn var død. Den 15de Juni 1600 indgik han nyt Ægteskab med Anna, en Datter af Borgemester Simon Surbæk den ældre, de fik een Datter og 4 Sønner, dog den ene Søn døde førend Faderen. Den 4de Febr. 1602 blev han Raadmand, den 28de April 1609 Borgemester; efter nogle Ugers Sygdom døde han pludselig den 30te Marts 1624. Om hvor afholdt han var, see ogsaa Wolfs evigvarende Kalender 577; Gadeoptøjerne ere fra Acta consistorii Decembris 1618, Cand. H. Rørdam har afskrevet dem og velvillig meddeelt mig Afskriften.

¹⁾ Om Peder Vibe genealogisk og biographisk Arkiv 78 flgde, Ogier i Schlegels Saml. 2 fl. St. roser ham som en komplet Kavalier.

²⁾ Om begge de Nævnte haves Universitetsprogrammer. Finn Nielsen var født i Ribe 16de Marts 1594, hvor hans Fader var Kjøbmand; 3 Aar gammel mistede han Faderen, 1606 sendtes han til Ham-

sandsynligt ifølge hans Aandsretning er det ogsaa, at han har havt Omgang med den bekjendte, afskedigede slesvigske Præst Niels Helvad, en lærd og munter Mand, der tilbragte

borg og Lyneborg, forat blive opdraget, kom 1608 hjem, opholdt sig 10 Aar i Borgemester Simon Surbæk den ældres Huus og gjorde en Udenlandsreise til England, Holland og Norge. 1627 Søndag før Kristi Himmelfartsdag giftede han sig med Grete, forhenværende Borgemester Peder Bertelsens Datter fra Malmø, der døde 12te September 1652; 15de Juli 1642 blev han Raadmand, 30te August 1645 Borgemester og giftede sig paany 9de April 1654 med Hans Nansens Datter Dorihe, med hvem han ikke havde Børn; han døde 14. Juli 1663. Efter Grundtaxten 1661 paa Raadstuarkivet eiede han en Gaard ved gammel Strand tætved Hjørnet af Naboløs og 9 Huse med en stor Have i Strandstræde, som Peder Pedersen Lerke fik efter ham (Pontopp. origin. 455); i det nye islandske Kompagni var han meddeeltig med Hans Nansen i at beseile Øens ene Fjerding (K. Privil. 31te Juli 1662 i Sjæll. Reg. Nr. 25 Geh. Arkiv).

Kristoffer Hansen er født 29. Juni 1598 i Boderup i Skaane, hvor Faderen var kongelig Godsforvalter, han blev sat i Malmø latinske Skole. Allerede 1612 kom han op til Norge, 1614 til Kjøbenhavn hos en af sine Slægtninger, kongelig Toldskriver, siden Raadmand Peter Mortensen, derfra tog han til kongelig Tolder (Tolldirektør), siden Borgemester Jakob Mikkelsen og blev snart bekjendt som en flink Kontorist. Det islandske Kompagni fik ham da i Tjeneste og beskikkede ham 1620 til Kjøbmand for Færø, i hvilken Stilling han forblev 13 Aar. 7de Febr. 1630 (?) ægtede han Jens Munks Enke, Grete Tagesdatter, med hende havde han 3 Børn, af hvilke dog kun Datteren Else blev ilive og 1649 giftede sig med den berømte Professor Thomas Bartholin. 15de Juli 1642 beskikkedes han til Raadmand, 29de Januar 1645 til Borgemester og viste sig som en djærv Mand paa Rigsdagen 1660. 1649 blev han valgt til Forvalter (Direktør) for islandsk Kompagni og beholdt Posten til Kompagniet opløste sig; ved det nyes Oprettelse 1662 var han en af Hoveddeeltagerne i Beseiling af Øens ene Fjerding (K. Privil. 31. Juli 1662 i Sjæll. Reg. Nr. 25. Geh. Arkiv). 1661 eiede han ifølge Grundtaxten paa Raadstuarkivet en Gaard ved gammel Strand og en i Skoboderne, nogle Huse i Mikkalbryggersgade, 7 Huse i Diderik Badskjærs Gang, og en Vaaning og Have ved Vestervold (Pontopp. origin. 455); med Hans Nansen var han 1660 halvt om at bygge paa

sine Dage som kongelig Almanakskriver i Kjøbenhavn fra 1615 til 1634; i Kosmografiën nævner han denne Mands Skrifter blandt sine Kilder. Han følte sig snart ret hjemlig i sin nye Kreds og var i Eet og Alt at betragte som en Kjøbenhavner. Allerede dengang havde der dannet sig flere tyske Kredse, for Exempel om den rige Kjøbmand Johan Braëm fra Hamborg, der fandtes den samme tyske Kirke, St. Petri, benaadet omtrent med samme Privilegium til at danne en Frimenighed, som nu. Men Hans Nansen stod ikke i nogen noiere Berørelse med de egenlige og afsluttede Tydskere, om end Enkelte af hans Omgangskreds nedstammede fra Tydskland; han havde intet Stolestade i tydsk, derimod i dansk Kirke, gav siden sine Børn en god dansk Opdragelse og optraadte ikke som tydsk, men dansk Skribent; hverken fra hans Mund eller Pen have vi et eneste tydsk Ord¹⁾. Dansk var og blev han i Sind og Skind,

«Hestetrompsmølle» (K. Br. 7. Sept. 1660 i Sjæll. Tegn. Nr. 35 Geh. Arkiv.), 1666 eiede og behøede han en Gaard paa Gammeltorv (Hofmanns Foundationer 9, 218). Efter sin første Kones Død 1651 giftede han sig anden Gang 8. Marts 1657 med Enken Grete Dideriksdatter, der døde 3. September 1669 kort før han. Efter Suverænitetens skulde han være Høiesteretsassessor, men frabad sig det og beholdt ogsaa kun en kort Tid sit Sæde i Lovkommissionen; paa Ansøgning blev han afskediget som Borgemester 10. Oktober 1664, han døde 25. Nov. 1669.

¹⁾ Om Johan Braëm haves Universitetsprogram, see iøvrigt om ham Slanges Chr. 4. durch Schlegel 3, 125. Født i Hamborg 1595 kom han fra Amsterdam, hvor han havde etableret sig, herind 1618 og tog ivrig Deel i det østindiske Kompagni og Bestræbelserne for at danne et grønlandsk. Han døde 1646 og havde holdt sig til tydsk Kirke. Denne skjenkedes de Tydske 1585 af Fr. 2. (Jonges Kjøbenhavn 19 flg.). Da saamange Tydskere ved Trediveaarskrigens Udbrud 1618 flygtede herind, fik den to Præster og dannede en Frimenighed (Pontopp. origin. 277, Wolfs Encomion 365 flg.), 27de Marts 1641 fik den nye Privilegier (Slanges Chr.

han var det ikke ifølge en Reflektion, dertil kjendte Tiden slet ikke, han var det med Umiddelbarhedens hele Friskhed. Og de Mennesker, han engang havde vundet kjære, var han hjertelig hengiven, hvorfor Mikkel Vibes Dødsfald 30te Marts 1624 ogsaa smertede ham saa dybt.

Aaret efter at han var kommet paa Vibes Kontor, var han saa vel anbefalet i alle Kjøbmandskredse, at det islandske Kompagni, der nys havde undergaaet en Omdannelse, tog ham i sin Tjeneste. For eet Aarhundrede siden, nemlig 1547 1ste Januar, blev den islandske Handel paa 10 Aar bortforpagtet og Island bortforlenet til Kjøbenhavns Magistrat og hvem den vilde tage med, imod en aarlig Afgift af 1000 fl lybsk, Vestmanø fik samme Magistrat 1552 i Forpagtning og Forlening og svarede derfor 200 Rdlr. aarlig. Derefter kom et Tidsrum, hvori fornemmelig Nordtydskerne, Hamborgere, Lybekkere og Flere, løste Handelsbevilling, imod at svare en Portugales ($23\frac{1}{2}$ Rdlr.) af hver Havn, de besøilede, Englændere og Hollændere turde da slet ikke vise sig under Øen. Klagerne fra Islænderne bleve imidlertid saa stærke og vedholdende, Tabet, Landet led ved disse Fremmede, var saa øiensynligt, at Kongen besluttede sig til en Forandring; tidligere havde, som vi veed, Mikkel Vibe og andre Kjøbmænd løst Bevilling til at besøile visse Havne, nu oktroieredes under 18de April 1602 et Kompagni, hvis Deeltagere skulde boe i Kjøbenhavn, Malmø eller Helsingør, og med nogle Forandringer blev det staaende ved Magt i 60 Aar. Den oprindelige Afgift til Kronen var

4, 1100). Med Hensyn til Hans Nansens Nationalitet maa det paa-
 ankes, naar Folk, f. Ex. Spittler, have villet gjøre hans Danskhed
 tvivlsom, Schiern (Historiske Studier 2, 28,) udtrykker sig med
 for stor Tilbageholdenhed om den Sag.

en Portugales af hver Havn. Men da der klagedes stærkt ogsaa over dette Kompagni, fastsatte Kongen ved Forordning af 16de December 1619 Maal og Vægt og satte Taxt paa Varerne, medens han under samme Dato gav Kompagniet en ny Indretning. Det skulde have Frihandel paa Island og desuden paa Færø, Nordlandene og Finmarken, ligesom ogsaa Handelen paa Vestmanø efter 3 Aars Forløb skulde tilhøre det; Afgiften vedtoges til 800 Rdlr. aarlig for Vestmanø, for de øvrige Havne 20 »enkende Daler« af hvert Skib og visse Toldafgifter, dog ikke Sundtold; alle Skibe skulde udrustes i Kjøbenhavn, den halve Hjemlast skulde sælges sammesteds, den anden halve kunde derimod bringes til Forhandling i Havnene ved Nord- og Østersøen¹⁾.

Disse vare Kompagniets Rettigheder, da Hans Nansen 1621 traadte i sammes Tjeneste, rimeligviis har det ikke varet længe, førend han desuden ved de Penge, han enten havde fortjent eller maaskee arvet eller laant, blev Lodtager i dets Foretagender. Han var nu hver Sommer i uafsluttelig Bevægelse og befor Havene, om Vinteren var han optaget i Mikkil Vibes Huus, saalænge denne levede. Det første Aar for han endnu med Kompagniets Skib paa Rusland, at gjøre Indkjøb der eller forhandle Varer²⁾, men der-

¹⁾ Pontopp. origin. 355 flg., Slanges Chr. 4. durch Schlegel 1, 162 flg. 320 flg. 3, 161 flg., genealogisk og biogr. Arkiv 75, 2 af K. Br. 16. Dec. 1619 i norske Registre Nr. 4. i Geh. Arkiv samt K. Br. 26. Okt. 1638 i Sjæll. Tegn. Nr. 26 og do. 22. Marts 1620 hos Pontopp. a. St.

²⁾ Exempel paa, hvorledes en Kjøbmand dengang arbejdede sig op fra Ingenting til Formue, Adlers Bidrag til Skildring af Byen Ribe 1, 83 flg.; Programmet i Ligprædiken 163 siger, at Nansen blev sendt til »Moscoviam«, men da den egenlige Ligprædiken 31 har »Rusland«, gjengiver jeg dette Udtryk ikke ved Byen men Landet.

efter beseilede han i samfulde 18 Aar alene de islandske Havne. De Erfaringer, han havde samlet paa tidligere Polarreiser, hans Indsigter som praktisk Sømand kom ham tilgode, og hans Kurstabeller i Kosmografien vidne om, hvor vel kjendt han blev i Farvandet. At han har følt Interesse for Øens Naturbegivenheder, følger af hans Aandsretning, siden skal jeg gjøre det sandsynligt, at han heller ikke var fremmed for Islændernes Sprog, Leveviis og Historie. Han behøvede altsaa slet ikke at kjede sig i de Fritimer, han havde som Kjøbmand heroppe. Utrættelig driftig var han, hans Dygtighed og Redelighed var bekjendt, hans tidlig hærdede, faste Karakter gjorde ham skikket til at bevæge sig i vanskelige Forhold. Kompagniet fandt sig i det Hele saa vel ved hans Tjeneste, at det fra 1627 af til 1639 betroede ham Forhandlingen af alle de Varer, der bragtes til Glükstad, medens hans Ven, Kristoffer Hansen, samtidig forestod den færøske Handel. Af Bryderier havde han vistnok Hænderne fulde. De Underordnede vilde saa gjerne stjele sig til, at sælge Varer i Hamborg, fordi de her betaltes bedre, men dermed holdt Kongen det strengeste Tilsyn: han havde altid et godt Øie til Hamborgerne. Saa kom den ulykkelige Trediveaarskrig, der, skjøndt for Tydsklands Vedkommende ført alene som Landkrig, alligevel gav den danske Handel et længe uforvindeligt Knæk. Saa viste midt under Krigen et Par algierske Sørøverskibe sig oppe under Øen, opbragte Fartøier, skjøndt disse, som tidligere bemærket, gjerne førte Smaakanoner og havde Vaaben ombord, gjorde Landgang hist og her, plyndrede, brændte, ihjelslog Mennesker eller slæbte dem bort med sig i Slaveri. Desværre havde Sørøverne passet sit Snit altfor vel og faldt ikke i med nogen

kongelig Krydser¹). Om end mangen Enkelt led store Tab paa denne Maade, og hele Kompagniet til en Tid befandt sig ligesom i en Opløsningstilstand, fandtes dog Ingen, der lagde Hans Nansen det til Last, han bevarede Alles Tillid usvækket. For sin Deel har han hørt til de Lykkeligere, trods de uheldige Tider, begyndte han at blive en holden Mand, og hans Lod i Kompagniets Handel forstørredes.

Han havde imidlertid sat Bø og levede ikke længer i eenlig Stand; naar han om Vinteren udhvilede sig hjemme, stod en trofast Hustru ved hans Side, valgt ud af den Familiekreds, til hvilken han havde sluttet sig. Der opholdt sig i Vibes Huus en takkelig, huuslig, elskværdig Pige, Sofie, Datter af Borgemester Hans Pedersen i Slangstrup; hendes Moder, Maren Surbæks, var Søster baade til nuværende Borgemester Simon Surbæk og til afdøde Vibes Hustru Ane. I 14 Aar havde hun været i Huset under sin Mosters Tilsyn, tilsidst ganske forestaaet det og var almindelig afholdt, thi hun meente det saa inderlig godt med Alle. Hun var 24 Aar og han over 27, da han den 19de Januar 1626 bad om hendes Haand og hun gav ham sit Ja. Samme Dag fandt den høitidelige Trolovelse Sted, og de drak Fæstensøl. Efter Anordningerne maatte ved en saadan Fest kun 8 Par bydes, simple Folk turde slet ikke beværte med Drikkevarer, men kun med »Sukat og syltet Ingefær«; derimod maatte den Kjøbmand, som mindst svarede 2 Mk. »i gemeen aarlig Skat«, udskjenke ved Gildet indtil $\frac{1}{2}$ Amme rhinsk Viin.

Den 5te November samme Aar stod Brylluppet, der sikkert er holdt med al den Stads, Loven tilstedede en

¹ Slanges Chr. 4 durch Schlegel 1, 320 flg., K. Br. 16. April 1636 i Sjæll. Tegn. Nr. 26. Geh. Arkiv, Espolin Íslands árbækur 6, 35 flg.

Borgerlig af bedste Kaar. Det gik stundum noget vildt til ved denne Leilighed, hvorfor det faldt af sig selv, at Loven maatte indeholde Bestemmelser herimod; dertil kom endvidere en vis faderlig Omsorg hos Øvrigheden for at Folk ikke skulde sætte for mange Penge overstyr, og endelig Bestræbelsen for at faae en ret grundmuret Skillevæg opført mellem Adel og Borgerlig. Bruden kunde bære det Brudespænde, Dronning Dorothea havde foræret Staden, iøvrigt ogsaa egne Smykker af Guld og Perler. Hun og Brudgommen mødtes en Søndag i Kirken, hvor Brudestolen saa kunde være prydet med flamske Hynder og Tæppe; Brudepiger, Brudesvende og hele Følget omgave dem, dette maatte i Alt bestaae af 24 indbudte Par med Børn og 12 unge Karle, senere hen af indtil 40 Par, Vielsen forrettedes gjerne før end Høimesse. Spillemænd med Fløiter og Trompeter gik foran Følget gjennem Gaderne til Brudehuset, der var smykket paa det Bedste, dog maatte man ikke behænge Vægene (drage) med kostbarere Ting end flamsk Klæde; kun over Brudeparret turde Himlingen beklædes med Silketøi og Silke ogsaa anbringes i Brudekamret. Gæsterne satte sig strax tilbords under Musik og Sang, thi Maaltidet var befaleet at begynde Kl. 11 og slutte Kl. 3 præcis. Flere Retter end 6 maatte ikke komme paa Bordet, indtil 2 Ammer Rhinskviin turde Alt i Alt forbruges under Bryllupsstadsen, og var der Adelsfolk tilgildes, kunde Magistraten give Bevilling paa større Forbrug; sidenhen blev udtrykkelig befaleet, at Uadelige hverken maatte faae Konfekt eller drikke Viin af Glas, de skulde hjælpe sig med Kander. Om Aftenen kunde der blive spist og dandset paa Kompagnihuset eller Raadstuen. Det hørte med til Skik og Brug i alle Stænder, at Brud og Brudgom med Sang og Fakler skulde følges hen til den silkebredte Seng, hvor

Bruden da i Alles Paasyn, snart i Natdragt, snart i fuld Stads, lagde sig i Sengen, Brudgommen ligesaa, altid heelt paaklædt, men med Nathue paa Hovedet. Saasnart denne Skik var skeet Fyldest, begav man sig, Brudeparret med, tilbage til Bryllupsgildet. Mandagen derefter var det tilladt, at holde Middagsgilde i de Nygiftes Hjem og Dands om Aftenen paa Kompagniet eller Raadstuen. Endnu om Tirsdagen kunde Brudgommen hjemme hos sig selv bede nogle gode Venner til Middag eller Aften, men saa skulde Stadsen ogsaa have en Ende¹⁾.

Hans Nansens Ægteskab hørte til de lykkelige; Sofie Hans Nansens, saaledes hed hans Hustru efter Skik og Brug, forstod at gjøre ham det hyggeligt og godt. Omgangskredsen strax i Begyndelsen af det bestod af vakkre og ansete Mennesker: Kongens Liv-Apotheker Esaias Fleischer, gift med Sofies Søster, Maren, Alt hvad der bar Navnet Vibe, desuden af forskellige Handelsvenner; og snart kom der Smaafolk, den Ene efter den Anden, som red Ranke paa Faders Knæ. Der var Mikkell, opkaldt efter

¹⁾ Om Sofie Hansdatter haves Universitetsprogram, hun er født den 28de Januar 1602 og døde 12te Januar 1674. Om Trolovelser og Bryllupper see Anordning af Mag. og Byfoged i Kjøbenhavn 1579 (Magistratens Vedtægtsbog paa Raadstuarkivet), kgl. Forordn. 31. Mai 1586, indskjærpet og fortolket af Kjøbenhavns Magistrat 1ste Mai 1610 (Vedtægtsbogen), Forordning af samme »gjort efter kongelig Majestæts Mandater« 3die Dec. 1621; jævnfør en kgl. Forordn. 4. Nov. 1655 (der efter Konsistoriets Arkivs Dom-Kopibog 1646—56 blev til, ifølge Betænkning af Hans Nansen og 2 Borgemestre, Hans Svane og 2 Professorer ved et, til den Ende den 18de Mai 1655 afholdt Møde i Helligjæst Kirke), og Anordningen om Taarnblæsere 3die Okt. 1622 i Nyerups Kjøbenhavn 108. Om Skikken, at bringe Brud og Brudgom tilsengs, fortæller *voyages de Courmesvin des Hayes en Danemarc*, Paris 1664 Side 76—77 og O. Sperling i sin Selvbibliografi (Ny kgl. Saml. fol. 1389 paa K. Bibl. Side 174, sammenlign *Odin Wolfs Journal* 1ste B. 149 flg.).

afdøde Mikkell Vibe, Evert, opkaldt efter Bedstefader, og Hans, Dorthé og Maren, opkaldt efter sine Bedstemødre og Moster, desuden endnu 2 Sønner og 2 Døttre, som vi ikke kjende Navnene paa. Døden rev vel et Par bort i en ung Alder, men de Andre trivedes rask og gjorde Forældrene mangen fornøielig Time¹⁾. Det var ogsaa en Ting, Hans Nansen nok forstod at skatte, at han ved sine Familieforhold blev bragt i nøiere Berøring med flere anseelige Borgerfamilier.

Der er endnu en anden Side, fra hvilken vi allerede i dette Tidsrum af Hans Nansens Liv maae lære ham at kjende, det er som videnskabelig dannet Mand og virkelig Folkeskribent. Dengang en stor Sjældenhed i Danmark! Vi have en Mængde lærde Adelsmænd; de, der af de lavere Stænder opoffrede sig til Videnskaberne, traadte imidlertid ind i den egenlig lærde Stand, den geistlige, som den gjerne kaldes; af boglærde Kjøbmænd kjende vi i disse Aarhundreder kun til de Tvende, Hans Mikkelsen og Hans Nansen. Det er fortalt, hvorledes Nansen ivrig studerede sin Sømandskunst og det russiske Sprog, men han havde tillige aaben Sands for Begivenhederne baade i Naturen og Folkeverdenen; hvor han kom paa sine idelige Reiser, interesserede det ham, at høre sig for, om hvad Mærkeligt der havde tildraget sig. Han forstod Dansk, Tydsk og Russisk, at han har lært Hollandsk, høre vi af Efterretningerne om hans Bibliothek, som siden nøiere skal omtales; lidt Svensk og Engelsk til Huusbehov har han muligviis ogsaa for-

¹⁾ Ligprædiken, Optegnelse i Geh. Arkivet af den bekjendte Flensborger Joh. Möllers Søn, og endnu en anden Optegnelse sammesteds, samt den nansenske Stamtavle i Gjessings Jubellærere 2det Bind, Artikel Schröder.

staaet, og at han kunde Islandsk, han, som atten Gange besøgte Øen, hvergang flere Maaneder, og var saa nem til at lære Sprog og videbegjerlig af sig, derom kan der ikke næres nogen Tvivl. Det er end ikke usandsynligt, at han hos Præster og Bønder deroppe, er blevet bekjendt med Sagaerne, idetmindste skal han i sin Kronologi ikke let findes, at have oversprunget nogen mærkelig Tildragelse paa Øen. Af Bøger havde han, trods Boghandelens forsømte Tilstand, vidst at skaffe sig det Fornødne, og de fulgte ham som kjære Venner, enten han var paa Reiser eller opholdt sig hjemme. Med enkelte lærde Mænd, som Astronomen Longomontanus, hvad vi see af Kosmografiens Fortale, og maaskee Præsten Niels Helvad, var han kommet i Kast. Hvad han saaledes havde faaet ind, gav han sig god Tid til at fordøie, det laa og gjærede i ham, og »naar han ikke havde Andet at forrette, siger han i sin Fortale, nedskrev han det af Bibelen, dernæst adskillige kosmografiske og geografiske Bøger som et Register og kort Extrakt for sig selv til Efterretning«. »Og, skriver han videre, der jeg noget forleden Saadant atter gennemlæste, tænkte jeg, at der maaskee kunde findes Andre, som Saadant havde Lyst at læse, mens en Deel for anden Bestillings Skyld ikke havde Tid og Leilighed udi store kosmografiske Bøger, hvor det vidtløftigen staaer adspredt, at oplede, end og vel Mange findes, som saadanne store Bøger ikke have. Da dennem til Tjeneste lod jeg denne korte Extrakt komme paa Tryk, efterat den tilforn af den vidtberømte, hæderlige og høilærde Mand, M. Christiano Longomontano, Professore mathematico udi det kongelig Akademi Kjøbenhavn, er gennemseet og korrigeret«. Det var compendium cosmographicum & chronologicum, en Bog ganske beregnet paa den danske Borger, navnlig Sø-

manden. Paa den naturligste Maade af Verden var Nansen, uden selv at ville det, blevet Folkeskribent, saa man kan anvende paa ham den naive norske Folkestev: «og denne Vise har gjort sig selv, for hun kom rygendes fra et Fjeld».

Ansporet af de betydelige Aander i Frederik den andens Dage, Tyge Brahe, Anders Vedel, Arild Hvitfeldt, var der gaaet en Opvækkelse for sig herhjemme baade i Naturvidenskab og Historie, som da ogsaa ved Niels Hemmingsen i Theologi: men den Tid var nu forsvunden. Til Folket havde Naturvidenskaben desuden aldrig ret kunnet naae ned; den behandlede nemlig paa Latin, baade af Tyge Brahe, Cort Axelsen, Longomontan, H. P. Resen og C. Bartholin, og den Side af den, som dyrkedes, tilhørte den strengere Forskning. Hvad der i geografisk og astronomisk Retning var tilgængeligt for Menigmand, var sande Smaating, ofte mere forvildende end oplysende: P. Jacobsen Flemløse's en elementisch og jordisch Astrologia, Urani-borg 1591, Klaus Berghs evige Almanak, Rostok 1592, andre Almanakker, Kometskrifter, Jens Munks navigatio septentrionalis, Kjøbenhavn 1624. Hans Nansen frembragte virkelig noget Nyt. Han henvendte sig til Longomontan, en venlig gammel Mand, der havde Sands for hvad der kunde virke paa Folket og derfor siden besørgede en ny Udgave af Flemløses Bog, og denne gjennemsaae Nansens Bog, hvad Nansen fortæller i sin Fortale, og rettede vel blandt Andet paa dens latinske Gloser¹).

Til den egenlige Kosmografi har Nansen selv i første Udgave, ikke i de følgende, meddeelt sine Kilder, som han behandlede med megen Frihed. Jeg skal anføre dem og

¹) N. M. Petersen danske Literaturs Hist. 3, 234 flg., 248 flg. 423; om Longomontans Venlighed see Ogier i Schlegels Saml. 2, 2, 61.

gjøre et Par Bemærkninger ved dem; da jeg imidlertid gaaer ud fra, at han ikke forstod Latin og vel heller ikke Spansk, bryder jeg mig ikke om, at give den fuldstændige Titel af dem, hvor jeg ikke har Oversættelser for mig, som jeg maa antage, han kunde have Tilgang til. *Atlas minor* og *major* ere G. Mercators, hvorom jeg ovenfor har givet nogle Oplysninger; af *Atlas minor* ved Jodocus Hondius haves en Udgave paa Tydsk i Amsterdam 1631, af *major* ligeledes paa Tydsk Amsterdam 1633. *Tyge Brahe*, om hvis Skrifter hans Levnet ved Gassendi giver Besked, er den eneste Forfatter, som udtrykkelig anføres i Texten af den egenlige Kosmografi¹⁾. *Anton Herrera de Tordesillas*, en Spanier, har behandlet Portugiseres og Spanieres Opdagelsesreiser i historia de los hechos de los castellanos o. s. v., historia de las Indias occidentales, historia di Portugal y conquistas o. s. v. og flere andre Skrifter. *Gemma Frisius* hed egentlig Reinerus Gemma, med Tilnavn Frisius; han udgav charta, qua continetur totius orbis descriptio, og skrev forskjellige mathematiske og astronomiske, nautiske og kosmografiske Afhandlinger, som findes vedføjede Bogen: *Cosmographia sive descriptio universi orbis Petri Apiani et Gemmæ Frisii; adjecti sunt alii tractatus & libelli*, Antverpiæ 1584. 4to. *Hermannus Fabronius*, med Tilnavn Mosemann, skrev *geographia historica oder neue Welthistorie og eine politische Kayser-Chronike*; ingen af Bøgerne findes paa vore Bibliotheker. *Johan Raun* eller Rau omtales som Forfatter til en Kosmografi i Haubers Discours von dem gegenwärtigen

¹⁾ Kosmografien, 2den Udg. 16, 27, 29. Eengang for alle bemærkes, at jeg, naar jeg anfører, bruger 2den Udgave, den første fuldstændige.

Zustand der Geographie Side 116, jeg har ogsaa søgt denne forgjæves; Manden maa sikkerlig være forskjellig fra den Johannes Raue i Sorø, der omtales i N. M. Petersens d. Lit. hist. 3, 315. *Niels Helvad*, den oftere omtalte Præst, skrev *sylva chronologica circuli Balthici*, das ist, historischer Wald- und Umbzirk des baltischen Meers, Hamb. 1624, en Blanding af allehaande Sager. *Petrus Apianus* tegnede det første Verdenskort, hvori Amerika findes optaget¹⁾, og skrev *cosmographicus liber*, Landshut 1524, der er oversat. I ovenanførte *Cosmographia* af 1584 er hans Værk bearbejdet af Gemma. Den Udgave, hvori Bearbejdelsen først træder frem, har til Titel: *Cosmographia Petri Appiani per Gemmam Frisium*, jam demum ab omnibus vindicata mendis ac aucta, additis ejusdem argumenti libellis ipsius Gemmæ Frisii, Antverpiæ 1550. 4to. Der haves ogsaa en Udgave af 1574, men begge ere ikke saa fuldstændige som den anførte af 1584. Den geografiske Deel af samme Bog er ellers ubetydelig. *Petrus Bertius* skrev *breviarium totius orbis terrarum*. Amstelodami 1602. *Petrus de Medina*, en Spanier, skrev *tabula Hispaniæ geographica*, brugt til Abraham Ortelius's Værk, samt *arte de navegar*, oversat paa Tydsk og en vigtig Kilde for den Deel af Nansens Bog, som behandler Styrmandskunsten, dog langt vidtløftigere end Bogen; jeg har benyttet en fransk Oversættelse, Rouen 1628, 4to; endelig skrev han *regimiento di navegacion*. *Pedro Ordonez de Zeballos*, ogsaa en Spanier, skrev *viage del mundo*. *Petrus Petreï de Erlesunda* skrev *Historien und Bericht von dem Groszfürstenthumb Muschkow*, Lipsiæ 1620, 4to, en russisk Historie og Geografi. *Sebastian Münster* skrev *Cosmogra-*

¹⁾ Haubers Hist. der Landcharten 20.

phey, udgivet paa Tydsk i Basel 1553, 1598 og 1628, en stor Foliant med mange Træsnit, forestillende Kort, Byer, Slag, Portræter, Kunstværker; Historien og Geografien er meget udførlig og en vigtig Kilde for Nansens Bog, med hver Udgave ere Forbedringer foretagne. *Seespegel* er Navnet paa de hollandske Søkort. Af saadanne ældre for de nordlige Have er mig kun eet bekjendt og det paa Latin, men upaatvivlelig har det været oversat paa Hollandsk. Titelen er: *delineatio cartæ trium navigationum per Batavos ad septentrionalem plagam Norvegiæ, Moscoviæ etc. authore Wilhelmo Bernardo Amstelredamo expertissimo pilota. Cornel. Nicolai exc., Baptista a Doctechum sc. 1598, fol. Eet Blad.* Af senere Søkort kan anføres: *Seespegel inhoudende Een Korte Onderwiisinghe in de konst der Zeevaert, en eene beschryvinge der Seekusten van de Oostersehe, Nordsehe en Westersehe Schipvaert door Willem Jansz. Blæu t' Amsterdam 1652. fol. 108 Blade.* Af Kilderne til den egenlige Kosmografi maae følgende især fremhæves Apian, Gemma, Medina, Münster og Kortene.

I Kronologien, der er vedføiet Kosmografiens anden, tredie og fjerde Udgave, anføres ingen Forfatter udtrykkelig, men *Hvitfeldt*¹⁾ nævnes i Kosmografien; naturligviis ere dog mange Forfattere brugte til den. Blandt de allerede ved Kosmografien anførte Kilder kunne her maaskee nævnes: *Hermann Fabronius, Anton de Herrera, Niels Helvad, Sebastian Münster* og *Petrus Petræi*; mulig har Nansen ogsaa benyttet *Carion*, hvoraf en dansk Oversættelse haves: *Chronica M. Johan Carion af M. Joenn Turzon 1554.* Ogsaa disse Kilder ere behandlede med stor Frihed, og vi kunne lægge til med Aand.

¹⁾ Kosmografien 88.

Kosmografien er forlagt af Peder Andersen Bogfører og trykt ret godt 1633, 1635, 1638 og 1646, da Nansen døde, vare alle fire Oplag udsolgte⁴⁾. I anden Udgave kommer, som anført, Kronologien til for første Gang, bestandig har Forfatteren syslet med sin Bog og forbedret hver ny Udgave, Aarstavlen er hvergang ført ned i Tiden lige til Trykkeaaret. Den fuldstændige Titel af første Udgave, som N. M. Petersen i sin Literaturhistorie ikke har havt for sig, men som nu findes paa Universitetsbibliotheket, lyder som følger: *Compendium Cosmographicum*. Det er: En kort Beskrivelse offuer den gantske Verden, Huor vdi befattis fornemmeligen, om Himmelen, Soel oc Maane, sampt de andre Planeter oc Stierner, deris Bevægelse oc Lob, saa oc de fire Elementer deris vnder-skeed, huis der vdi er befattet, Jorden met sine mange Kongeriger oc Lande, deris fornemste Stæder. Disligeste noget om Siøen oc Siøfarten, nogle Viidskaber der til er tjenlig, aff atskillige Bøger componeret oc sammenskreffuet Aff Hans Nansen. Prentet i Kiöbenhaffn, Aff Andrea Koch, 1633. paa Peder Andersen Bogførers bekostning, oc findis hos hannem tilkiøbs. I den anden Udgave, jeg har for mig, mangler Titelbladet, i tredie er den latinske Hovedtitel den samme, men der er iøvrigt foretaget Ændringer og tilføiet: »Saa oc en liden Cronologia« o. s. v.; i fjerde Udgave haves den latinske Hovedtitel saaledes: *compendium cosmographicum & chronologicum*, ogsaa smaa Ændringer forefindes i den, og den er smykket med nogle Træsnit, hvortil Begyndelsen skete i 3die Udgave.

⁴⁾ Ligpr. 31; mærkeligt nok bærer den ingen Censur foran, omtales heller ikke i *acta consist.*, hvor dog ved samme Tid en Bog af Niels Helvad censureres. Klager over Tidens daarlige Trykkerier fremføres af Th. Bartholin de *legendis libris* 118 flg.

Bogen er deelt i fire Parter: 1) om Himmels samt Elementernes Region og Deel, en Art Astronomi og Fysik; 2) om alle de Kongeriger og Lande, som ere paa Jorden, en Geografi; 3) om nogle Stykker, som ere tjenlige til Søfarten, den egenlig nautiske Deel, forsynet med Anviisning til at tage Høiden, udførlige Kurstabeller, Tabeller over Ebbe og Flod, over Solens og Stjernernes Deklination, over forskellige Steders Polhøide og Brede; 4) en Kronologi »eller Tidsregister om det Fornemste, som haver sig tildraget udi Verden fra Verdens Begyndelse til denne Tid, fornemmeligen her i Danmark og angrændsende Lande«. Man seer, hvilken Mængde Stof her er sammentrængt paa 419 smaa Oktavsider, thi saamange udgjør det i 2den Udgave, som jeg altid bruger. Der findes vistnok mange, stundum heelt æventyrlige Feil; Forfatteren følger det Tygebraheske System, giver høist naive Naturforklaringer, fortæller til Aar 1276 om en Kone, som paa een Dag fødte 364 Børn: men hos hvilken Skribent i hine Dage træffes ikke lignende Underligheder? Vor Forfatter er virkelig mindre overtroisk end hans Tidsalder og røber ikke med et eneste Ord Noget af den gjængse Tro paa Stjernernes Indflydelse over Mennesket, eller Frygten for Kometer. Ethvert Værk bør fornuftigviis bedømmes efter Tid og Omstændigheder, og efter disse har Nansens sine store Fortjenester. Alt er hos ham praktisk, beregnet paa at give fatteligt Begreb af sin Gjenstand; Geografien er i det Hele saa god, at den endnu idag lod sig bruge til Underviisning, ved hvert Land gives en Opregning af dets Frembringelser. Aarbogen er skrevet fra et dansk Stæde og omtaler blandt Andet alle vigtige Begivenheder i Kongeriget Danmark, Slesvig, Norge, Island. Forfatteren kan, dog sjælden, tage Feil og for Ex. regne Helgoland og Femern til Holsten, men han kjender

ellers Danmarks Grændse godt, Slesvig hedder hos ham skifteviis ogsaa Sønderjylland, aldrig Holsten, som ellers ofte i hiin Tid, og betegnes som et Leen af Danmarks Krone¹⁾. Man kan see, det er en gudsfrygtig Mand, som har skrevet Bogen, Stilen er ikke »Flensborgerdansk« men mere end sædvanlig fri for fremmede Ord, trohjertig, anskuelig, og indeholder ved sin Jævnhed den skarpeste Kritik over Meget af Tidens Lærdom; man skulde troe, det var en øvet Folkeskribent, der førte Pennen, og maa uvilkaarlig beklage, at han ikke gik videre paa en Bane, der saa heldig var betraadt. Et Par Prøver ville tjene til Oplysning af hvad der er udviklet.

Thi omendskjønt at intet Menneske kan retteligen, mens ikkun en ringe Deel fatte og forstaae af Herrens mange og store Gjerninger, saa haver dog Gud begavet os med Fornuft og Forstand, at vi ikke som ufornuftige Dyr skulle ikkun gabe paa Verden, mens at vi, om vi med Rette ville kaldes Mennesker, endogsaa skulle forundre os, overveie og betragte, næst vores Saligheds Sag, saadanne Guds underlige Gjerninger, og udaf Gjerningen kjende Guds usigelige, store Magt, Viisdom og Godhed, som Saadant haver skabt, opholder og regjerer, og love og prise hannem derfor og bekjende med Sirak i det 44de Kapitel, hannem at være meget større, end alle sine Gjerninger.

Tordenslaget skeer førend Lynilden, endog at Lynilden sees før af os, end vi høre Slaget, thi Skyerne faae endelig formedelst Tordenen at rives fra hinanden, førend Lynilden kan komme derigjennem. Mens at Lynilden sees førend Torden høres, det volder, at Synen i slige Sager

¹⁾ Kosmografien 107, 339.

er meget skarpere end Hørelsen. Thi naar Du staaer i en Skov og seer En hugge eller banke langt fra, da seer Du først, at han slaaer eller hugger til, mens siden derefter hører Du først Lyden, som Øxen giver. Ligesaa kan Du see Lynilden strax i det Øieblik det skeer udi, mens Tordens Bulder kommer siden gennem Luften til din Hørelse.

Om saa var, at En vilde seile lige fort vesterhen, og ingen Land var i Veien, han skulde seile saalænge, at han kom paa den samme Sted, som han var fraseilet, og da skulde han miste een Dag udi Aaret. Hvilket skeer, formedelst at der som han er om Morgen, der gaaer Solen før op end den gik op der som han kommer om Aften, og derimod er Solen længer op paa den Sted han kommer om Aften, end der som han var om Morgen, og gjør hannem saa hans Dag længere, end den rette Dag er. Hvilket dog ikke kan mærkes, uden man seiler Verden rundt, thi da seer man, at man faaer een Dag ringere end man burde. Og contrari, naar man seilede Østen udi rundt Verden, da fik man een Dag mere end man burde at have.

Grønland er et meget stort Land, hører til Norriges Kongerige, er tilforn aarligen bleven beseilet af de Norske og af dennem bebygget, derpaa haver været 2 Biskopdom, mens nu i mange Aar haver det rette Grønland ikke været beseilet, saa det er bleven os ganske ubekjendt, at vi ei vide, om den kristen Religion der endnu er eller ikke, endog at det ikke ligger langt nordvest fra Island.

Er Solens Deklinatie mere end Solens Distant fra din Hovedpunkt, da tag samme Solens Distantie fra Deklinationen, saameget som Du da over beholder, saameget er du synden Linien, din Norderpole er saa meget under og din Syderpole er saameget over din Horisont.

Sardanapolus levede stedse udi Fraadseri, Drukkenskab og gruelige Løsagtighed, holdt sig stedse iblandt slemme, løsagtige Kvindfolk, iførte sig Kvindeklæder, sad blandt dennem og spandt og tog sig aldeles intet Regimentet an. Der 2 af hans Øverster Saadant erfarede, fortød det dennem, hvorfore de foragtede hannem og førte Krig med hannem, saa at han paa det Sidste selv stak Ild paa sin Pallads, opbrændte sig, sine Horer, Folk samt al hans Skat og Rigdom.

Udi Kjøbenhavn var saa stor Hunger, at de aade Heste, Hunde, Katte og Krager, bagede Brød af Mask, og mange Mennesker døde af Hunger, Børnene fandtes at ligge paa deres døde Moders Bryst og diede Blod, indtil de døde. Paa det Sidste opgav de sig udi Kjøbenhavn til Kong Kristian den 3die den 29. Juli, efterat de udi Aar og Dag havde været belagt.

Hertugen af Friedland tog Prag ind og Eger. Siden drog han og Baierfyrsten mod Kongen af Sverige, som da havde sin Leir ved Nürnberg, hvor de holdte adskillige Skjærmydsel sammen. Kongen af Sverige stærkede sig mere paa det Sidste, saa at han anfaldt den keiserske Leir, hvor Mange bleve slagne paa begge Sider, mens kom dog ikke der til nogen Feltslag, mens brøde omsider op med begge Leir for Mangel af Proviant. Hertugen af Friedland indfaldt siden i Meissen, indtog Leipzig og mange andre Stæder, Kongen af Sverige fulgte hannem og gjorde en stor Feltslag med hannem den sjette November ved Lützen, to Mile fra Leipzig, hvor Kongen af Sverige blev skudt og døde. Dog beholdte de Svenske Marken og Overhaand, finge Vallensteins Stykker og forjagede de Keiserske fra Kurfyrstens Lande.

En saadan Bog maatte være høist velkommen for Folket, hvad der strax viste sig ved dens omtalte mange Oplag i en just ellers ikke meget læsenem eller læselysten Tid. Sømanden og Borgeren har brugt den og slugt den, og det er ikke urimeligt, at dens Brug opfriskedes, dengang Slesvigeren Bagge Vandel 1649 blev Forstander for den af ham oprettede kongelige Navigationsskole i Kjøbenhavn¹⁾. I de lærde Skoler var man endnu 1656 ikke kommet videre, end at metæ scholasticæ bestemte, »at provectiores og ingeniosiores i Mesterlektien kunde læse geographiæ rudimenta & physicæ hjemme med Lærerne i Ferierne«²⁾. I det lærde Laug kunde en Autodidakt og Folkeskribent naturligviis ikke blive indlemmet, saa filisteragtig var man endnu. Han fik ikke et eneste Ærevers, hvormed der ellers ødsledes paa de usleste literære Frembringelser, hans Bog blev vel nævnet i hans Frændes, Esaias Fleischers, Ligprædiken, men kunde end ikke opnaae nogen Plads i den lærde Ærkebiskop Svanes og Rektors, iøvrigt saa pompøse Program over ham. Selv i den langt bevægeligere og mere frisindede Ole Worms Brevvexling bliver han kun hændelsesviis omtalt en eneste Gang af en islandsk Lærd, og det da ikke for at rose men laste et af hans Foretagender paa Island³⁾. Han maatte trøste sig med en god Samvittighed og stor Paaskjønnelse af de Ulærde. Saalangt var han ilet Tiden forud, at det

1) N. M. Petersen danske Literaturs Hist. 3, 247.

2) Nyerups hist. statist. Skildr. 3, 1, 127.

3) Worms epist. 1043. Senere flensborgske Lærde, B. Möllmann de illustribus in republica litteraria viris Flensburgo oriundis Side 15 fig. regne ham dog blandt lærde Kjøbmænd; hos Alb. Bartholin tractatus de script. Danicis Side 84 og H. Witte Diarium biograph. seculi 17mi 2den T. Side 94 nævnes hans Navn og Skrift.

varede ligeindtil 1707 før en ny Geografi udkom, H. O. Pfluges »den danske Pillegrim eller en almindelig geografisk og derhos en kort historisk Beskrivelse over den hele be- kjendte Verden«; den var dog meget ringere end Nansens.

Hans Nansen som Øvrighedsperson, Rigsdagsmand og kgl. Raad.

Vi komme til et nyt Afsnit i Hans Nansens Liv, hvor han noget over 40 Aar gammel betræder den politiske Bane og snart viser sig som en af de Aander, der beherske sin Tid. Anledning hertil gav hans Beskikkelse til Raadmand. I over eet Aarhundrede før 1660 var Kjøbenhavn den By i Kongeriget, hvor der fandtes mindst komunal Frihed, efter 1660 var den den eneste, som dog altid bevarede nogle Levninger af Friheden; Grunden ligger simpelthen, at den 1536 førte Vaaben imod sin Konge og husede hans Fjender, hvorimod den 1658—59 blev hans sidste og sikre Værn. Dens Tilsidesættelse kommer strax frem i den Maade, hvorpaa Magistraten blev valgt. I de andre Kjøbstæder havde dog fordetmeste baade Magistraten selv og menige Borgere en vis Deel i Valget af en ny Øvrighedsperson¹⁾, men i Kjøbenhavn og Christianshavn — vi huske paa, at Christianshavn endnu var en egen Stad, — var saagodtsom Alt afhængigt af Kongens Villie. Kapitulationsvilkaarene 1536 bestemte, at denne kunde udnævne og aftakke Magistratens Medlemmer²⁾, der 1526 vare fastsatte til 4 Borgemestre og 12 Raadmænd. Med Hensyn

¹⁾ Hist. Tidsskrift 5, 68, 70 flgde og Adlers Skildring af Byen Ribe 2, 2 flgde; hvorledes det somme Steder, i Medfør af Recessen 1643, gik i en Sirkel, saa hvo der det ene Aar var ældst Borgemester, næste Aar blev yngst Raadmand, see Hübertz Aktst. til Aarhus 2, 81.

²⁾ Krag's Christian den 3die (dansk Ov.) 2, 42 og 45.

til Borgemestrene synes det sikkert nok, at Kongen alene beskikkede dem, uden at faae Indstilling fra Magistraten i saa Henseende. Med Hensyn til Raadmænd bruger imidlertid Vedtægtsbogen paa Raadstuarkivet i Fleng Udtrykkene »kaaret« og »efter Kongens Befaling forordnet«, Programmet over Hans Nickelsen Lundt bruger Udtrykket *ex consensu regis*, og Fremgangsmaaden var nok almindeligviis den, at Magistraten indstillede To til Raadmænd, mellem hvilke Kongen saa traf sit Valg. Vi kan see ham sætte sine Embedsmænd, en Kantsellisekretær, som Hans Nickelsen Lundt, en Renteskriver, som Peder Pedersen, ind i Byraadet, men oftest toges dog En af Borgherskabets Midte. Det var ingen Umulighed, hvad Listerne i Pontoppidans *Origines* bevise, at en Haandværksmand blev den Udkaarne, alligevel holdt man sig helst til de mere ansete Familier, der gjerne stode i indbyrdes Slægtskabs og Svogerskabs Forhold¹⁾.

Hans Nansen var, som vi veed, indlemmet i en saadan Familie, han var en udmærket dygtig og velstaaende Mand og har sikkert paa flere Maader lagt sin Sands for offentlige Anliggender for Dagen, Kongen havde brugt ham allerede forlængesiden som Hovedmand for Togtet til Petzora og russisk Tolk. Det maa derfor snarere undre os, at han ikke før, end at han nu blev foreslaaet til en Raadmands-plads. Den 11te Marts 1639, fortæller Ligprædikenen, »blev han opfordret paa Raadhuset og foreholdt, at det var hans kongelige Majestæts naadigste Villie og Befaling, at han skulde være Raadmand«. Man skulde vel troet, at han med Glæde havde modtaget et Embede, hvortil han siden viste sig som født og baaren, men han besad en

¹⁾ Pontopp. *origines* 388 flgde, *hist. Tidsskr.* 5, 84.

høi Grad af Beskedenhed, han bævede tilbage for det store Ansvar, frygtede maaskee tillige, at hans øvrige Forretninger skulde lide derunder; nok er det, han frabad sig den tiltænkte Hæder. Hans Vægring hjalp dog Intet, og han gjorde da sin Raadmandsed for Borgemester og Raad. Denne led paa, »at være Kongen og Rigens Raad huld og tro, afværge hans Naades Skade og Fordærvelse, ramme og søge hans Naades Gavn og Bedste, desligeste være Borgemestre, Raad og Byfoged huld, hørig og lydig, Intet aabenhare, hvad inden lukte Døre samtykkes og forties skal, hjælpe hver Mand til Lov og Ret, forsvare og fordagtinge fattige Enker og Faderløse, ikke gjøre Uret det, som han veed Ret er i nogen Maade, som han vil ansvare for Gud og bekjende for Mennesker«. Derpaa indtog han sit Sæde i Raadet. Endnu samme Aar den 21de December fik han en ny Tillidspost, idet Lodtagerne i islandsk Kompagni kaarede ham til »Forvalter«, som det hed, det vil sige Direktør, et Embede han beklædte i 10 Aar. Han udmærkede sig i begge de nye Stillinger.

Det var fem Aar senere: hans Hustrus Morbroder Borgemester Simon Surbæk var død; den 5te Marts 1644 om Morgenen sad han i Helliggjestes Kirke, da et Bud spurgte efter ham og kaldte ham til Rigshofmesteren Korfits Ulfeldt, hvor han indfandt sig, saasnart Tjenesten var til Ende. Ulfeldt gjorde ham bekjendt med hans Majestæts Befaling, at han skulde indtage den ledige Borgemesterplads. Men Hans Nansen undskyldte sig paa det Allerunderdanigste og holdt længe ved dermed, længer endnu end da han skulde være Raadmand. Da tillod Kongen, forat overvinde en saadan haardnakket Modstand, at en usædvanlig Fremgangsmaade maatte blive brugt. Magistraten fik nemlig Tilladelse til, selv at vælge En af Raadmændene til

Borgemester, og alle Stemmer paa to nær faldt paa Nansen; hvis vi turde tage Universitetsprogrammets non contradicente populo for Mere end Talemaade, vilde Borgerskabet, som i andre Stæder, have givet sit Samtykke med til Valget. Om Eftermiddagen blev Nansen atter opkaldt til Rigsraadssalen, endnu vare hans Betænkeligheder ikke overvundne, endnu holdt han en Stund ved med sin Vægtring, og det var først efter mange Overtalelser han modtog Embedet og aflagde Borgermestereden til Kongen, efter Skik, for Rigshofmesteren. Næste Dag kom saa Korfits Ulfeldt op paa Raadhuset og satte den nye Borgemester i Sæde, Københavns Borgere hilsede ham med Glæde¹⁾. Han havde opnaaet den første borgerlige Stilling i Landet.

Vi maa see at faae en anskuelig Forestilling om den københavnske Magistratspersons Myndighed, Pligter og Lønning. Overalt i Kongeriget følte Magistraten sig vist-

¹⁾ Af Vedtægtsbogen paa Raadstuararkivet fremgaaer, at Raadmandsed aflagdes paa Raadhuset, Borgemestered derimod i Rigsraadssalen, som laa ligeoverfor Slottet. Der findes en Raadmandsed i Kong Hans's Stadsret, (Rosenvinges gl. Love 5, 522—23) og en fra 1565 fra Helsingør (hist. Tidsskr. 5, 75), som jeg benytter, da ingen er mig bekendt fra København. I Vedtægtsbogen haves følgende Optegnelser. »Anno 1639 dendi 11 Martij Gjorde Christen Bendtzen och Hans Nansen Borgere och handelszmend her udj Staden, huer Sin Raadmandtz Eed, och bleffue Raadmend hersammesteditz, Gud gifffue dennem dertill Welsignelse. — Den 6 Martij dernæst efter (nemlig 1644) wor Erlig, welb. Mand och St. Riddere Her Corfitz Wlfeld til Egeschouff, Danmarchis Rigis hoffmester, Raad och Befalningsmand offuer Møens Land, her paa Kiøbenhaffns Raadstue, Och paa Ko. Ma^{ts} weigne, udj affdøde Sl. Simon Surbechs Sted, Hans Nansen Raadmand, effter forhergaaende Borgemestere og Raadtz her inden dørene, och hans Ko. Ma Siden offuerleffuerede votering, effter hand Sin Borgemesters Eed paa Kiøbenhaffns Slottis Raadstue haffde aflagt, till Borgemester Installerit. Huortill Gud Lyche och Welsignelse hannem forlehne.« Om Folkets angivne Samtykke Ligprædiken 165, sammenlign hist. Tidsskr. 5, 75 fglde.

nok trykket fraoven, siden Leensmanden havde faaet en Stad, som det hed, »i Forsvar«; men i Kjøbenhavn, der laa Regjeringen nærmest, var Trykket størst, traadte Nogen for dristig op, kunde han uden videre faae sin Afsked. Naar der sommetider blev sat en Statholder paa Slottet, blev det naturligviis snarere værre end bedre. Var Magistraten imidlertid trykket fraoven, havde den desto friere Hænder nedadtil. De menige Borgere have vel altid før Enevælden havt nogen Deel i de offentlige Anliggender, men i Kjøbenhavn var denne indskrænket til det mindst Mulige, et staaende Kollegium af Borgerdeputerede, som vi finde somme Steder, for Ex. i Flensborg og andre slesvigske Byer, i Ribe¹⁾, blev her først indrettet, da Staden fik sine store Privilegier. Fordredes der, ved Byregnskabernes Aflæggelse, ved Skatteligninger eller ved Afhændelse af Byens Eiendomme, en Repræsentation af Borgerskabet, da valgte Magistraten denne for det givne Tilfælde; til at Borgerne i en Plenarforsamling have meddeelt Samtykke til en Sag, er der i rolige Tider kun faa Spor²⁾. Skulde der altsaa reises nogen Bevægelse i frisindet Retning, da var Magistraten det eneste lovlige Organ hertil.

Under Magistratens Omraade henhørte den lovgivende, styrende og dømmende Myndighed, dog saaledes at for-

¹⁾ Adlers Skildring af Byen Ribe 2, 2 og 23 flgde samt Reces 1643 i Rosenvinges gl. d. Love B. 4.

²⁾ Pontopp. origines kalder disse Borgere »Nogle af Menigheden« (481, 488) »menige Borgere og Indbyggere«, (482) »de Dannemænd af Menigheden, som pleier at tiltages«, (489) »menige Borgere, som vorde tilnævnte« (485), »de Bedste og Forstandigste af Menigheden, som Borgemester og Raad opkalder« (s. sted). Om deres Tiltagelse til Byregnskabets Aflæggelse 489, til Skatteligning 229, 485; til Afhændelse af Byens Eiendomme, Borgerskabs Br. 14 April 1619 paa Raadstuarkivet. Om Plenarforsamlinger af Borgere i andre Byer hist. Tidsskr. 5, 116.

staae, at den i Lovgivningssager egenlig kun havde Indstilling til Regjeringen og i Bestyrelsen stod under dennes skarpe Tilsyn. Siden 1618 var Skattebevillingen i Grunden borte¹⁾ og kun Skatteligningen tilbage; at Extraskatter til Landets Behov ofte træffes bevilgede, er en anden Sag, der ikke staaer i umiddelbar Forbindelse med Kommunen. Anordninger bleve truffe af Magistraten alene eller i For-
 ening med Byfogden, meest enten som nøiere Forklaring af »kongelig Majestæts Mandater«, eller med udtrykkelig Stadfæstelse af Kongen, eller under Forbehold af samme; det var Smaating, som en Vagtordning, der ikke behøvede en saadan, selv Bestemmelser med Hensyn til Renovationen trængte til den²⁾. To Kæmnere, udnævnte af Magistraten og tilkaldte Borgere, opkrævede Skatterne og gjorde aarlig Rede og Regnskab for dem, Cisemestere stode for Accisens Oppebørsel. Byskatten var ikke stor, hvad man allerede kan slutte af det Anførte, at 2 Mk. regnedes for høit Bidrag; efter Frederik den andens saakaldte Stadsret beløb den til 100 Lødemark, 1642 ansloges den til 2128 Rdlr. 16½ Sk. og 26,000 Rdlr. i Told, 1655 kun til 112½ Rdlr. og 1150 Rdlr. i Baadsmændsskat³⁾. Bestyrelsen omfattede en heel Mængde høist forskjellige og udviklede Gjenstande. Derhen hørte, foruden omtalte Tilsyn med Skat, Told og Finantser, Overbestyrelsen af Stadens Eiendomme, Fattig- og Skolevæsen, Kirkernes ydre Anliggender, Ægte-

¹⁾ Et Kongebrev af 1618, anført i min Christiern den anden og Karl Gustav 265.

²⁾ Exempel paa Anordninger som Fortolkninger af Love er Anordn. 3. Dec. 1621 i Vedtægtsbogen i Raadstuarkivet, paa do. med kongelig Stadfæstelse, see Nyrups Kjøbenhavn 97 figde.

³⁾ Pontopp. origin. 224, 400 og K. Br. 8 Sept. 1655 i Sjæll. Tegn. Nr. 33 Geh. arkiv; mod Opgivelsen 112½ Rdlr. kunde der ellers reises stærke Tvivl.

skaberne, Skiftesager og de Umyndiges Midler, Laugene og deres Taxter, Indkvartering, deri indbefattet det Staldrum, der skulde holdes for Kongen til 1200 Heste, Havnen, Vand-, Brolægnings- og Brandvæsenet, Vægtervæsenet og Politiet. Der gaves ingen Politimester; at de øde Gaarde bebyggedes, hørte under Magistraten, og ligesaafuldt havde den at sørge for Anmeldelser af Fremmede, Løsgjængeres Anholdelse, al offentlig Orden og Reenlighed, ja at Folk ikke gik anderledes klædte, end Forordningen tilstedede, saa man paa Stedet af Dragten kunde slutte sig til Vedkommendes Stand og Formue. Skjøndt Byen havde sin Stadshauptmand — han nævnes saa allerede 1566 —, førte Mænd af Magistraten dog Overbefaling over Borgerskabets 9 Kompagnier, udgav Parole, gjorde Rund ved Vagterne, holdt Mønstring og straffede de Efterladne med Træhesten¹⁾, der stod ved Portene. Hertil maa nu føies Magistratens Domsret over alle Kjøbenhavns Beboere, der ikke hørte enten til Universitetet eller de kongelige Betjente, eller Hæren og Flaaden. Den udøvedes i første Instants paa Bythinget, hvor ogsaa Byfogden havde Sæde og ofte sad alene med nogle Bisiddere, i sidste Instants ved Raadstureten. Man klagede over, at Retstrætterne tiltog med Byens tiltagende Udvidelse. Straffene, der idømtes, vare tidt strenge: Galgen, hvoraf Byen havde to, een paa

¹⁾ Jonges Kjøbenhavn 354, Pontopp. origines 253—255, Vagtordning for Kjøbenhavn, givet af Magistraten 18. Marts 1644, K. Brev 22. April 1645 i Sjæll. Tegnelse Nr. 28. Den i dette Brev omtalte Træhest viser, ligesom en lignende Bestemmelse »til terriculum paa Skydsskifterne« fra samme Aar i norske Saml. 3, 448, Træhestens Brug allerede dengang og gjør det ikke usandsynligt, at samme Straffemiddel, oprindelig militært, kan være anvendt paa Hovbønderne tidligere, end Professor T. A. Becker i danske Herregaarde, Elvedgaard, er tilbøielig til at antage. 1650 var den i fuld Brug som Straf for de svenske Bønder (hist. Tidsskr. 5, 207).

Nytorv bagved Raadhuset og een paa Hallandsaas¹⁾, Steile og Hjul, Kagstrygning, Gabestok, Halsjern, spanske Kappe, Raadstukjældereren. Pøbelens Raahed forøgede dem derhos ofte til en Grad, vi vilde kalde umenneskelig. I Sammenhæng med den øvrige Myndighed maa endelig til Slutning omtales Pligten til at foretage Taxation, Aastedsmøder, Thinglæsning o. s. v.

Alle disse mangeartede Forretninger besørgedes snart af Magistraten i sin Heelhed, snart af dens enkelte Lemmer, udenat vi nøiere kunne afgjøre, hvorledes de vare fordeelte²⁾. Magistratens Møder vare snart offentlige, Rettergangsmøder og andre Møder, hvor Menigmand skulde være tilstede, som naar Forordninger oplæstes, naar der holdtes, hvad man andre Steder kaldte »Buursprog«; snart vare de private, snart ordenlige og snart overordenlige. De maae være afholdte temmelig hyppig, Mandag, Onsdag og Fredag omtales som faste Mødedage. Ved lignende Sammenkomster see vi det vedtaget, at man skulde holde Sagerne hemmelig og ei »hverandre udi deres Ord med Bulder indfalde«³⁾, og sikkerlig har saadanne Bestem-

¹⁾ Nyerups Kjøbenhavn 136.

²⁾ Angaaende et enkelt Punkt have vi Bestemmelser i en Forordning af Byfoged og Magistrat 4. Aug. 1606 paa Raadstuarkivet. Hver Onsdag Klokken 8, hedder det, »holdes Raadhuus«, den Borge-mester, som for Maaneden holder Stævnebog paa Fredags-Stævningerne, skal stævne de almindelige Sager til Onsdagen, to Raadmænd og Byfogeden sidde med i Retten og ikke hele Magistraten. Der skjælnes nøie mellem Bythinget og »Raadhuset«.

³⁾ Ved Siden af de omtalte Mødedage, Onsdag og Fredag, nævnes ogsaa Mandagen som »Raadstudag« i Langebeks Souverainitets-historie. Om Magistratens Møder i andre Stæder see hist. Tidskrift 5, 107 flgde; om Sagernes Hemmeligholdelse o. s. v. min Afhandling i nyt hist. Tidskr. 5, 365, de 32 Mænds Vedtægt 30. Nov. 1661 paa Raadstuarkivet diverse Dokumenter Nr. 25 og den ovenfor Side 179 anførte Raadmandsced.

melser været trufne ogsaa her. Der gives to Systemer, som begge, skjøndt ikke ligegodt, sikre Ordets og Menningens Frihed, absolut Hemmeligholdelse med Kugleafstemning og absolut Æffenlighed; i hine Dage søgte man baade hos os og andetsteds Frihedens Betyggelse i det første og hævdede det derfor ivrig¹⁾.

Stedet for Magistratens Møder var Raadhuset. Det stod fritbygget mellem Gammel- og Nytorv og indtog denne Plads allerede 1586, men saae da noget anderledes ud og havde Trappegavle, 1605 blev det ombygget i en ret smuk Renaissancestil; det havde to Stokværk, en Svaegang, Spidsgavle, Spiir, et mindre Taarn og et stort Midtertaarn ud til Gammeltorv, hvori Opgangen var anbragt og Byens store Klokke hængte, som ringede Borgerskabet sammen til Forsamling. I Forhallen samlede det saa, naar Magistraten, der tog Plads paa en Balustrade, havde en Forordning at oplæse eller andre Meddelelser og Spørgsmaal at gjøre; her fandtes et Ur, hvis Klokkespil lod sig høre hver Time. I Kjælderen var Indretning til Fængsler, i nederste Vaaning holdtes Bythinget og fandtes Magistratens berømte Viinkjælderstuer, i øverste Vaaning laae Forsamlingsværelserne. Til Raadhusets Mærkeligheder hørte det Smykke, Dronning Dorothea havde skjenket til at bæres af Bruden ved Bryllup, endvidere det danske Kompagnis forgyldte Fugl med Kjede, Stadens stemplede Alen og vedtagne Vægt, et Slagsværd, som blev baaret foran Byfoged og Magistrat, naar de skulde sidde Dom, endelig Mestermændens Sværd, mærket med Steiler og Hjul. I Værelserne kunde der holdes Gilde og Dands

¹⁾ See saaledes for Sveriges Vedkommende nordisk Universitetstidsskrift 3, 1, 241.

ved Bryllupper, paa Gammeltorv stod det bekjendte Springvand, her var Axeltorv og til visse Tider Marked. Paa Nytorv var der ikke altid saa hyggeligt, man kunde see En blive hængt i Galgen eller strøget til Kagen, denne sidste blev gjerne opført med Høitidelighed i Magistratens Nærværelse og indviet ved at en Øvrighedsperson gjorde det første Hug. I den Gade, som indtog Noget af Nytorvs nuværende Plads, havde flere af Byfogdens og Raadstuens Tjenere sine Boliger, den brændte imidlertid af ved en Pottemagers Uforsigtighed den 3die Januar 1654, hvorpaa Pottemagerne saa bleve viiste ud af Byen¹⁾.

Ved sin Indtrædelse i Magistraten maatte det nye Medlem, istedetfor et Gilde, den afskaffede saakaldte »Raadmandskost«, betale 50 Rdlr. som sin Deel i Omkostningerne ved at lægge Sætønder, vedligeholde Byens Maal og Vægt, sørge for Veierhuus, Raadmandsvang og Fiskeri. I første Aar nød en Raadmand intet Vederlag, men havde til Gjengjæld et Naadsensaar tilgode ved sin Afgang; det Samme var Tilfælde med den nye Borgemester²⁾. De Indtægter, der tilfaldt Magistraten, vare følgende: Fritagelse for den aarlige Byskat, Indtægten af Raadmandsvangen, Raadets Fiskeri, hvortil hørte 150 Karper aarlig, som Kongen leverede, Indtægten af Veierhuus med tilhørende

¹⁾ Om Raadhusets Udseende 1586 Wolfs Encomion 337 og Resens Atlas paa K. Bibl., sammes Text og et Billede der af 1596; om dets senere Udseende og Mærkværdigheder, see de anførte Skrifter, Wolf saaledes 367, endvidere Pontopp. origines 417, Jonges Kjøbenhavn 132, Nyerups Kjøbenhavn 136 og fl. St.; sammenlign Rosenvinges gl. danske Love 5, 209—10, 249, 285 og Werlauffs hist. Antegnelser til Holberg 1, 70—71.

²⁾ Ordning mellem Borgemestre og Raadmænd 10de August 1608, paa Raadstuarkivet, et Par Gange senere er denne Ordning stadfæstet. Endnu findes der en »Raadmandsmark« ude ved Rør-Sø.

Cisebod, af Viinudsalget i »Stadskjælderens«, Magistratens Bradebænk paa Slotsholmen og Ladested, Accise af Viin og Øl, den halve saakaldte Søslingstold, Afgifter af Heste, der udskibes, af Skjoder, Borgerbreve og Mesterstykker, eet Pund Peber af hver fremmed Krømmer, Tiendepenge af arveløst Gods, Fjerdeparten af hvad der konfiskeredes for Toldsvig, 400 Rdlr for at lægge Sõtønder ud, 200 Rdlr. som Afgift af den tidligere Forstad, der nu indlemmedes i Byen. Hertil kom kongelige Lønningstillæg med Hensyn til Enkelte — vi skulle omtale et saadant for Hans Nansens Vedkommende —, Adgang til forskellige Biembeder, endelig Udsigt til at Enken fritoges for al borgerlig Skat og Tynge¹⁾. Om Indtægternes Fordeling have vi et Vink i en senere Vedtægt af 21de Januar 1708 paa Raadstuarkivet, der omtaler en Deling i 14 Parter og tilføier »som tilforn«, vi maae herved huske paa, at Raadet dengang, men ikke i vort nuværende Tidsrum, bestod af 12; Borgemesteren skulde

¹⁾ Fritagelse for den aarlige Byskat, Pontopp. origin. 225, 488 flgde; om Raadmandsvangen, Fiskeriet og Karperne s. sted 396 flgde, Dokumentet af 1539 om Vangen, Kongens Br. 5. April 1619 og Samtykket hertil af Borgerskabet 14de April s. A.: alle tre Dokumenter paa Raadstuarkivet; om Veierbod og Cisebod Pontopp. a. St. og Wolfs Encomion 157; Stadskjælder Pontopp. a. St. og K. Br. 24. April 1609 paa Raadstuarkivet; Bradebænk Pontopp. 348; Accise og de følgende Afgifter Pontopp. 396 flgde, K. Br. 29. Mai 1573 og 22de og 27de Juli 1591 paa Raadstuarkiv, hist. Tidsskr. 5, 93, 95; Søslingstold K. Br. 30. Dec. 1651 paa Raadstuarkiv og Geheimearkiv; Tiendepenge Pontopp. 397; Afgift ved Konfiskationer Pontopp. og K. Br. 23. Dec. 1650 paa Raadstuarkivet; Sõtønde- og Forstad-Afgift Pontopp. 237 og fl. St., K. Br. 27. Juli 1591 paa Raadstuarkiv, der supplerer Jacobsens Fremstilling hist. Tidsskr. 5, 94; Biembeder hist. Tidsskr. 5, 103 og Langebeks Liste over Magistratspersoner hos Pontopp.; Enkers Skattefrihed K. Br. 30. Dec. 1651 paa Raadstuarkiv og Geheimearkiv. Den hele indviklede Lønningssag behandles for 16de Aarhundredes Vedkommende af Jacobsen i hist. Tidsskr. 5, 93 flgde.

have halvanden Part, Raadmanden een Part. Man vil strax bemærke, at Lønnen, der tilfaldt Enhver, ikke var saa ringe, langt vigtigere var imidlertid Hæderen i hine Tider, da Menigmand med en Blanding af Frygt og dybeste Ærbødighed saae op til sin kjære Øvrighed.

Vi have omtalt de Barndomsindtryk af borgerlig Frihed og adeligt Overmod, Hans Nansen havde modtaget i sin Fødeby, han maa antages, siden den Tid med Interesse at have fulgt de offentlige Sagers Gang; vi slutte det baade af hans Aandsretning og Omgangskreds. En Magistratsperson dengang maatte, som ovenfor udviklet, tillige baade være Militær og Dommer, altsaa Lovkyndig. Hvad det Første nu angaaer, saa havde Hans Nansen det Vigtigste, Mod og Mandshjerte, at han kunde bruge sin Kaarde, maa efter Datidens Omstændigheder ogsaa ansæes for rimeligt, Færdighed i Komando maatte han see at skaffe sig efterhaanden. Som praktisk og videnskabelig dannet Mand, skjøndt dannet paa egen Haand, kan han ikke antages for ganske ukyndig i Landsloven, hans Lyst til Historien og historiske Kundskaber ere omtalte og skal ydermere sidenhen godtgjøres, her blot saameget, at Slange i sin Suverænitetshistorie paa K. Bibliothek udtrykkelig giver ham Lov for »en god Historicus«; saadanne Forkundskaber maatte være til Gavn i hans nye Stilling. Der stod imidlertid bestandig grumme Meget tilbage at lære, men det lod sig vel om ikke for lang Tid indhente af en saa driftig, høitbegavet Mand. Han besad et anseeligt, paa eengang bydende og tillidvækkende Udvortes, var som gammel Sømand vant til at føre Komandoen, baade naar Søen var stille og i Oprør, naar det hvert Øieblik gjaldt Livet; han besad stor Aandsnærværelse, Aarvaagenhed, Snildhed, et hastigt Blik over Forholdene, levende Fædrelandskjærlighed,

Retfærdighedsfølelse og Frihedssind, glimrende Talegaver, en djærv, fast, maaskee noget vel myndig Karakter og en Nidkjærhed i at sætte sin Villie igjennem, der ikke veg tilbage for nogen Hindring. Kom der saa midt under de alvorlige Forretninger et lille lystigt Øieblik, naar Magistraten tilsagdes tiltaffels, hvad der skete bestandig hyppigere som dens Anseelse steg, eller naar de 4 Borgemestere sad i danske Kompagni og tømte de 4 Pokaler, Mikkell Vibe havde foræret til den Brug¹⁾, da kunde Hans Nansen atter være En af de Muntreste blandt de Muntre. Han maatte følgelig snart indtage en fremragende Plads i Magistraten.

Samme Aar Hans Nansen blev fjerde Borgemester, rykkede han efter Tur allerede op til tredie, næste til anden, 1654 var han første. Byfogden i den Tid hed Klaus Iversen Ravn fra 1638 til 1660 eller maaskee 1669²⁾. De vigtigste Kolleger som Borgemestere vare: Hans Nickelsen Lundt, en Falstring, der havde studeret, længe reist udenlands og tidligere været Sekretær i tyske Kantselli, det var en kongeligsindet og en frisindet Mand³⁾; desuden

¹⁾ Dette skete 1613, see den trykte Fortegnelse over Raadstuarkivet 159.

²⁾ Listerne i Pontopp. origines 388 flgde.

³⁾ Om ham haves Universitetsprogram. Han var født paa Falster i Nykjøbing 18de Juni 1602, hvor Faderen var Skriver hos Dronning Sofie og Byens Borgemester; efterat have gaaet i latinsk Skole, sendtes han til Opdragelse i Brunsvig, studerede i Vittenberg og opholdt sig længe udenlands i Tydskland, Holland, Frankrig og Italien. 12te Februar 1630 blev han Sekretær i tyske Kantselli, 1638 d. 16de Juli gjorde han sin Raadmandsed, næste Dag sin Borgemestered (dette efter Vedtægtsbogen i Raadstuarkivet); han blev gift 8. Sept. 1633 med Enken Ane Pedersdatter, efterlod sig en Søn og døde 21. Dec. 1654. I Kjøbenhavn eiede han nogle Huse, der siden udlagdes til Kongens Nytorv (Grundtaxt 1661 paa Raadstuarkivet og Pontopp. origin. 458).

hans tidligere omtalte Venner, Skaaningen Kristoffer Hansen og Jyden Finn Nielsen, hvortil endvidere kommer endnu en Jyde, forhenværende Renteskriver Peder Pedersen, som senere paa en Maade blev besvogret med ham¹⁾. Alle trak de paa samme Streng, men Hans Nansen var den Ypperste i Aandsevner og Indflydelse, umiskjendelig stod han i Spidsen for dem og førte.

Forholdene, hvorunder han indtraadte i Byens Styrelse, vare indviklede, tildeels nedslaaende: et altid stigende Tryk af Adelsvælde, dermed følgende Forbittrelse hos de lavere Stænder og Bestræbelser fra deres og Kongens Side, at frigjøre sig derfor, det Rænkespil i de høieste Kredse, som betegner det ulfeldtske Tidsrum, falske statsøkonomiske Grundsætninger, Monopolssystem og Forsømmelse af offen-

¹⁾ Om denne haves baade et Universitetsprogram, en Ligprædiken af M. Henrichsen og Efterretninger i Giessings Jubellærere 2 (den nansenske Stamtavle) og genealogisk biogr. Arkiv 169. Han er født i Horsens 7. Mai 1608, hvor Faderen var Kjøbmand, efterat have gaaet i sin Fødebys latinske Skole og lært en Smule Latin, kom han 1620, 12 Aar gammel, til en Skoleholder i Lybek, at «lære at regne og skrive»; derefter var han i Tjeneste hos forskellige, især Adelsmænd, som Kornmaaler, Kjældersvend eller Skriver, bereiste saa som Handelsmand Stæderne ved Østersøen og blev ved god Anbefaling Kannik baade i Lund og Roskilde. 12. August 1636 giftede han sig med Margrete Klausdatter, med hvem han havde en Deel Sønner og Døttre, traadte 1650 i Kongens Tjeneste som Renteskriver og udnævntes 23. April og 25. April 1655 til først Raadmand saa Borgemester, 1669 8. Febr. blev han Høieste-rets-Assessor og døde 9de Mai samme Aar. I det islandske Kompagni af 1662 havde han en Hovedlod (Privilegierne af 31. Juli i Sjæll. Registre Nr. 25); i Kjøbenhavn eiede han en Gaard ved Gammel Strand og en Plads paa Slotsholmen (Grundtaxt 1661 paa Raadstuarkivet og Pontopp. origin. 451). Det var hans Datter Elisabeth, som 1665 ægtede den yngre Hans Nansen, Sofie, en anden Datter, fik Peder Pedersen Lerche, da Dorthe Nansen var død. Et Kobberstik af ham ved A. Halweg viser os et langskjægget, godt, troskyldigt Ansigt.

lige Befordringsmidler, en synkende Velstand, Følge af omtalte Misforhold og ulykkelige Krige. Da Hans Nansen 1615 kom til Kjøbenhavn, var det det sidste Øieblik, man kunde haabe, at Landet skulde hæve sig. Haabet var dog blevet skuffet, med Fabrikker, Handel, islandske Kompagni og de andre Kompagnier gik det Dag for Dag tilbage, Intet kunde ret betale sig, Børnehuset, en Art Fabrikanstalt i Kjøbenhavn, havde aarlig 8000 Rdlr. Underbalance. Vel gjorde man, ligesom han blev Raadmand, fra Kongens Side Forsøg paa, ved en ny, almindelig Stadsret at hjælpe paa Byerne i Danmark og Norge, idelig var det paa Tale i Rigsraadet at gjøre Noget for dem, navnlig for Kjøbenhavn¹⁾. Alt førte imidlertid ikke til Videre. Hertil kom desuden ulykkelige Begivenheder i de Aar, han sad i Magistraten; Krige, Beleiring, Blodsot 1652, en Pest 1654, der kostede 8551 Mennesker Livet²⁾. Alligevel var Byen Kjøbenhavn i Fremvæxt, man drev det med den, som med en Drivhuusplante, Voldene skulde flyttes, nye Kvarterer indlemmes i Staden; det skaffede naturligviis Øvrigheden mange Bryderier og gav, under de stedfindende Forhold, desværre meest Anledning til, at Armoden voxede med. Om Folketallet har jeg gjort en omtrentlig Beregning i min Afhandling om Enevældens Indførelse, vi maae dog her, hvor der tales om Kjøbenhavn uden Christianshavn, drage sidste Stads Befolkning fra og tør derfor vel ikke sætte det høiere end til 35,000. Hvor vanskeligt var det ikke, under saadanne Tidsomstændigheder at fremme den gode, friere Udvikling, hvilken Snildhed og Evne til at fare

¹⁾ See min Afhandling i nyt hist. Tidsskrift 1, 456—57, Kristen Skeels Dagbog i D. Mag. 3die R. 4. paa fl. St.

²⁾ Forordning 17. August 1652, Thuras Krigsarmatur 341.

med Læmpe paa den ene Side og Djærvhed paa den anden hørte der ikke til! Hans Nansen og hans Medbrødre viste sig imidlertid Opgaven voxne.

Vi vil først med et Par Ord omtale den Deel af hans Bestyrelse indtil 1660, som mindre griber ind i politiske Spørgsmaal. Han roses i Ligprædiken, trods Krig og Laan og utallige Udgifter at have bragt Byens Regnskaber i bedre Orden, end de nogensinde før havde været, og for sin Dygtighed som Dommer¹⁾. Byens og Magistratens Indtægter bleve i visse Henseender forbedrede; Andragender af dem, paa hvem Skatterne faldt for haardt, bleve understøttede. Et Sportelreglement vedtoges 1649, saavel som nye Skraaer for Bryggerne 1640, Viinhandlerne og Kjøbmændene 1651 og Rosenborgs Vandkompagni 1642²⁾. De mange Krav, Pest, Krig og Ildebrande stillede, hvor den offentlige Orden og Sikkerhed skulde bevares, bleve fyldestgjorte. Byens Udvidelse fordrede et stadigt, vaagent Øie. De gamle Volde, der gik omtrent i Retning af Gothersgade og over Kongens Nytorv, vare dømte til Sløifning, og Huse skulde bygges paa den indvundne Grund, men det gik trægt³⁾, trods de Begunstigelser, Kongen

¹⁾ Ligprædiken 37, 38.

²⁾ Andragender fra en Deel Borgere om Frihed for Skatter 9. og 14. November 1654 og 2. og 6. Nov. 1655 paa Raadstuarkivet, diverse Dokum. Nr. 23; Forordn. 9. Sept. 1649, Bryggerskraa givet af Magistraten 21. Sept. 1640, stadfæstet af Kongen 2. Januar 1642; Privilegier for Viinhandlere og ligesaa for Kjøbmænd 1651 (Sjæll. Registre Nr. 23), for Vandkompagni Nyerups Kjøbenhavn 106.

³⁾ Wolfs Encomion 159 viser, at Volden ved Holmens Kirke og henad nuværende Kongens Nytorv 1654 var begyndt at nedbrydes og Huse at opføres der. Men efter Grundtaxten 1661 bar en Række Huse ved »Hummerstræde« endnu Navnet »Østervold«, og et Kort fra Beleiringsaarene hos Resen viser os hele den gamle Vold liggende midt inde i Byen.

tilstod ved Lov 29de Mai 1650, nemlig Toldfrihed for Bygningsmateriale og Skattefrihed, snart paa 12, snart 15 Aar for de nye Bygninger. Ogsaa de Voldarbeider, som Axel Urup i en 9 Aars Tid var Hovedmand for, skaffede Magistraten en Deel at tage vare. Hele Danmark og Norge maatte bringe Pengemidler tilveie, 1647 maatte alene hver Grund i Kjøbenhavn svare 1 pc. af sin Værdi; en Afhændelseslov 26de Marts 1650 paalagde Eiere af Grundstykker, at overlade samme til Fæstningens Brug, imod rigeligt Vederlag af anden Jord fra Bymarken. Arbeidet paa visse Partier af Volden maatte Magistraten overtage, hvorved den ikke altid, f. Ex. 1646 paa Volden omkring Nørreport, var heldig i, til rette Tid at have sit Stykke færdigt¹⁾. De stadige Krige og Krigs-Rygter gjorde, at man henvendte stor Opmærksomhed paa denne Side, saavel som paa Borgervæbningen; navnlig viser dette sig under Krigen 1644, for ikke at tale om Alt, hvad der maatte skee, at bygge og forsvare den endnu langt fra ikke færdige Vold i Beleiringsaarene. Indkvarteringsbyrden var en af de meest trykkende Byrder, især i Kjøbenhavn, hvor Hovedstyrken ofte laa, endelig lykkedes det 1645 at afløse den for Fredstider med 10,000 Rdlr.²⁾, men 12 Aar senere kom de to svenske Krige, og Byrden for de stakkels Borgere steg næsten over alle Grændser.

Medens Hans Nansen med utrættelig Iver overalt varetog sit Borgerskabs Tarv, var det dog hans Handlinger paa dets Vegne, ved Andragender til Kongen og paa Rigsdagen, som skaffede ham det store Eftermæle. Da jeg i

¹⁾ Lassen Dok. til Kbhvs Befæstn. Hist. 1. fl. St. som 57, 59. figde, 66.

²⁾ K. Br. 22. Sept. i Sjæll. Registre Nr. 21.

»Fire københavnske Rigsdage« i nyt historisk Tidsskrift 5. og i »Enevældens Indførelse« i nordisk Universitets-Tidsskrift 3die Aargang har behandlet dette Tidsrum, kan jeg her maaskee fatte mig noget kortere, end jeg ellers vilde gjort. Det var under Christian den fjerde, at Rigsdagen i sin ældre Form fik størst Betydning, her var Valpladsen for Kongernes og Folkets Kamp med Adelsvælden, en Kamp, Landets elendige Forfatning havde gjort til uafviselig Nødvendighed. Der foretoges i Regelen nye Valg til hver Rigsdag, fra Borgerskabets Side vare Magistraten og »de bedste Borgere« valgberettigede; at disse imidlertid gjerne ikke vare ret mange, eller snarere, at ikke Mange benyttede Valgretten, see vi blandt Andet paa dem, der gave Møde til de 32 Mænds Valg. Til Rigsdagsmænd bleve naturligviis Borgemestrene i mange Tilfælde valgte, og Hans Nansen var saa fremragende, baade ved Evner og ved den fædrelandske Tænkemaade, han lagde for Dagen, at hans Valg maatte være givet. Hinn Tids historiske Efterladenskaber, Dokumenter tidt uden Underskrift, gjøre det imidlertid ikke altid muligt, at bevise hans Tilstedeværelse paa en Rigsdag. At han har været paa Rigsdagen i Ringsted Mai 1645, paa Provindsmødet i København Juni samme Aar, paa Rigsdagen i København August og September samme Aar, er vel sikkert nok, udenat lade sig diplomatisk bevise. Hvad der forelaa ved disse Møder, var Pengebevillinger, Defensionssagen og Spørgsmaal fra Regjeringen, om man skulde fortsætte Krigen eller ikke. Paa sidstnævnte Rigsdag indledes den parlamentariske Kamp for at gjenerhverve de tabte konstitutionelle Rettigheder, navnlig fra Kong Hans's Dage. Borgerskabet foreslog, som allerede paa Rigsdagen 1627, en Almeenvæbning af Borgere og Bønder, hvis Kjerne skulde danne en slagfærdig

Hær, samt Fæstningernes bedre Udstyrelse; det androg paa Reformer til Stændernes Opkomst, som at en Kommission til at ordne Handelen og Søforsvaret maatte oprettes, at de gamle aarlige Provindsmøder af Borgerskabet maatte fornyes. Dets Sprog var skarpt og fuldt af Udfald mod Adelen, »Adelen, hed det, burde participere pro quota, de gode Mænd havde mesten det ganske Land inde; men de, der bedst og størst Formue have, synes paa den Svage og moxen Forarmede mesten Deel at ville indvende.« Borgerskabet opnaaede ogsaa disse Provindsmøder, Adelen fik dog langt større Indrømmelser ved sin Deelagtighed i Rigsraadsvalgene og Beskikkelsen af Folk af sin Midte som Landkommissærer og Tilsynsmænd ved omtalte Møder. Møderne udrettede altid Et og Andet til Borgerstandens Tarv, ved at paatale Uorden med Postgangen, Indkvarteringens Tryk, Monopolvæsenet og deslige, da Adelen følte, at der dog maatte gøres Noget; at Hans Nansen tidt har været med ved dem, kan ikke feile.

Den alderstegne Konge gjorde ved denne Tid Forsøg paa, at forandre Forleningerne til Forpagtninger og Ros-tjenesten til Pengeydelse, han maatte bukke under, formelig gjøre Afbigt og døde kort efter. Der fandtes nu ingen Konge, ingen Thronarving i Landet, Spændingen tiltog daglig, allerede hørtes der Yttringer, som anbefalede en voldsom Omvæltning¹⁾. Saaledes staae vi ved Valgrigsdagen i Kjøbenhavn fra 18de April til 7de Mai 1648,

¹⁾ Om alt dette, see Fire kjøbenhavnske Rigsdage i nyt hist. Tidsskr. 5. Foruden de her og i min »Enevældens Indførelse« omtalte Varsler om en Statsomvæltning, fortjener ogsaa en lidet paaagtet Bog at nævnes, Er. Pauli Vindingii oratio de regno hæreditario & electivo, trykt 1640 udenlands i la Fleche i Frankrig: et dristigt Indlæg af en ung, fremadstræbende Mand.

og her kan vi godtgjøre, at Hans Nansen var en af Borgerstandens Ledere. Hvor har det ikke glædet ham, at høre Professor Scavenius's raske Indsigelse mod de lavere Stænders Tilsidesættelse ved Valghandlingen; hvis Scavenius ikke havde reist sig, havde vor Borgemester sikkerlig gjort det. Den ringere Adel søgte derefter at nærme sig Borgerstanden, for i Fælleddskab at sætte visse konstitutionelle Fordringer igjennem, som skulde gjenoprette Rigsdagens tidligere Myndighed og gjenskaffe den fuld Beskatningsret og Lovgivningsmagt. Hans Nansen kom ind i det Udskud, som forhandlede med Adelstanden, han var med ved Udtalelserne om, at der maatte herske Fortrolighed og Enighed mellem Stænderne, og hørte paa Adelen's smukke Ord og Løfter. Men Adelen svigtede i det afgjørende Øieblik, Borgerskabet opnaaede kun sikkert Deel i Kongevalget; den haardeste Haandfæstning, der er aftvunget nogen dansk Konge, gav Frederik den tredie, paa Livsvarigheden nær af hans Myndighed, end ikke saa store Rettigheder, som den nordamerikanske Præsident har, og opskruede Adelsvælden paa det Høieste. Man havde eengang gjort Forsøget, at slutte sig sammen med Adelen, for ved dens Hjælp at opnaae Friheden, man kunde visselig derefter ikke falde paa, at gjøre det om. Paa den kjøbenhavnske Hyldingsrigsdag, Juli samme Aar, hvor der mødte 14 Rigsdagsmænd fra Kjøbenhavn og Christianshavn, har Hans Nansen naturligviis været med. Borgerstanden indgav ved samme Leilighed en Række Besværinger mod Told, Cise, Monopolvæsen, og forlangte de gamle Privilegier paany satte i Kraft, at Kongen umiddelbart, og ikke gjennem Leensmanden, traadte i Forhold til Magistraten, samt at Borgerne maatte have fri Adgang med Ansøgninger til hans Majestæt. I Grunden høist beskedne Begjæringer! Der opnaaedes alli-

gevel Lidet eller Intet, men Klageskriftet, som har Lighed med Nansens sildigere, og hvori han sikkert havde sin gode Deel, tjente til at klare Forholdene og styrke det vaagende Frihedssind. Nansen kom mere og mere til at tænke over Statens Tilstand, han studerede Statøkonomi og Politik og skulde sidenhen godtgjøre, at han havde større Indsigt heri, end de fleste Statsmænd. Paa Valgrigsdagen i Juni og Juli 1650 forekom kun eet større Spørgsmaal, nemlig om der skulde foretages Valg til Danmark alene eller Norge med. Nansen og Kjøbenhavnerne sloge sig naturligviis til Kongens Side og foretog Valget alene til Danmark, da Norge, efter den kongelige Paastand, var Arverige¹⁾. I Sagen om Stændernes Forstrækninger og indenlandsk Gjæld, indstillede de i et Brev, der, som sædvanlig, kun uden Underskrifter er naaet til os, sine Fordringer til Regjeringens nøiere Afgjørelse²⁾.

Det var en lummer Tid at leve i for den, som ikke ganske havde opgivet Frihedens og Fædrelandets Sag. Adelens Overmod saarede enhver selvstændig Mand desto dybere, som han grandt kunde mærke, den hverken besad Mod eller Kraft eller Dygtighed til at hævde sin Stilling; de ulfeldtske Historier afslørede Raadenheden hos Magthaverne og nedbrøde Agtelsen for dem, Kongens saa snildt førte, skjulte Kamp imod dem begyndte at dages for de mere Skarptsynede. Han havde ligesom givet et Vink om sine Hensigter, ved under 1ste April 1650 at foreslaae en Forbedring af Kjøbenhavns Privilegier, Rigsraadet svarer undvigende under 9de August samme Aar, gjør nogle smaa

¹⁾ Nyt hist. Tidsskr. 5, 393 ffde.

²⁾ Br. fra Kbhvns Magistrat 30. Juni 1650 uden Underskrifter i Rigens Raads Breve Nr. 58. Geheimearkiv.

Forslag, men fremhæver tillige, at Kjøbenhavn ikke kan begunstiges til de andre Kjøbstæders Skade.¹⁾ Det gjærede i det Stille, Matroserne havde i Februar 1650 allerede forsøgt en Opstand, nu syntes Kjøbenhavns Borgere at ville til at røre sig. Der var, uden Bevilling af Staden, paalagt den en Accise, ogsaa blev den paany besværet med Indkvartering, hvorfor den jo dog, som fortalt, havde kjøbt sig fri. Frihedspartiet viser sig førstegang, ansete Borgere 144 i Tallet, der stode i nøie Forbindelse med Nansen, og hvis Navne vi vel tildeels finde under senere Andragender; de holdt Møder med hele Borgerskabet og vedtog to skarpe Indlæg til Magistraten, hvori der klagedes over, at de andre Stænder gik frie, og at Haandfæstning, Privilegier og Løfter bleve krænkede. Magistraten optog Klagen og foretog Klagepunkterne, den fordrede at fritages for de utaalelige Huusvisiteringer, Accisen og Indkvarteringen, Alt med bestandige Sideblik til Adelen og Yttringer, som, »at Sagen var imod kristelig Billighed, at de, der meest have, burde meest give«. Den 20de November indbragtes disse Andragender i Rigsraadet af Magistraten og 2 Borgermænd, den 21de November læstes de i Raadet, hvor Kongen dennegang, tværtimod Sædvane, var tilstede. De gamle Herrer forargedes over en saadan Dristighed, »det kunde regnes til en Mutation, hed det, idet der ved Forsamlinger og Stemplinger var brugt haarde og ubekvemme Ord, saasom: imod Løfte, item imod kristelig Billighed«. Man var dog lidt betænkelig ved Tingen, »i disse Tider burde man temporisere og ikke med Haardhed, men med største Lemfældighed i kongelig Majestæts Præsents føre

¹⁾ D. Mag. 3die R. 4, 28 og 49; Kongens Forslag er maaskee inspireret af Hans Nansen.

dem til Gemytte, hvor ondt det gjør hans Majestæt; de skulde ikke videre graveres end lideligt var, mens nu strax kunde det ikke retracteres, efterdi det søges paa saa haard en Maneer. Borgemestere og Raadmændene skulde formanesh, at de ikke med saadan skarp Stiil bestyrkede Almuen i Saadant«. Med Hensyn til Indkvarteringen, hvor Regjeringens Uret var saa aabenbar, var den tilsinds, at falde tilføie. Hans Nickelsen og Hans Nansen bleve saa opkaldte i Rigsraadet og formanede til sømmeligere Skrivemaade, hvorpaa Magistraten indgav et nyt Andragende, gjorde Undskyldning for det tidligere skarpe Tone, men iøvrigt fastholdt Besværingerne. Rigsraadet søgte at vinde Tid, og, hvad Kristen Skeel ganske naivt tilstaaer, give Borgerne en Sludder for en Sladder. Dette skete ogsaa, ved at skaffe Andragendet en Paategning, hvori det hed: »hans kongelige Majestæt havde havt ikke ringe Mishag ved de første Supplicationer, han kunde vel nu ikke strax tage sin ganske nye Forordning tilbage, men maaskee senere hen; med Visiteringerne skulde der fares læmpelig, Besværingen over Indkvartering skulde blive afhjulpet«. Ved samme Leilighed bleve Hans Nickelsen og Hans Nansen den 25de November stævnete op paa Slottet, hvor Kongen i Rigshofmester Jokum Gersdorfs Nærværelse gav dem en Irettesættelse for utilbørlig Skrivemaade i de første Andragender, »havde de strax søgt paa den Viis som senere, kunde de langt mere derved have erlanget«¹⁾. Kongen, tvungen af Rigsraadet til at gjøre, hvad han gjorde, sørgede alligevel for, at lade Borgeimestrene mærke, de ikke derved havde forspildt hans Naade. Næste Aar fik de begge paa Ansøgning et usædvanligt Lønningstillæg, idet

¹⁾ S. sted, 62 flgde, 105 flgde.

der tilstodes Hans Nickelsen 200 Tønder Byg og Hans Nansen 120 aarlig, at levere fra det kongelige Proviant-huus; desto grammere bleve de naturligviis imod Stormændene. At de efterhaanden ere blevne mere igaaede med Kongen, er mere end sandsynligt; denne holdt altid af, at lade Bagtrapperne staae aabne og raadføre sig med Folk af »den nedrige Stand«, og deres Forretninger maatte tidt bringe dem i hans Nærhed.

Der gik nu Aar hen, hvori den stille Forbittrelse laa og groede, men ikke turde aabenbare sig, Hans Nansen var imidlertid rykket op til første Borgemester. Kongens Magt var steget ved Ulfeldts Fald, han ønskede en Krig, blandt Andet for at faae en staaende Hær til Tjeneste og ved Hjælp af den endmere udvide Magten. Adelen i en mere fædrelandssindet end klog Opbruusning viste sig ligesaa krigersk stemt som Borgerskabet, som hver Skræder, Skomager, kort hele Folket, og ved Bevillingerne paa Odense-Rigsdag Februar 1657 var Sagen i Grunden afgjort¹⁾. Konge, Regjering og Folk deelte Skylden i saa uoverlagt at styrte sig selv i Faren, men paa Regjeringen hviler den meest, thi denne burde tilfulde have betænkt Landets elendige Forfatning, som den ellers idelig klagede over. Krigen begyndte, og nu udøste Ulykken sine fulde Skaaler over Landet; Fredericias Erobring, Toget over Belterne

¹⁾ K. Br. om Nickelsens og Nansens »Genant« 21. Nov. 1651 findes i Sjæll. Reg. Nr. 23 Geheimearkiv; Durel omtaler fl. St. Kongens Plan, ved Krigen at udvide sin Magt, navnlig 1, 142 i Beckers Saml. Nansen var næppe med paa Rigsdagen, thi hans Navn findes ikke blandt dem, den underskrev Bevillingen 28de Febr., see Danske Saml. 414 c. Geh. Arkiv.

fulgte Slag i Slag, Fjenden nærmede sig Kjøbenhavn. Alt var i Bevægelse, Hans Nansen, der i Nødens Tid var rede til at aabne sin Pung og yde Kongen Forstrækninger, var som den indespærrede Løve, han stemte afgjort for et Forsvar og traf fra Borgerskabets Side Forholdsregler dertil; General Trampes Forslag, at samle alle Kræfter til et stort Udfald og enten seire eller døe, var ganske efter hans Sind. Men Rigsraadet var aldeles modløst, det frygtede for Folket, og den ydmygende Fred blev modtaget, Hans Nansen glemte sin Harme. Paa Rigsdagen, der aabnedes paa Slottet 2den Februar 1658, havde han givet Møde tilligemed Udvalgte af Geistlighed, Adel og de kongelige Betjente, som det synes i Hastværk ikke valgt af Borgerskabet men indvarslet af selve Kongen¹⁾. Og her midt under Rigets dybe Fornedrelse begyndte den stolte Rolle, han skulde spille i Spidsen for sit Borgerskab. Under Rigsraadets ubeskrivelige Raadvildhed og Frygt, under den mod Adelen herskende Stemning, kunde der brydes igjennem, det følte Kongen, og han gjorde et Skridt, som maatte binde Kjøbenhavnerne til ham paa det Inderligste. Ved Aabningsmødet paa Rigsdagen den 2den lovede han Kjøbenhavn udstrakte Privilegier, hvilket gjentoges i Skrivelse af 9de Februar, hvor det hedder: »saa I skal have Aarsag os at takke, og I selv deraf kan have Ære og Andre Exempel²⁾«.

Det var Løfter, Kjøbenhavnerne ikke glemte. For-

¹⁾ Nyt hist. Tidsskr. 6, 477, K. Br. 5. Febr. 1658 i Sjæll. Tegnelser Nr. 34 Geh. arkiv.

²⁾ Andragende til Magistraten fra en Deel kjøbenhavnske Borgere Mai 1658 paa Raadstuarkivet, K. Br. 9 Febr. 1658 i Sjæll. Reg. Nr. 24 Geh. arkiv. Denne Omstændighed med det kongelige Løfte i Februar 1658 har ikke tidligere været fremhævet.

bittrelsen mod Adelen tog til, saa Svensken med Sandhed kunde sige: »kun vor Armee holder dem i Skindet«. Navnlig næredes den i Magistraten og i en Kreds ansete kjøbenhavnske Borgere, - hvor Hans Nansen talte Mange af Slægt og Venner, saasom sin Søn, islandsk Kjøbmand Mikkell Nansen, sin Svoger, Apotheker Esaias Fleischer, sin Svigersøn, Ditmer Bøfeke, Stadshauptmand Frederik Thuresen, En af Slægten Klaumann, Hans Pedersen Klein, Johan Steenkul og Flere. Med ligesaa fuld Føie, som vi nu kan tale om et organiseret liberalt Parti, kunde man det dengang. Det var ikke Folk, vi nuomstunder vilde kalde rene Demokrater, de tilhørte Borgeraristokratiet, men deres Færd maatte dengang forekomme Regjeringen at være yderlig demokratisk. Stødet fremad kom, som vi allerede saae 1650, ofte fra dem i Partiet, der ikke havde Sæde i Magistraten, hvorpaa den egenlige Magistrat, undertiden i endnu langt skarpere Indlæg, understøttede de gjorte Forslag; naturligviis gik det Hele efter forudlagt Plan. En Deel af disse Fremskridtsmænd brød ogsaa nu Isen. I Mai 1658 stilede de et Andragende til »Velviis-hederne« i Magistraten, som de bade dem understøtte hos hans Majestæt. Heri paaberaabes Kongens givne Løfter af 2den og 9de Februar, og Forslag gjøres til Privilegierne. Kjøbenhavn skulde være eneste Stabelstad paa Sjælland, dog saaledes, at Helsingør fik Frihed at indføre Varer til eget Behov; al Indkvartering i Byen skulde afskaffes, Toldinkvisitionen gjøres læmpeligere. Tolden skulde formindskes og tilligemed Skatterne hvile ligelig paa alle Stænder. Byskatten skulde tilfalde Kjøbenhavn selv, Stadens Jordegods forøges og erklæres frit som Adelen, Christianshavn, saavel som alle Beboere uden Undtagelse i selve Staden, skulde med Hensyn til Beskatning og Gjæld henhøre

under Magistraten. Denne burde have fri Adgang til Kongen, der burde af Magistraten udnævnes 24 til 30 Borgerdeputerede — man huske paa de 24 i Flensborg —; naar der skete nogen Forandring i Told og »Andet, især Comercien angaaende«, skulde Nogle af Magistraten og Borgerskabets Ældste først forhandle Sagen med Nogle af Rigsraadet¹⁾. Magistraten understøttede naturligviis af ganske Hjerte et Andragende, den selv havde været med at fremkalde. Sommeren gik hen under idelige Forventninger, thi Regeringen tøvede og tøvede med at virkeliggjøre sine store Løfter, først den 2den August blev Københavnernes Andragende fremlagt i Rigsraadet.

Da brød Karl Gustav den indgaaede Fred og landede paa Sjælland; den 8de August indløb Efterretning herom til København og fremkaldte en almindelig Forfærdelse. Den 9de August mødte Stænderne efter Tilsigelse paa Slottet, Dørene til Salen stode aabne, Enhver kunde gaae ud og ind. Hans Nansen traadte op, glødende af Mod og Kamplyst, »man maatte være beredt paa Svar til hans Majestæt«, sagde han; derefter tog en københavnsk Garver først Ordet midt af Hoben og raadede til Forsvar til det Yderste. Alle stemmede med i. Kongen og Raadet viste sig, Kantsleren oplæste Throntalen, hvortil Kongen, skjøndt det ikke saa var Skik og Brug, i Øieblikkets Bevægelse føiede nogle faa men vægtige Ord. Atter hævede Hans Nansen sin Røst. »Endskjøndt det er kommet Borgerskabet for Øre, sagde han, at man forrige Aar, hvor vi havde et herligt Tal Folk, skulde være nød til at gjøre Fred, fordi Borgerskabet ikke skulde være at lide paa, vil

¹⁾ Ovenanførte Andragende. Hele denne og efterfølgende saa mærkelige Bevægelse i Borgerstanden inden Rigsdagen 1660 har hidtil været ganske ubekjendt.

jeg dog forsikkre Eders kongelige Majestæt om, at det skal staae og gaae, vove Gods og Liv for Eders Majestæt, saa at Enhver kan see, hvad Hjerte borgerlige Standen i Kjøbenhavn bærer til sin Konge«. Derpaa spurgte han sine Borgere, om de ikke vilde staae ved sine Ord, og fik et eenstemmigt, lydeligt Ja til Svar. Her see vi Folketaleren førstegang med de store Masser bag sig, hvis Følelser han giver Ord, saaledes træder han op i over to samfulde Aar, hensynsløst dristig frygter han end ikke for, at saare en Konges Følelser, for hvem han ellers ytrer den største Hengivenhed; borgerlig Frihed og Selvstændighed, Fædrelandets Vel gaaer ham over alle Ting. Nu maatte Rigsraadet bide i det sure Æble, det gik ikke længer an, at opsætte, og en Erklæring af 10de August 1658 løste Løfterne fra Februar og løste dem endnu fuldere, end Borgerskabet i Mai havde begjeret. Kjøbenhavn skulde være en Stabelstad, en fri Rigsstad og en Rigens Stand, som fik Stemme i Alt, hvad Riget til Bedste delibereedes; dets Indbyggere skulde have sit Jordegods frit og stedes til officia og honores lige med Adelen. Det var et fuldstændigt Adelsbrev for alle kjøbenhavnske Kjøbmænd og Haandværkere, en brat Omstyrtning af de bestaaende Samfundsforhold; intet Under, at de grebes af Selvfølelse, og at Karl Gustav udbrød: »eftersom Borgerne have faaet saadanne Privilegier, tvivle vi ikke paa, de vil staae en Pust ud!«¹⁾

Voldene, der somme Steder ikke vare høiere end at man kunde kjøre over dem, skulde opføres, Gravene fyldes med Vand, Byen forsynes, Soldaterne indkvarteres, Borger-

¹⁾ Mit Skrift Christiørn den 2den og Karl Gustav 174; see iøvrigt Fremstillingen og Kildeangivelserne bag i samme Skrift.

skabet øves og anføres, Brandvæsenet holdes paa rede Haand, den offentlige Orden bevares under denne Sammenstrømning allevegnefra af hvad der kunde bære Vaaben og ikke kunde det. Vi kan let forestille os, hvilken uendelig Byrde der hvilede paa første Borgemester, som havde Overbefalingen over det Hele og forvarede Nøglerne til Landets eneste Bolværk¹⁾, og han undte sig heller ikke Ro, hverken Dag eller Nat. Saa træffe vi ham hjemme, hvor han aabner sit Sølvskab og Pengeskriin og stiller store Summer til Kongens Tjeneste, eller låner ham sine Heste og Vogne, eller opmuntrer sin Familie; saa paa Raadstuen, ifærd med at raadslaae og afsige Domme; saa paa Rigsdagen, saa hos Kongen, saa ved Mønstringen af et Regiment²⁾; saa paa Taarnet hos Brandvagten, saa paa Volden, hvor Kuglerne slaae ned til Høire og Venstre, lyttende til de Voldprædikener, der bleve holdte³⁾, eller uddelende Befalinger og opmuntrende, eller i Begreb med at gjøre Runden om Natten. Ved denne Tid blev han desuden rammet af en stor Familieulykke. Hans ældste Søn Mikkell, islandsk Kjøbmand og en hovedrig Mand, døde bort fra sin Familie i sit 31te Aar, om han er falden for en Kugle eller død af Sygdom, vide vi ikke. Man skulde næsten troe, at en halvgammel Mand — Hans Nansen fyldte jo nu de Treds — maatte segne under Byrden, dog en jernfast Villie styrkede Aanden, der altid var lige ildfuld og

¹⁾ At han havde det, sees af K. Br. 4. Marts 1658 til ham om at lukke En ud af Portene, Sjæll. Tegn. Nr. 34 i Geh. arkivet.

²⁾ Schaks Regiment, ogsaa andre Regimenter bleve jævnlig mønstrede af ham, K. Br. 30te Nov. 1658, 11. Marts 1659, 4. Januar 1660 i Sjæll. Tegn. Nr. 34 og 35, Geh. arkiv.

³⁾ K. Br. om Voldprædiken 30. Juni 1659 i Sjæll. Tegn. Nr. 35. Geh. Arkiv.

ikke kjendte til Udmattelse. Kuglerne kom ham nær, men de skaanede ham, under Bombardementet i September faldt en gloende Kugle ved Nattetid i hans Gaard i Snaregaden, og der kom Ild op, som dog tillykke snart blev slukket¹⁾. Kongen følte ogsaa tilfulde, hvilken Støtte han havde i en saa udmærket Mand, engang paa Volden spændte han sin egen Kaarde fra og hængte den i Alles Paasyn om Hans Nansen.

Smaa Rigsdage fulgte i Beleiringsaarene saa tæt paa hinanden, at de kunne betragtes som een eneste stor Rigsdag; kun i Forening med Folket og med dets Samtykke kunde Regjeringen udrette Noget. I August, September, Oktober, November, December 1658, April (?), Mai, Juni, August, September, November, December 1659, Januar, Marts, April, Mai 1660 træffe vi Stænderne forsamlede, snart paa islandsk Kompagnihuus, snart paa Slottet eller i andre Lokaler; og der førtes ved Siden heraf særlige Forhandlinger med en enkelt Stand eller Afdeling af samme, et Laug, for Ex. paa Raadstuen, Konsistorium og andre Steder. Alt gik som Tid og Leilighed kunde falde, ikke hvergang i den skønneste Orden. Fra Adelen, Borgerstanden, Geistligheden og de kongelige Betjente mødte Fuldmægtige, somme Tider i en Hast udpegede af Kongen og somme Tider ordenlig valgte, men de passede altid paa, Intet at bevilge, som ikke de, paa hvis Vegne de mødte, vilde staae ved. Naturligviis var Nansen her en Hovedmand og kom vel førstegang i noiere Forbindelse med Kristoffer Gabel, der undertiden mødte som Fuldmægtig for de kongelige Betjente²⁾; tilstede ved de fleste Møder, talte

¹⁾ Bircherods Dagbøger 14, Hjørrings Leyrkrantz 119.

²⁾ Om alle disse Møder see min Afhandl. i nyt hist. Tidsskr. 1ste Bind,

vor Borgemester mangt et dygtigt Ord, kom med forstandige Raad og fik Leilighed til at udvikle sin Indsigt i Rigets Sager. Af og til viste Kongen sig ved Møderne, som den 19de Januar 1660. Forhandlingernes stadige Æmner vare: Pengelaan mod Pant, rene Bevillinger, Tilsyn med Anvendelsen af det Bevilgede, Garnisonens Indkvartering og Underholdning, Fredsforhandlingernes Gang, Forholdene til Udlandet og Spørgsmaalet om Krig eller Fred. Regjeringens Forslag bleve forhandlede, ændrede, antagne eller forkastede.

Det var Kjøbenhavns Borgere, stolte over Privilegierne og omhyggelige for at sætte dem i fuld Kraft, som dreve paa, at Forholdene til Udlandet og Fredsspørgsmaalet kom for Stænderne. Det ovenfor omtalte Fremskridtsparti blandt Borgerne, 90 Mænd af de anseteste Kjøbmænd og desuden Laugsoldermændene, henvendte sig paa Borgerskabets Vegne til Magistraten under 30te Oktober 1658¹⁾. De haabe en yderligere Forklaring og Udvidelse af Privilegieerklæringens 4 Punkter, de gjentage Forslaget om Beskikkelse af 32 Borgerdeputerede og mene, at disse i Forening med Magistraten saa kunde vælge en »god, fornuftig Mand«, der altid skulde have fri Adgang til Kongen og tilligemed andre Stænderdeputerede og Rigsraader raadslaae om alle offentlige Sager, forat Privilegiernes Løfter saaledes kunde blive opfyldte. Dette Andragende bade de Magistraten understøtte hos hans Majestæt, og den 9de November overrakte

Rørdams s. sted 6te Bind og en Deel Breve i Geh. Arkivet. At Gabel var Stænderdeputeret, fremgaaer af K. Br. 27 Nov. 1658 og 3. Dec. s. A. i Sjæll. Tegn. Nr. 34. Geh. Ark.

¹⁾ Min Afhandl. nyt hist. Tidsskr. 1, 466—467; det her Anførte er taget af en Protokol Nr. 143 under Svecica i Geh. Arkivet.

den ham det. Rigsraadet var i Nødens Øieblik yderst tilbøieligt til Indrømmelser, anbefalede under 14de November Andragendets forskjellige Punkter og fremsatte desuden Forslag om en almindelig Rigsdag, saasnart det kom til Fred. Nu blev der endnu samme Maaned gjort et Udkast til Privilegier for Kjøbenhavn, som opbevares i Geheimerarkivet, de nærmestfølgende Aar mødte visse Udvalgte paa Stændernes Vegne sammen med Rigsraader og raadsloge om Freden og Forholdet til Udlandet, endelig offentliggjordes de fuldstændige Privilegier, underskrevne af Konge og Raad under 24de Marts 1659, hvorved ogsaa de 32 Mænds Kollegium blev oprettet, for tilligemed Magistraten at bestyre de offentlige Sager. Under 14de April samme Aar mødte saa en just ikke meget talrig Forsamling af Lauges Oldermænd og Bisiddere og de anseteste Handlende, deriblandt alle Fremskridtsmændene, paa Raadhuset, for i Forening med Magistraten at vælge baade 32 Mænd og deriblandt Tvende, der med Nogle af Magistraten skulde have omtalte, frie Adgang til Kongen. Man raadslog om Sagen, valgte derpaa de 32, hvoriblandt Hans Nansens Svigersøn Ditmer Bøfeke og Hans Pedersen Klein, samt beskikkede Stadshauptmand Frederik Thuresen og Henrik Jakobsen til at have Adgang til Kongen¹⁾, eller være en Art Folketribuner.

Det forekom imidlertid de aarvaagne Borgere, at man ikke noksom overholdt deres Privilegier, og en høist mærkelig Skriftvexling indlededes med Regjeringen, hvorom man tidligere ikke har havt nogen Kundskab. Under 26de April

¹⁾ »Forklaring om hvorledes de 32 Mænd bleve valgte» paa Raadstuarkivet, diverse Dokumenter Nr. 23.

1660 indsendte Magistrat og 32 Mænd to omtrent ligelydende Skrivelser, den ene til Kongen, den anden til Raadet. De fordrø Generalbeviis for alle deres Udgifter til Garnisonen, Oplysning om Fredsforhandlingernes Tilstand og Aarsagen til deres Forhaling, samt at Løftet om at Kjøbenhavn skal have Stemme og Samtykke i Rigets Anliggender »maa komme udi Gjærning og fuldkommen Brug«. Herpaa svarer Kongen under 6te Mai gennem Kantselliet ved Sekretær Erik Krag; han finder det usømmeligt, at give nyt Beviis for Udgifter, han og Rigsraadet tidligere har anerkjendt; i Statssager, »hvor borgerlige Stands Stemme og Samtykke skulde høres«, var Intet foregaaet, siden »Relation blev gjort i Raadstuen« for Stænderne; forefaldt noget Nyt, skulde Borgerne nok blive hørte¹⁾. Og det skete ogsaa, under 18de og 21de Mai afholdtes et Par af de omtalte, absolut hemmelige Stændermøder i Rigsraadssalen, hvor Fredsvilkaarene billigedes²⁾.

Borgerne gave sig dog ikke tilfreds herved, og Magistrat med de 32 Mænd henvendte sig i Skrivelse af 9de Juni paany til Kongen. Efter det kongelige Svar, heder det, skulde vi »ei videre end udi noget Særdeles i Statssager have Stemme og Samtykke, der dog Privilegierne foruden nogen Exception formelde, at vi udi Alt, hvis Eders kongelige Majestæt, Riget og Byen til Bedste delibereeres kan, vores Stemme og Samtykke skulle have. Saa formenes udi al Underdanighed, at vi ikke alene Stemme og Samtykke udi noget Særdeles i Statssager bør at have, men endog udi alt Andet, hvis Riget, Byen og Menigheden

¹⁾ Dette Brev saavel som de følgende, der høre til Skriftvexlingerne, findes paa Raadstuarkivet, diverse Dokumenter Nr. 23.

²⁾ Nyt hist. Tidsskr. 6, 539.

til Bedste eragtes kan», fornemmelig da hvad »Comercien» angaaer. Derfor fornyes Fordringen om, at Privilegierne komme til Virkelighed og »udi fuldkommen Possession. Det synes ei urimeligt, at Byens Deputerede oftere og med større Frihed end hidtil skeet er deliberere med Rigens Raad og Stænderne». Tilsidst forlanges, at Magistraten og de Deputerede hos Kongen »med lige Respect som i andre frie Rigsstæder annammes maae». Under samme Dato indsendte de Samme et næsten endnu skarpere Indlæg til Kongen. Privilegierne, hedder det heri, tilsagde, at Kjøbenhavn ikke skal svare høiere Told end Adelen, samt at denne da først skulde samtykkes; siden Privilegiernes Udstedelse var ingen saadan Told samtykt, og »eragte vi følgelig, at Eders kongelig Majestæts Tolder imod Privilegierne sig forgriber», ved at kræve Tolden. Atter svarede Kongen gennem Kantselliet og Erik Krag paa første Skrivelse under 28de Juni. Han undskylder sin Fremgangsmaade paa det Høfligste; Kjøbenhavn kunde ikke høres uden Fornærmelse mod de andre Stænder, og disse vare endnu ikke sammenkaldte af flere Grunde, saasom, fordi Fjenden end ikke havde rømmet Landet; saasnart Noget forefaldt, skulde Kjøbenhavn, efter Løfte, visselig blive hørt. Udtrykket om at holdes »i Respect» trænger til Forklaring, eftersom intet »Despecteerligt» er Borgerskabet vederfaret. Hvad Comercien angik, »eragtedes fornødent, at ogsaa de andre Stænders Stemme og Samtykke derudi bliver hørt.» Det kongelige Svar paa den anden Skrivelse, ligeledes udfærdiget gennem Kantselliet og Krag, er af 21de Juni. Løfterne i Privilegierne, hedder det, maatte ikke forstaaes, som om al Told var afskaffet, den var kun suspenderet under Beleiringen; paatænkte nogen

Ændring i Toldrullen, da skulde Københavns Samtykke først blive indhentet.

Trediegang gribe nu Magistrat og 32 Mænd Pennen, tildeels vel ansporede af den ikke redelige autentiske Fortolkning af Toldbestemmelserne, og sendte da Kongen et udførligt Brev under 18de Juli. Deres Udtryk, hedder det, maatte ikke have været klare nok, de tvivlede vel ikke paa Kongens Bevaagenhed, men de »skyldte Medborgere og Efterkommere, at hævde Privilegierne til nogen ringe Fornøielse for den store Skade« i den ulykkelige Krig. De minde da om, hvad Byen har lidt og gjort, at det var den, der frelste Landet, »saa vi ei alle ere blevne vore Fjenders Sklaver og Trælle, den danske Nation til evig Beskjæmmelse«. De vil forklare sig nøiere om Privilegierne og bede dette optaget i Gunst og Naade. Københavns Stabelret bør hævdes, saa de andre Stænder ei skal kunne omstøde den. Ved den Artikel om fri Rigsstadsret »forhaabe vi paa det Underdanigste, at det udi alle Maader efter Ordenes Formelding og udi Gjærning efterkommes, saa at vi maae faae Frugterne af Friheden at fornemme, istedetfor den Ufrihed, vi indtil denne Dag have havt«. Der forlanges ei blot fri Adgang til Kongen og Raadet, men ogsaa Samtykke paa Rigsdagen i alle Anliggender. Angaaende Toldtvisten er det deres uforgribelige, underdanigste Formening, at den forrige Toldrulle er tilintetgjort ved Privilegierne, og de følgelig toldfrie ligesom Adelen, indtil de selv samtykke ny Told. Alle de øvrige Artikler i Privilegierne bør ogsaa nøie overholdes. Angaaende »Respectens« Forklaring, formenes, at Magistraten bør have Alt, Staden og dens Jurisdiktion vedkommende, »under fuldkommen Direction og Auctoritet, saaog Gang og Sæde som Magistraten udi Dantzic og andre frie Rigsstæder.«

Hvad den og de 32 vedtøge, burde ei ændres »for nogle sær Personers Interesses Skyld«. De bede Kongen, optage alt dette i bedste Mening og Naade, og gjentage tilsidst Begjeringen, at Privilegierne, »som ere bekjendte over en stor Deel af Europa, snarest maae komme i Gjerning og Brug«, forat Fremmede kan faae Lyst til at nedsætte sig her, og Handelen faae nyt Opsving. Paa dette Brev vides intet kongeligt Svar at være indløbet, men Indkaldelsen til Rigsdagen under 5te August, uden Tvivl fremskyndet ved Brevet, var jo det bedste Svar. Skrivelsen er sikkerlig flydt af Hans Nansens Pen og godtgjør blandt saa meget Andet, at han var en Folkets Mand; det viser tillige, hvad han og Borgerskabet tilsigtede lige før Rigsdagen 1660, og at Tankegangen i disse Kredse vel var saalangt som mulig fjernet fra en Enevælde. Saa frisk og ligefrem og freidigt har det danske Folk først i vore Dage igjen talt med sin Konge.

Kong Frederik blev slet ikke fornærmet over det, for Majestætens Øre Stødende, der unægtelig laa i Brevet; ligesaa lidt nu, som ved Hans Nansens Ord og Adfærd 1650 eller 1658, da Fjenden kom, regnede han det saa nøie med, hvad denne Mand yttrede. Han holdt sig desuagtet forvissat om hans personlige Hengivenhed og saae klart, han maatte tage ham med paa Raad i de Ting, han nu i Løndom grundede paa. Kongen nemlig besad, trods sin flegmatiske Yderside, en ikke ringe Tilbøielighed til Magten og vidste, at skride saa luunt og jævnt, næsten umærkeligt fremad; hvad ikke han var magtsyg, det var hans Dronning, og de vare omgivne af en Kamarilla tyske Absolutister, blandt hvilke Kristoffer Gabel, af ringe Herkomst, men et

skarpt, forslagent Hoved, havde vidst, at tilvende sig Kongens fulde Fortrolighed. Jorden vaklede under Rigsraadet, Kongen og Kamarillaen havde igrunden tilvendt sig hele Regjeringen, en Omvæltning var allerede begyndt ved de nye Forhold, hvori Bornholm og Kjøbenhavn vare komne, og Kongen med Gabel nærede de bedste Forhaabninger.

Det maa vel omtrent have været kort efter at Nansen og Borgerskabet sendte de omtalte skarpe Breve, at Kongen betroede sig til ham angaaende Arveregjeringsplanerne. Hans Nansen kom saa tidt i Embeds Medfør paa Slottet, at dette kunde skee, udenat noget Verdens Menneske anede det; han lovede Troskab og Taushed, fik at vide, at Biskop Svane var med i Hemmeligheden, og bragtes i Forbindelse med denne, ved at overrække ham et egenhændigt Haandbrev fra Kongen. Derpaa holdt disse to Mænd i Forening med Gabel Møder i Suedker Hans Balkes Huus paa Slots- holmen ved Enden af det saakaldte Reveer, en Gade lige- overfor Gammelstrand og langsmed Kanalen, der stødte sammen med »Trompetergangen ud til Kalleboderne«. Hans Nansen var afgjort Frihedsmænd, Gabel ligesaa afgjort Absolutist, og Biskoppen heldede vel meest til Nansens Side, men havde dog derhos gode Anlæg til at blive Hoffets Forbundne; hvor forskjelligt de Sammensvorne, der siden ogsaa kom i Forstaaelse med Hannibal Sehested og Theodor Lenthe, end kunde tænke om det ønskeligste Maal for Bevægelsen, vare de dog grundenige i at arbeide paa en Statsomvæltning. Nansen udviklede større Forsigtighed under Sagernes Gang, end man skulde ventet af hans ellers saa aabne Karakter og Hang til snarere at buse frem end gaae paa Fløielspoter.

Minen skulde springe paa den navnkundige Rigsdag, der aabnedes den 10de September 1660; strax paa Aabnings-

dagen og rimeligviis allerede i Forveien bearbejdede Svane og Nansen hver sin Stand, medens Gabel, med mærkværdig Snuhed og udenat røbes, vidste at vedligeholde Forbindelsen mellem dem og Hoffet og puste til den ulmende Misfornøielse. Man kan ikke Andet end beundre den Fiinhed, hvormed Spillet holdtes gaaende. En Ordfører ved Rigsraadets Forhandlinger med Stænderne, den fremfusende Otto Krag, som driver enhver Ting paa Spidsen og fordærver det baade til Høire og Venstre, et af Regjeringen indbragt Skatteforslag paa 4 Millioner, saa svævende og ubestemt holdt, at Stænderne strax komme i heftig Strid om det. I Plenarmødet den 11te September aabne Nansen og Biskoppen Kampen, ved at foreslaae Lenenes Inddragelse; det Videre udsættes imidlertid, indtil Borgerstand og Geistlighed have organiseret sig og sluttet fast Forbund under Navn af »de Konjungerede under Kjøbenhavns Frihed.« Svane vælges til Fælledsordfører. Ved denne Leilighed gjør Nansen god Tjeneste, han skræmmer nemlig nogle adeligsindede Borgere med Trusel om at indanke deres Adfærd for deres Vælgere. Ogsaa paa det stormfulde Plenarmøde den 15de bidrager han til at give Borgerskabet sin faste Holdning ligeoverfor Adelsprivilegierne. Nu er han udkaaret til den første Hovedrolle, idet han i Borgerstanden den 17de indbringer det høist mærkværdige Forslag, hvis Kjerne er Lenenes Forandring til Forpagtninger, borgerlig Lighed og konstitutionelle Rettigheder, Kamp paa Liv og Død med Adelsprivilegierne. Forslaget er uden al Tvivl skrevet af ham selv og vidner baade om gode statsøkonomiske Kundskaber og Fortrolighed med, hvad der havde klaret sig under Borgerstandens halvhundredaarige Lighedskamp. Forslaget forhandles derpaa i Forening med Geistligheden, ændres

lidt, og den 26de overrækker et Udskud af de Konjungerede med Svane og Nansen i Spidsen det til hans Majestæt, der naturligviis er Forekommenheden selv. Nu er det forbi med den Hemmelighedsfuldhed, hvori man paa tidligere Rigsdage søgte Beskyttelse for Ytringsfriheden, man søger tværtimod at værne om denne ved Offenlighed, saavidt man da kan det, udenat aabne Dørene; hele Byen kommer i næsten voldsom Bevægelse, Borgerne samle sig skareviis paa offentlige Steder og drøfte de foreliggende Spørgsmaal ved et Kruus Øl og en Piibe Tobak, Alt aander Had mod Adelsprivilegierne ¹⁾. Midt under det Bulder, herved afsted-

¹⁾ La Valettes bekjendte Roman om K. Ulfeldt, der jo ogsaa har nogen historisk Betydning, omtaler Nansen som den, der først fattede Tanken om at bryde Adels Aag og meddeelte den til Svane og saa til Gabel og Kongen. Ved hele denne og følgende Fremstilling maa jeg iøvrigt henvise til min Skildring af Enevældens Indførelse i nordisk Universitets-Tidsskrift. Høiers dänemark. Gesch., der sladder af Skole, skulde have været forbudt, hvorom flere Aktstykker vidne i Flensborgs Byarkiv. Regjeringens Fordring paa 4 Millioner er efter Riegels Chr. 5, 137—38, der har havt Arkivdokumenter for sig. — Oplysningerne om Snedker Hans Balkes Huus og Trompetergangen til Kalleboderne ere hentede fra de forskellige Grundtaxter, navnlig dem af 1668, 1687 og 1689 paa Raadstuarkivet. Ingen af Grundtaxterne før den af 1687 nævne en Trompetergang paa det Sted, som nu kaldes saa. Grundtaxten 1687 inddeler nuværende Slotsplads i 1) Slotspladsen, 2) Reveret, der maa have ligget, hvor nu Kirken og Museet findes, og 3) Trompetergangen til Kalleboderne, som støder op til Reveret. Snedker Hans Balkes Gaard taxeres 1668 til 800 Rdlr., 1687 til 1185 Rdlr., den laa i Reveret men ved Siden af den yngre Hans Nansens Gaard, der havde Grund baade mod Reveret og Trompetergangen og altsaa var Hjørnested. Denne Beliggenhed stemmer temmelig godt med Beretningen i Høiers dänemarkische Gesch. 462. — Jeg har i ovennævnte Skildring af Enevælden omtalt de mange Klubber, der dannede sig paa Værtshusene ved et Kruus Øl og en Piibe Tobak. Det kunde maaskee interessere »kuriøse Folk«, der kjende »Crawford hist. of tobacco«, at faae et Par Oplysninger om Tobakkens Brug hertilands, foruden dem, G. L. Baden giver i »smaa Afhandlinger« 337 fl.

kommes, træder Kongen i Stilhed ved Gabel i Forbindelse med Svane og Nansen, tillader dem i et Haandbrev, at forberede Arvesagen, og strax dannes en engere Kréds, en Rigsdagsklub, hvor Nansen for sit Vedkommende faaer sine gode Venner ind, Borgemester Kristoffer Hansen, Stadshauptmand Thuresen og Flere. De tre Sammensvorne, Gabel, Svane, Nansen, have en natlig Sammenkomst i *Petri Kirke*, hvor de i Præstens Nærværelse med dyre Eder forpligte sig til at gennemdrive Sagen, Rigsdagsklubbens Medlemmer mødes jævnlig om Aftenen i al Hemmelighed, Stadshauptmanden sørger for, i Nødsfald at kunne have sit Borgerskab i Baghaanden. Adelen Forsøg paa at sprænge Rigsdagen gennem Geistlighedens Frygt for at miste sin Tiende, mislykkes aldeles. Den 5te Oktober om Aftenen sender saa Kongen Gabel, forat skynde paa

Monro i sine expeditions 1, 65 fortæller, at Vallensteins Folk en Dag under Stralsunds Beleiring 1628 drillede Forsvarerne med, »at nu var der kommet Skibe til dem fra Danmark med Piber og Tobak«. Ved Forordn. 29 Juli 1632 blev Tobakkens Brug forbudt i Norge, men tilladt 8de Marts 1643 mod 2 $\frac{1}{2}$ Told pr. $\mathcal{L}$ (Paus gl. n. Forordn. 756, 780). 4de Januar 1640 skriver Kongen: »der vil tænkes itide paa Tobak til det norske Folk paa Flaaden, som næppeligen skal kunne uden det Tøi blive sunde; de tage det gjerne an istedetfor Frokosten« (Nyerups Chr. 4 XXXVIII). O. Sperling i sit *Levnet* (Ny kgl. Saml. fol. 1389) omtaler en Tobaksdispyt, han som ung havde med en anden Student, og anfører to Vers om denne Urt, digtede fra forskellige Standpunkter. Nulla salutifero præstantior herba tabacco. Nulla est pestifero violentior herba tabacco. Versene kan sammenlignes med det af mig i »Enevælden« anførte vinstrupske Epigram. Om den Rolle, Tobakken spillede i Kjøbenhavns Beleiringstid, heder det i H. M. Vallensbeks *delineata strenæ regiæ ptichotrophæi Holmensis topographia* Side 14: »hvor Fattiges Suk mod Himlen tilforn opstigede, der smøgede Fjendens svalmende Tobaksrøg.« 10. Juli 1665 udstedes, efter Fogtmann, Privil. til en Tobaksfabrik i Kbhvn. 1665 udgav S. Paulli *de abusu tabaci & herbæ thee* (Petersen d. Litt. Hist. 3, 262), A. Bording (poet. Skr. ved Rostgaard 1, 315) skrev: »Nyse-Kruds eller Snue-Tobakkes Berømmelse.«

Værket, ned til den hemmelige Klub i Bispegaarden; Gabel har i det inderste Lønkammer en Samtale med Nansen og Svane, Arveregjeringsforslaget vedtages derefter i Klubben; Rigsdagens øvrige Borgere og Geistlige ere, udenat være indvieede i Hemmeligheden, allerede godt forberedte og bearbejdede, og nu maa det briste eller bære.

Den 8de Oktober ilede Nansen først op paa Raadstuen til Magistraten og de 32 Mænd, hvem han foreviste en Stempelpapiirsforordning, udfærdiget tværtimod Stændernes Beslutninger og kun skrømtviis underskreven af Kongen, forat ægge Stemningen. Under den Harme, denne fremkaldte, hvidskede han dem nogle Ord i Øret om Arveregjeringsforslaget, de studse, bifalde, og han har sikkert sig sine Kjøbenhavnere. Medens Svane bearbejdede Geistligheden, traadte Nansen om Eftermiddagen paa Bryggernes Længshuus inden omhyggelig lukkede Døre frem for Borgerstanden, det gjaldt en rask Overrumpling; den ophidsende Forordning havde han i sine Hænder og holdt af Hjertens Fylde sin meest glimrende Tale under Rigsdagen. »Man fornam, sagde han i Indledningen, at det vi gjorde og hidtil gjort havde, var endnu Alt det Samme og lod sig ansee ugjort. Proponerede Adelen Noget, og vi det bevilge, strax derefter komme de med Andet, som vi skal bevilge, enddog det aldrig for os tilforn er blevet proponeret. De afmale os saadan for hans kongelige Majestæt og sætte al Skylden paa os; her vil sandelig gribes og tænkes paa andre Midler og Raad«. Han bad dog Forsamlingen have Taalmodighed, »Gud kunde vel opvække Middel, hvorved hans Majestæts Gemyt os blev affektioneret, desligeste Riget og de fattige Indbyggere derved kunde blive hjulpne«. »Saadanne Raad og Middel vare vel værd at ønske«, lød det rundtomkring i Standen, hvis dygtigste

Hoveder jo vare forud indviede i Hemmeligheden. Da Veien var vel banet, yttrede Nansen, »om de ei fandt det raadeligt og for godt at være, at man offererede og tilbød hans kongelige Majestæt Danmarks Rige som et Kaare- eller Valgrige, at han kunde blive en absolut og regjerendes Herre«. Forat dette Udtryk ikke skal misforstaaes, som om Hans Nansen kunde være Absolutist, hvad hans saavel som Borgerstandens hele Færd var stik imod, maa jeg bede efterlæst det, jeg har bemærket om disse fremmede, nye Ord i min Afhandling om Enevældens Indførelse. Man antog og udtalte dengang, at hvad man kaldte »absolut Gouvernement« saare vel kunde bestaae sammen med en Myndighed hos Folkerepræsentationen, der var langt større, end Rigsdagens er efter Danmarks Riges Grundlov. Nansens Ord optoges med stort Bifald, derefter kom Biskoppen med hele Geistligheden ind i Salen, og dennes overbevisende Tale og det oplæste Arveindlæg gjorde Sagen omtrent klar. Nansen takkede Geistligheden paa Borgerstandens Vegne for det Meddeelte og udbredte sig videre om Aarsagen til Mødet, Fædrelandets Trang og Nød og Kongens Dyder. Adelen havde jo ogsaa her paa Mødet viist sin gamle Haan, den berigede sig med sine Leen og var tilligemed Haandfæstningen aabenbar Skyld i, at Riget altid maatte lide Mangel paa det Nødtørftige. Derfor saae han og hans Kjøbenhavnere ingen Redning, uden et Arverige; »ja, sluttede han paa sin sædvanlige, raske Viis, vi kjøbenhavnske Borgere ville staae som een Mand med Geistligheden og vove Liv og Blod derfor«. Da imidlertid en og anden, lidt til Adelen heldende Borgermand trykkede sig ved at sætte Navn under Indlægget, udbrød han: »følger mig dog som ægte Patrioter, værer Mænd og mener det godt med Kongen og det dyrebare Fædreland!« Alle

underskrev, og de Konjungerede lode Indlægget strax overrække til Konge og Rigsraad¹⁾.

Under den store Forvirring og Spænding, som nu paafulgte, var det Nansen, der pegede paa Stormklokken i Fruetaarn, dengang Otto Krag truede ham med Blaataarn. Side om Side med Svane deeltog han i de bekjendte ständerske Optog gjennem Menneskemasserne paa Slotspladsen og jog ved Hjælp af deres Hurraer ny Skræk i Magthaverne. Da Rigsraadet ikke vilde understøtte Arveindlægget, foreslog han med Svane, at bringe det for Kongen selv, og Forslaget udførtes den 10de Oktober. Endnu samme Aften indbragte han i Borgerstanden et Forslag, holdt i de skarpeste Udtryk, om Adgang for Borgerlige lige med Adelige til de høieste Embeder, selv til Rigsraadsposter; hans Støttepunkt, her som bestandig, var de kjøbenhavnske Privilegier. Da Beleiringsstanden blev proklameret, førte han øverste Befaling i Staden, Ingen kunde komme ud af Porten, end ikke med kongeligt Pas, uden medfølgende Seddel fra ham. Herved blev Adelens Forsøg paa at forlade Rigsdagen og saaledes sprænge den, fuldstændig tilintetgjort, den og Rigsraadet maatte falde tilføie med Skamme. Den 13de Oktober var han saa med hos Kongen, dengang samtlige Ständer overdroge denne Arveregjeringen, og idet han ønskede ham tillykke, udtalte han, »at efter de naadigst givne Privilegier herefter Mænd af geistlig og verdslig Stand burde have Stemme i Raadet«. Biskoppen havde i Forveien talt om den nye Grundlov, Kongen skulde give

¹⁾ Fremstillingen af Nansens Tale den 8de støtter sig paa Knud Wulfs Dagbog i Riegels' Christian den femte 39 flgde og Slanges Souverænitetshistorie paa Kongens Bibliothek.

med Stænderne. Forventningen om en fri, lovgivende Forfatning var i disse Dage saare levende, det Udkast til en saadan, som endnu forefindes, har rimeligviis Nansen til Forfatter, idetmindste stemmer det ganske med hans Grundsætninger; det Samme gjælder vel og om flere af de indgribende Reformforslag, som da bleve gjorte om Stændernes Ligeberettigelse, konstitutionelle Rettigheder, Folketribuner og Ændring i Regjeringskollegierne.

Den 14de, da Kongen, der nærede egne Tanker om Arveregjering, havde sat Nogle af sine mest hengivne Venner i Udskud for at behandle den Sag, befandt Nansen sig naturligviis blandt disse. Heflige Scener forefaldt mellem de forskjellige Sider, den gamle Strid om Ufrihed blussede paany op og truede, at styrte Landet ind i en ganske uberegnelig, lovløs Tilstand. Nansen, ihvor frisindet han end monne være, vovede dog ikke, under saadanne Udsigter at fremlægge sit Forfatningsudkast, han lod sig overtale af Biskoppen og henrive af sin Hengivenhed for hans Majestæt. Enden paa Forhandlingerne blev derfor, som bekjendt, at Haandfæstningen tilintetgjordes, og Kongen fik Magt til at oktroiere en Forfatning. At denne vilde komme til at sikre den konstitutionelle Frihed, var en Forudsætning, de Fleste i altfor ubegrændset Tillid til Kongen gik ud fra, en Art svagt Forbehold herom var taget, men en uoprettelig Statsfeil blev alligevel begaaet. Ved Gildet efter Hyldingen den 18de Oktober lod Kongen, der allerede gik særkt svanger med Enevoldsplaner, sig det være særlig magtpaaliggende, at vinde Nansen og Københavnerne; han fik Kronprindsen med og gik ned til denne, tog ham i Haanden, drak ham til og taledede længe med ham i al Fortrolighed. Ganske beruset af Viin, Glæde og kongelig Naade, kom Hans Nansen

henimod Midnat med en Borgerofficeer og en Byfoged, hver under sin Arm, ned paa Slotspladsen, kastede sig i sin Vogn og kjørte hjem til Snaregade, eskorteret af en Borgervagt, idet han underveis satte sin Svigersøn, Børgemester Finn Nielsen, af i dennes Gaard ved Gammelstrand. Den 28de Oktober gjorde han sin Ed paa Slottet som Præsident i Kjøbenhavn, kongelig Raad og Assessor i Statskollegiet, det var omtrent hvad vi nuomstunder kalde Minister uden Portefeuille. Han havde ikke fornægtet en eneste af sine Grundsætninger, var endnu den samme Ven af Frihed og Lighed, som da han blev sat i Raadmandssæde, og endnu kunde han i sin høie Stilling, han »den ædle, høiagtbare, høi- og velvise«, haabe, at virke Meget for deres Gjennemførelse. Hertil sigter det, rimeligviis af ham forfattede, Indlæg af 2den Nov.¹⁾

Den kongelige Naade vedblev at vise sig imod ham paa flere Maader. Den 26de Februar 1661 udnævntes han til Høiesteretsdommer, et Embede, hvortil han, skjøndt ikke studeret Mand, var vel forberedt som kjøbenhavnsk Øvrighedsperson; den 1ste Oktober 1664 fik han Sæde i Lovkommissionen, som skulde forberede en ny, tidsvarende Landslov; ligeledes er det høist rimeligt, at han var Medlem af den Matrikelkommission²⁾, hvis Arbeide for Kjøbenhavns Vedkommende blev Grundtaxten af Juni 1661. Stadens Grundeiendomme, offentlige og private, med Undtagelse af Slottet og Kirkerne, ere her kun taxerede til 605,725 $\frac{1}{2}$ Rdlr., hvad der giver et Indblik i Pengenes Værdi og de lave Priser dengang; senere skal dog paavises,

¹⁾ Riegels Chr. 5, 102 f. gde.

²⁾ Fogtmanns Rescripter, Beckers Samlinger til den danske Hist. 1, 275.

at Eiendommene i Handelen vare 2, 3, 4, 5 Gange saameget værd. Tegn paa kongelig Naade var ogsaa den Guldkjede med hans Majestæts Brystbillede i Medaille, som han og Borgerkapitainerne fik overrakt i Juli 1661, og Kareten, som blev oversendt ham som de andre Børgemestere til Gave — man huske paa, at Kareter tidligere havde været Adelsprivilegium¹⁾. Adlet blev han aldrig, uagtet saamange Borgerlige, der løftedes iveiret med ham, bleve det, efter hele sin Tankegang maatte han sætte en Stolthed i at være og blive reent borgerlig Minister. Han vedblev fremdeles at føre sit simple Segl, et Skjold med Navnet heeltud rundtomkring, men uden Hjelm, det første Felt er blankt, i det andet findes to liggende Kors. Det er ikke umuligt, at der kan være fulgt en og anden Begunstigelse med det kongelige Jordegods, han fik i Pant for sine Forstrækninger. Høist urimelig er derimod Molesworths og hans Eftersnakkers T. Hofmans Beretning om en Foræring, snarere Bestikkelse fra Kongen paa 20,000 Kroner eller Rdlr. med Løfte om hans Præsidenturs Arvelighed, begge Dele som forud lovet Løn for Deeltagelse i Statsomvæltningen. Denne Fortælling hører til den løse Bysladder, der gjerne kommer ud ved lignende Leiligheder, og er, hvad Præsidenturen angaaer, beviislige idetmindste halvt falsk; der var nemlig to Præsidenter mellem Nansen og hans Søn²⁾, uagtet denne ved Faderens Død var moden

¹⁾ S. sted 1, 251, 263, 300.

²⁾ Molesworth account of Denmark, 47, T. Hoffmans danske Adelsmænd, 3, 106. Rygtet, der selv har havt Indflydelse paa Allens populære Danm. Historie, findes ogsaa i Andreas Kellinghusens Monumenta hist. nobilitatis D. & N. illustrantia 1699, Manuskript i Geheimearkivet. I et Regnskab af 31 Dec. 1660 i Geh. Arkivet omtales en kgl. Obligation af 3die Juli 1660 paa 10,000 Rdlr, som Hans Nansen har

Mand. En saa hæderlig Karakter som Nansens nedslaaer hver Mistanke om urene Bevæggrunde til dens Livs Bedrift.

Hvorledes stiller han sig da til det nye Regjerings-system, som det efterhaanden dages? Saalænge Provisionalforordningen gjaldt og Stænderne raadsloge og, hvad jeg har beviist i min Afhandling om Enevælden, ganske behandles som lovgivende, kunde han endnu slaae sig til Ro; dette Tidspunkt var ellers Vidne til en noget uhyggelig Splid angaaende Indkvarteringsbyrden mellem de Konjungerede, Borgerstand og Geistlighed, ham og Svane, hvori

tilgode for hos Kongen, ligesaa adskillige kgl. Obligationer, Biskop Svane har tilgode for til Beløb 41,762 Rdlr., og man har her troet, at finde Beviser for Bestikkelsen. Dertil maa imidlertid bemærkes: mange andre Indenlandske og Udenlandske omtales sammesteds som Ihændehavere af kgl. Obligationer, Svanes Obligationer ere daterede tildeels med ældre Datoer fra 1657, 1658, 1659; begge de Nævnte havde idelig forstrakt Kongen Penge, hvad jeg for Nansens Vedkommende senere kommer til at oplyse. Endelig, hvad der med Hensyn til Nansen for mine Øine hæver det over al Tvivl, at han ikke er bestukket med de 10,000 Rdlr., er den Omstændighed, at Obligationens Dato falder midt under den tidligere omtalte, heftige Skriftvexling mellem ham med Magistraten paa den ene Side og Kongen med Rigsraadet paa den anden; 14 Dage efter, nemlig 18de Juli 1660, indgaves det allerskarpeste Indlæg, der ligefrem hævder det konstitutionelle Princip mod Overgreb fra Regjeringens Side. Skatkammerets Hovedbog 1661—62 paa Geheimearkivet viser ellers for de nævnte Aar en Mellemregning mellem Hans Nansen og Regjeringen af 10,927 Rdlr og 10,000 Rdlr. At der iøvrigt har været Noget i Sagnet om at Hans Nansen som Belønning bagefter, ikke som Bestikkelse forud, kan have faaet en Sort, dog næppe ubegrændset Tilsagn med Hensyn til Præsidentposten i Kjøbenhavn, synes at fremgaae af en Ansøgning fra en Major Nansen, hvorpaa Kongen svarer gennem Kantselliet under 16de April 1774. Ansøgeren omtaler et saadant kongeligt Tilsagn og begjærer følgelig, at Overpræsidenten i Kjøbenhavn skal svare hver af hans 4 Døttre 100 Rdlr. aarlig. Kongen resolverer: »det Ansøgte kan efter Forslaget ei bevilges; men vi vil i Tiden paa anden Maade have Omsorg for Supplikantens Døttre«. Disse Meddelelser skylder jeg Overretssagfører Nansen i Kristiania.

Kongen prøvede en Mægling. Men i næste Aar følge Slag i Slag Regjeringsbestemmelser, beregnede paa at afskaffe alle konstitutionelle Rettigheder og høist kun fremme Lighedens Sag. Allerede under 13de December 1660 faaer Drostens Befaling til, i Statskollegiet at gjøre Indstilling om en ny Matrikel, under 2den Januar 1661 faaer Statskollegiet Befaling, ligeledes at gjøre Indstilling om den nye Arveenevoldsakt¹⁾. Under 10de Januar udgaaer samme Akt, hvori Kongen i Grunden erklærer ikke blot sig men hele sin Afkom for enevældig. Stænderne vare fangne i den kløgtig lagte Fælde, Rigsdagen var opløst, Borgervæbningen halvveis ligesaa, Modstand kunde kun gaae ud fra den Enkelte og vilde blive straffet paa Stedet; knurrende faldt man da til Føie. Med Yttringsfriheden er det nu forbi, Spionvæsenet blomstrer, Borgerne berøves deres Ret til Provindsmøder; Kjøbenhavns nye Privilegier af 24de Juni 1661 faae mistænkelige Ændringer: hvor der saaledes er Tale om Rigsdagen, tilføies, »naar vi for Godt befinde, Stænderne at sammenkalde«, Tilsagnet om at Tolden skal samtykkes forsvinder; kun det rige Roskilde - Leen, som blev foræret Staden, kunde noget dæmpe Borgernes Misfornøielse. Nye Skatter udskrives i det hele Rige uden Bevilling, et Kastel bygges i Kjøbenhavn, Hæren afskediges ikke i den Udstrækning, man havde ventet; der føres den ene politiske Proces efter den anden mod Folk af alle Stænder, Statsraadets »Beslutningsret« efter Provisionalforordningen skrumper ind til en Betænkningsret, den tyske Kamarilla trænger sig allevegne frem. Skattenægtelser forekomme, Tilstanden er en saadan, at man frygter for Oprør baade i Kjøbenhavn og af Adelen, Rygterne vil

¹⁾ Fogtmanns Rescripter.

vide, at Kjøbenhavns Privilegier skal afskaffes, og at den forhadte Gabel ved Gift søger at skille sig ved Otto Krag, Trolle og andre Modstandere.

Desværre mangle bestemte Efterretninger til at godtgjøre Hans Nansens Stemning under alt dette, private Breve fra hans Haand, Statsraadsprotokoller savnes ganske; vi maae derfor meest hjælpe os med Gisninger. Han var en altfor gammel Folkets Mand, ret en Folketribun, der hele sit Liv havde stridt for dets Frihed, til at kunne finde sig i hvad der skete, Hofnoder kjendte han ikke til; enkelte Regjeringshandlinge maatte i høi Grad oprøre ham, saasom Berøvelsen af Skattebevillingsretten, Ændringerne i Kjøbenhavns Privilegier, Kastellet, der blev anlagt i en kun altfor kjendelig fjendelig Stemning fra Hoffets Side. Sikkerlig har han da, efter Sædvane, taget djærvt til Orde herimod, og høist sandsynlig vilde uden ham Kjøbenhavns Privilegier næsten ganske være gaaede tilgrunde; efter Durel spaaede Rygtet ikke godt. Vi veed, at han med Hensyn til den svære Indkvartering 1661 ved Henvendelse til Kongen hævdede sin Komunes Ret¹⁾; han har ogsaa, som berettiget til Adgang til Kongen, været med blandt de Udvalgte af Borgerskabet, der gjorde Forestillinger imod Kastellet. Man lod ham da tale sig træt og vidste imidlertid, saa listelig og læmpelig at skyde ham tilside. Statskollegiet fik saa lidt at betyde, at det i lang Tid kun høist sjældnen blev sammenkaldt, og det lader næsten til, at Hans Nansen end ikke altid da har faaet Bud om at indtage sit Sæde i det og kun leilighedsviis og ganske privat har

¹⁾ Beckers Saml. 1, 275, 436; disse Samlinger ere en rig Kilde til Kundskab om de ovenanførte reaktionære Skridt, hvad Enhver kan overbevise sig om, blot ved at eftersee Registeret.

kunnet yltre sig for Kongen. At han ikke blev adlet, hænger vistnok sammen, som omtalt, med hans borgerlige Tankegang, men deri, at Adelskabet end ikke vides at være ham tilbudt, tør man maaskee see et Tegn paa nogen Tilsidesættelse. Trods dette, modtog han jo alligevel mange Naadesbeviisninger, han nærede den største Hengivenhed for Kongens Person og var bleven igaaet med Mange af de nye Magthavere; ganske at bryde overtvært med den nye Orden, maatte følgelig falde ham meget svært. Dertil kom, at han ikke stod ene blandt de høiere Embedsmænd med sine Meninger, den indsigtsfulde og meget brugte Statholder Frederik Ahlefeldt, der altid sagde sin Mening ligesud, Villum Lange og flere Andre deelte de friere Anskuelser og haabede endnu, at kunne sætte Noget igjennem. Raadgivende Stænder stode en Stund i nær Udsigt, de tilraadedes af høist indflydelsesrige Mænd, den egenlige Udvikling af det nye System i Kongeloven blev omhyggelig holdt skjult, og saalænge Frederik den tredie regjerede, var Absolutismen endnu ikke fuldbaaren¹⁾.

Skjøndt Hans Nansen efter 1660 ikke længer hører til de fremragende Mænd og tilsidst gaaer saa aldeles i Glemmebogen med sin Tilværelse, at Bordings rimede Aviser eller Bircherods Dagbøger end ikke nævne hans Dødsfald, røgtede han dog bestandig, saalænge Helbreden stod ham bi, sine forskjelligartede Hverv med sædvanlig Nidkærhed. I de udenrigske Forhold vides han 1663 at være brugt ved Forhandlinger med Hansestædernes Depu-

¹⁾ I alt dette henvises atter til min Fremstilling af Enevældens Indførelse; om Statsraadets Ubetydelighed, Nansens Fjernelse derfra og Fr. Ahlefeldt, see Beckers Saml. 1, 311 og 2, 438—439 samt Betænkningerne af Coll. Status (Geh. Arkiv, Sager indleverede fra Justitsministeriet, Skab 15, Pakke 1, flgde.)

terede, som begjerede Handelslettelser i Norge og vilde hindre, at Glückstad fik for store Privilegier. Det var Ting, han var inde i, iøvrigt var hans Indsigt i den Art Sager næppe betydelig; det maa dog bemærkes, at han var meget hollandsksindet og stemt for Forbund med Frankrig. Embedet som Høiesteretsdommer ledede stundum til at han beordres ind i adskillige smaae Doms-komissioner, der oprettedes, som i den angaaende Biskop Svane og Taarnby Sognekald¹⁾. Han sad blandt Ulfeldts Dommere. Det er blevet paaanket, at han og flere andre Dannemænd vare med at dømme Kay Lykke fra Ære, Liv og Gods for en ubesindig Yttring i et privat Brev: dog naar denne Sag først var indanket af Hoffet, naar Lovene om Majestætsforbrydelse vare der, naar Kay Lykke selv havde erkjendt sig skyldig til Døden, seer jeg ikke, at Dommen ret vel kunde blive anderledes. Ved visse Leiligheder træffe vi Nansen sat ind i Komiteer, der skal afgive Kjendelse om Et og Andet; saaledes om det trellundske Forslag til Udvidelse af Handelen og Fabrikanlæg²⁾.

Som Præsident i Kjøbenhavn er han i stadigt, anstrengt Arbeide; Ordningen af det nyskjenkede Jordegods i Ros-

¹⁾ K. Br. 22. Juni 1661, Sjæll. Tegn. Nr. 36 Geh. Ark., hvormed Beretningen om denne berygtede Tvist i hist. Kalender 1, 297 flgde er at supplere; andre Smaakomissioner K. Br. 28. Febr. 1663, Sjæll. Tegn. Nr. 36, ogsaa i Nr. 37 findes Beviser for saadanne i K. Br. 18. Juni 1664. Om Hans Nansens politiske Anskuelser i det Hele og Forhandling med Hansestæderne, Beckers Saml. 2, 7, 10, 14, 17, 439.

²⁾ K. Br. 7. Sept. 1661, do. 2. April 1662 i Sjæll. Tegn. Nr. 36. I Kay Lykkes Br. til Soffi Abelsdatter 12. April 1656 i Langebeks Dipl. Geh. Ark. findes følgende Sætning, hvorfor han blev dømt: J skulle hørre huad di taller om vorres drønning, att Hendes Lackeier legger i mett Heinder Hvilkett och vell er sanden, effter di att hun gjør sig hel gemen mett dem.

kilde Leen, den nye Grundtaxt, den nye Komunalforfatning krævede navnlig hans fulde Opmærksomhed. Under 14de September 1659 havde de 32 Mænd oprettet en Vedtægt, som Magistrat med 60 Borgere, Laugsoldermænd og Bisid-dere stadfæstede. Men den trængte snart til Gjennemsyn, og 30te November 1661 enedes de med Magistraten om dens nye Form, hvorved der for de forskellige Sager blev oprettet 10 Komiteer, bestaaende af Magistratslemmer og Borgerdeputerede: Hans Nansen fik Sæde i flere af Komiteerne, og det paalagdes ham, tilligemed en anden Borge-mester og de Deputeredes 2 Formænd, at benytte den tilstaaede Adgang til Kongen¹⁾. At han har brugt denne Ret til at optræde som Folketribun, derpaa er allerede meddeelt Exempler.

I Kjøbenhavn bevaredes dog midt under Enevælden nogle faa Levninger af Frihed, skjøndt den kongelige Indblan-ding i alle Sager var i bestandigt Stigende. Ved kongelige Reskripter, som Hans Nansen, efter sin Stilling, maa sætte i Kraft, ordnes nu det Meste. Fattigvæsenet, af hvis Midler Kongen i Nødens Øieblik havde faaet 50,000 Rdlr. tillaans, faaer 18de Marts 1662 Kongens Gaard paa Chri-stianshavn, tillige, ifølge Hans Svanes snilde Paafund, visse Penge af hver Præstegaard, hvorimod Tiggeriet saa skal op-høre, de fattige Børn underholdes, Spinderiet sættes igang, og Manufakturer oprettes. Med Klædefabrikken i Børne-huset gik det efterhaanden saavidt frem, at hele Kjøben-havns og Helsingørs Garnison 1669 forsynedes med Klæde derfra. Brandvæsenet befales bragt paaføde under 25de August 1663, ved Reskripter 30te Marts og 18de Sept. 1661 bringes der Redelighed i Striden mellem de christians-

¹⁾ Raadstuarkivet diverse Dokumenter Nr. 23, 24 & 25.

havnske og københavnske Vognmænd, under 1ste Mai 1667 paalægges en Vandskat. Indførsel af Frugt til København forbydes 12te August 1664 paa Grund af herskende Sygdomme, Brændeviinsbrænding ligeledes 18de Oktober 1662 paa Grund af Dyrtiden, Reskript af 16de November 1664 giver en Italiener Monopol for 10 Aar paa »Bærestole«, en Mode, der nu kom op. Ved Reskripter 31te August 1658, 12te Marts 1661, 25de November s. A., 30te Mai 1663 indskjærpes Tilsynet med Fremmede, og at hver Mand skal opgive den, der tager Bopæl hos ham. Ved Reskripter 19de April 1660, 12te Juli 1661, 2den April 1662, 12te Januar, 18de Marts, 29de Mai 1663, 5te April, 13de Juli 1664, 7de Januar, 8de Marts, 14de April, 26de Juni, 16de December 1665 drages der Omsorg for Gadernes Udvidelse og behørig Orden ved de nye Bygninger, samt den offentlige Sædelighed og Reenlighed¹⁾. Disse Foranstaltninger, der betragtes som Indgreb i Eiendomsretten og rimeligviis sættes i Forbindelse med Kastellet, havde nær fremkaldt et heelt Oprør, Ingeniør Rüse var en Tidlang ikke sikker paa sit Liv, og saalænge stillede Kongen Sagen i Bero²⁾. Hvor smaaligt gik man dog ikke tilværks; hans Majestæt fastsætter selv den Plads, hvor Stadens Feieskarn skal kjøres hen; snart er det Rosenborghave, snart Mogens Frises Have i Ny Kongensgade, hvoraf vi blandt Andet lære, hvilke Rariteter Nykøbenhavns Grund

¹⁾ Alle disse Reskripter findes i Fogtmanns Rescripter, de trykte Forordninger fra hiin Tid og Bircherods Dagbøger. Om Svanes Kunster med at skaffe Kongens Laan fra de Fattige dækket ved Præstegaardenes Indløsning, hist. Kalender 1, 281 flgde; om Klædefabrikken i Børnehuset, Beckers Saml. 2, 283.

²⁾ Beckers Saml. 2, 2 og 35—36. Rüses Liv see Rosendahl »Henrik Rüse«.

er opfyldt med. Men naar selv saadanne Ting bestemtes ved allerhøieste Resolution, begriber man let, at Magistraten næsten ikke beholdt noget Raaderum for sin lovgivende Virksomhed, at dens Bestyrelse paa alle Kanter stødte paa mangehaande Skranker, og at kun dens dømmende Magt vedligeholdte sig i ret Virksomhed. Sjælen i Magistraten, hvis Medlemtal indskrænkedes til 12, 4 Borgemestre, 8 Raadmænd, vedblev Hans Nansen fremdeles at være, saalænge hans Kræfter stode ham bi, og den Lovtale, der lød over ham ved Graven, indeholdt i denne Henseende ikke Andet end Sandhed.

Hans Nansen som Handelsmand og Privatmand, hans Familie og sidste Dage.

Over Hans Nansens glimrende politiske Rolle maae vi ikke glemme hans Liv som Privatmand. Sine Direktørpligter ved det islandske Handelskompagni varetog han med Dygtighed, med det Samme sørgede han jo for egen Fordeel, thi han havde efterhaanden tillagt sig en Hovedlod i denne Handel. I hans Bestyrelsestid falder en Instrux for Kjøbmændene, vedtagen af Kompagniet under 8de Mai 1646. Hovedoplagssted for Handelen vedblev Glückstad at være, hvorhen han selv saa ofte havde ført sine Fragter, og der holdtes bestandig strengt over, at Varerne først udbødes til Indlandet i 14 Dage, inden de maatte komme paa Hamborgs Marked¹⁾. Men der traf Krig og haarde

¹⁾ K. Br. 16 April 1636 i Sjæll. Tegn. Nr. 26, K. Br. 28 Juli 1647 i Sjæll. Reg. Nr. 21.

Tider, Klager indløb som sædvanlig fra Island, og det vist med Grund, Hamborgerne tilbød Kongen 1645 et Laan af en halv Million imod Pant i Øen, dog denne, Kompagniet saa truende Fare drev lykkeligviis over¹⁾. Imidlertid maatte under de trange Aar mange Havne lades ubeseilede, 1640 nævnes endog 20 saadanne, ja det lader til, at Kompagniet en Stund enten har opløst sig eller i alt Fald været sin Opløsning nær; hvo der havde indskudt 1000 Rigsdaler, hedder det, skulde da have det Halve i Tilbagebetaling, hvo der havde indskudt 200, fik derimod slet Intet²⁾. Maaskee dette hænger sammen med at Privilegiet udløb, hele Sagen er noget dunkel. Kompagniet overstod alligevel al denne Modgang og fik sine Privilegier, sidst udstedte 10de Juni 1634, under 8de Februar 1649³⁾ fornyede paa 20 Aar, ved hvilken Leilighed Hans Nansen saa maa være fratraadt Direkterposten⁴⁾. Sandsynligviis staaer en Gave 31te Dec. 1648 af 2000 Rdlr. til 4 Fattigsenge i Helliggjest Hospital i Forbindelse med Fornyelsen, idet Kompagniet ved den kan have sikket sig Regjeringens Gunst⁵⁾. Ved

¹⁾ Pontopp. origines 360.

²⁾ Slanges Chr. 4 durch Schlegel 2, 323. K. Br. 1 Juni 1640 i Sjæll. Reg. Nr. 20 viser, at Grindevig ikke mere beseiles, da den er ubrugelig, en anden Havn er derimod optaget i dens Sted.

³⁾ Sjæll. Reg. Nr. 22 Geh. Arkiv.

⁴⁾ Programmet over Kristoffer Hansen nævner denne som valgt til Direkter 1649.

⁵⁾ Gavebrev 31 December 1648 paa Raadstuarkivet, Pontopp. ann. eccl. Dan. 4, 394. Færøerne see vi af et Brev i topografisk Saml. Geh. Ark. 28 Januar 1653 bortforlenet til Oberstlieutenant Frederik Villumsen Rosenvinge, som andrager, at slippe med 800 Rd. aarlig Afgift. Allerede 1650 (?) synes, efter et Br. s.steds uden Aar og Dag, Handelen paa disse Øer overdraget til Reinhold Hansen og Jakob Mikkelsen i Kjøbenhavn mod aarlig Afgift af 1592 Rd. 7¹/₂ lybsk Sk., medens Kompagniet tidligere svarede 2409³/₄ Rd. Efter Rosenvinges Død 1656 fik Kristoffer Gabel Færøerne mod at svare

Fornyelsen bestemtes for Vestmanø som tidligere; af hvert Skib, der beseilede det egenlige Island, skulde nu svares 20 enkende Daler foruden nogle andre Afgifter. Finmarken og Færøerne omtaltes i Privilegierne af 1634, og Handelen herpaa maatte altsaa ansees stadfæstet ogsaa nu; imidlertid lader det dog til, som bemærket, at Andre have havt idetmindste den færøeske Handel ihænde.

Den nye Bestyrelse førtes af den senere Borgemester Kristoffer Hansen, Hans Nansens gode Ven, Nansen selv har rimeligviis havt saamange andre Forretninger; den synes i Begyndelsen at have truffet paa heldigere Forhold. Den overstod strax 1650 en ikke ringe Fare, afstedkommet af de vistnok med Skjel misfornøiede Islændere, som søgte Kongen paa Haand om Frihed for dette Monopolvæsen, uden dog at opnaae den¹⁾. Et Par Aar senere omtales det smukke Kompagnihuus ved »Reveret» paa Slotsholmen, der ogsaa brugtes til Stændermøder, Kompagniet eiede desuden en stor Reberbane og Smedie, 18 til 20 svære Skibe og en Grundkapital af 90,000 Rdlr. med aarligt Udbytte af 20 til 25 pCt.²⁾; man seer, Island var atter blevet en ganske god Malkeko. Under de svenske Krige kom Handelen imidlertid paany i de vanskeligste Forhold, man hjalp sig dog igjennem som man kunde. Hans Nansen, Sønnen, der nu var islandsk Kjøbmand, vedblev, trods Krigen, at fare paa Glükstad og sælge Varer til Hamborgerne, og flere af Kompagniets Skibe, som fortsatte

1000 Rd. aarlig (Geh. Arkiv, Indleveringer fra Indenrigsministeriet, Rigens Indtægt og Udgift).

¹⁾ Nyerups Fr. 3. 371 flg.; i Worms epist. fl. St. findes gode Bidrag til at kjende Islændernes Betragtning af Kompagniet.

²⁾ Wolfs Encomion 161, Durels Relation i Suhms Saml. og Originalen, gl. kgl. Saml. 4to 2657 paa K. Bibliothek.

Handelen, fik Lov til at losse, hvor de vilde, i Holland eller Hamborg eller hvorsomhelst¹⁾. Men ogsaa Andre havde faaet Bevilling at tage Deel i Handelen, saasom Hans Pedersen Blad og Jonas Trellund, en høist driftig Mand, efter Navnet at dømme Dansk, skjøndt han i Dokumenter kaldes »af Amsterdam«; det var den Samme, der siden kom med vidtgaaende Planer til at ophjælpe Handel og Manufaktur og fik Privilegium derpaa²⁾. Enden paa de herved fremkaldte Forviklinger blev Kompagniets Opløsning 7de Marts 1662: i Anledning af denne og ved Opgjørelsen fremkom nu en Deel Tvistigheder, hvor Hans Nansen snart skulde møde for Statskollegiet i en tvistig Sag, snart udnævntes til at dømme i en saadan³⁾.

Hans Nansen og Jonas Trellund toge derefter Sagen i Haand angaaende Dannelsen af et nyt islandsk Kompagni, som blev oprettet og 31te Juli 1662 fik Privilegier paa 20 Aar. Landet deeldes i 4 Fjerdinger. Hans Nansen, hans Svigersøn Finn Nielsen og hvem de vilde medtage, fik den ene Fjerding og desuden den vigtige Handel paa Vestmanø; daværende Amtmand Henrik Møller, Hans Pedersen Blad og nogle Andre fik den anden, Borge-

¹⁾ Genealogisk og biographisk Arkiv 169, K. Br. 31 Juni 1659, do. 7 April 1660, do. 29 Januar 1662 i Sjæll. Reg. Nr. 24 og 25 paa Geh. Arkivet.

²⁾ K. Br. 28 April 1661 i Sjæll. Tegn. Nr. 36, Nyerups Fr. 3. 365 flg.

³⁾ K. Br. 28 Febr. 1663, do. 3 Aug. 1661 i Sjæll. Tegn. Nr. 36, K. Br. 26 Januar 1663 i Sjæll. Reg. Nr. 25, de forrige Interessenteres Br. 24 Marts 1663 om Salg af Reberbanen til kongelig Kammer-tjener Jakob Pedersen for 8000 Sletdaler, samt Hans Nansens Kvittering for Pengene i Adkomstbreve afleverede af Indenrigsministeriet, Nr. 696 i Geh. Arkiv. Om den omtalte J. Pedersen, der siden blev hollandsk Baron men dømt af Hofretten herhjemme, see Beckers Saml. paa fl. Steder, navnlig 2, 41 og 449.

mestrene Kristoffer Hansen og Peder Pedersen med Flere den tredie, og Jonas Trelund var Hovedmanden for fjerde Fjerding. Af hver Fjerding svaredes Kongen aarlig 800 Rdlr. og visse andre Afgifter, men ingen Sundtold; af Vestmanø svaredes ligeledes 800 Rdlr. og, som før, Lenets Indkomster, af hvilke 800 Rdlr. Hans Nansen dog kun erlagde Fjerdeparten, medens Deeltagerne i de andre Fjerdinger betalte Resten; om Færø, Finmarken og Nordland taler Privilegiet ikke. Udrustningen skulde gaae for sig fra Kjøbenhavn, og Varerne bringes til Glückstad. I Hans Nansens og hans Lodtågeres Deel faldt Ørebakke, Havnefjord, Hapshuus og Vapnefjord, desuden Vestmanø; i Forening med sin Slægt, Finn Nielsen og Borgemester Peder Pedersen, der snart kom til at høre til den, havde han saaledes omtrent halve Island i Beseiling. Allerede 1648 havde han med nogle Andre forpagtet det indbringende Laxefiskeri i Hvidaa, hvad Islænderne slet ikke vare tilfreds med, 1660 fik han paa sine Sønnebørns Vegne Anviisning paa en Deel islandske Klosters Afgifter og det daværende Kompagnis Toldafgifter¹⁾. Island gjentog sine Klager, men det nye Kompagni vedblev desuagtet at bestaae. Dets Skibe gik, som forhen, armerede, tildeels under Konvoi i Anledning af Krigsforholdene mellem England, Holland og Danmark, samt af Frygt for Algiererne. Handelen, skjøndt noget trykket af saadanne Omstændigheder, synes alligevel

¹⁾ K. Br. 3 Marts 1662, do. 30 Marts 1662, do. 30 April 1662, do. 16 Juni 1662, do. 23 Febr. 1663 i Sjæll. Tegn. Nr. 36. De nye Privilegier i Sjæll. Reg. Nr. 25 i Geh. Arkiv og hos Fogtmann, K. Br. 30 Marts 1662, do. 5 April s. A. hos Fogtmann, Nyerups Fr. 3. 372, Worms ep. 1043, K. Br. 25 Aug. 1660, do. 6 Sept. s. A. i Sjæll. Tegn. Nr. 35. En Deel af Brevene om Island og Panterne i Klostere deroppe og Toldafgifter findes trykte i kongl. Forordn. og aabne Br. for Island 3, 76 flg. og fl. St.

ikke at have været uheldig, over Monopolet holdtes der strengt, og fremmede, uberettigede Skibe bleve opbragte og priisdømte¹⁾.

Deeltagelsen i denne Monopolhandel er Hovedkilden til Hans Nansens Rigdom. Med Grundeiendomme og Bygningsforetagender har han ikke givet sig videre af, end at han satte Penge i een eller anden Gaard; i Forening med Kristoffer Hansen finde vi ham dog ogsaa ifærd med at anlægge en Hestemølle²⁾. Foruden Bestyrelsen af sin egen betydelige Formue havde han tillige overtaget den af Sønnens, Mikkel Nansens. Skjøndt denne ikke blev ældre end 31 Aar, efterlod han sig alligevel en rig Arv; Hans Nansen kunde 1660 laane Kongen over 40,000 Rdlr. heraf, og med den ene Sønnedatter skal Griffenfeldt have faaet 60,000 Rdlr.³⁾. Ogsaa Hans Nansens egne Rigdomme stode til Kongens Tjeneste, imod at Nansen, som Alle, der gjorde Forstrækninger, fik Pant i Jordegods. Det er mere end sandsynligt, at hans Majestæt, der altid i Nødens Tid opfordrede Undersaatterne til frivilligt Laan, tidligere kan have faaet Penge hos Nansen; der findes nemlig fra 1651 en Afregning mellem Kronen og »Kjøbenhavns interesserede

¹⁾ K. Br. 28 April 1663, do. 8 Januar 1663 i Sjæll. Tegn. Nr. 36, do. 23 Juni 1667, do. 4 Marts 1669 i Sjæll. Tegn. Nr. 38, Beckers Saml. 2, 3, 4, 131, 330, 379—80.

²⁾ Papirerne til Nr. 11 ved Gammelstrand, mig meddeelte af Dr. Salomonsen, vise, at Hans Nansen 23 Juli 1651 satte 1300 Rdlr. og Svogeren E. Fleischer 700 Rdlr. i samme Gaard, der laa mellem Borgemester Peder Pedersens (nuværende Nr. 10) og Viinhandler Evert Funches (Nr. 12) og tilhorte »Krydener» Diderik Strube; denne var Hofapotheker, see K. Br. 6 Mai 1659, D. Saml. Nr. 244, G. A. K. Br. 7 Sept. 1660 i Sjæll. Tegn. Nr. 35 angaaende »Hestetrompsmølle».

³⁾ K. Br. 25 Aug. 1660, do. 6 Sept. 1660 i Sjæll. Tegn. Nr. 35 samt trykte i kgl. Forordn. og aabne Br. for Island; Giessings Jubellærere 2, den nansenske Stamtavle.

Borgerskab« samt islandsk Kompagni, hvortil han jo hørte¹⁾. De store Forstrækninger til Kronen hængte imidlertid sammen med Frederik den tredies ulykkelige Krige²⁾. Nansens Obligation af 1660 paa 10,000 Rdlr. er omtalt, saavel som hans Mellemregning med Kronen i de nærmest følgende Aar for en omtrent ligelydende Sum; han fik Anviisning herfor paa Indtægterne fra Trondhjems Amt. I Aaret 1666 finde vi ham i Besiddelse af 1226 Tønder Hartkorn, eller mere end et Baroni; Godset laa fordeelt i Antvorskov, Københavns og Frederiksborg Amter. Saaledes som Pant- haverne eller de foreløbige Eiere indtil Gjenkjøbsretten traadte i Kraft, besade Eiendommene, vare de underkastede mindre behagelige Indskrækninger, med Hensyn til Jagt, Skovhugst og Fiskeri. Om Hans Nansen har faaet Lettelser heri eller vel endog Godset i frit Eie, som han ønskede det, er os ubekjendt; Lystgaarden Lystrup forblev ialtfald hos Slægten indtil ind i det attende Aarhundrede³⁾. Det anførte Hartkorn godtgjør tilfulde, til hvilken Rigdom denne Mand havde bragt det ved Dygtighed og Redelighed, og Rigdommen maatte atter gjøre hans Stilling i Samfundet endnu anseeligere.

¹⁾ Danske Saml. Nr. 363 i Geh. Arkiv indeholder Bevilling Febr. 1654 for ham til at faae Vildt af Kongen, rimeligviis til Datteren Dorthes Bryllup. I Justitsmin. Arkiv, Finantsvæsen, nævnes i en Afregning som betalte med Krongods de omtalte to Interessentskaber.

²⁾ K. Br. 22 Januar 1659, do. 5 Mai 1660, do. 2 Sept. 1660, do. 5 Okt. 1660 i Sjæll. Tegn. Nr. 35.

³⁾ K. Br. 13 Juli 1663 i Sjæll. Reg. Nr. 25, Hans Nansens Br. 13 Marts 1660 i Sjæll. Indlæg for 1663 Littr. A, K. Br. 13 Juli 1666 i Sjæll. Tegn. Nr. 37 Geh. Ark., Forordning 13 Mai 1662 mod Jagtret paa Pantegods. Vist er det, at Lystrup forblev i Nansens Familie mindst indtil Sønesønnen Amtmand Hans Nansen, som ofte opholdt sig her (Pontopp. D. Atlas 6, 52 og velvillig Meddelelse af Prof. Kall-Rasmussen).

Midt under et saa høist bevæget Liv tog Hans Nansen sig alligevel Stunder til at sysle med Bogen, det var blevet ham en indre, uimodstaaelig Trang; han var, som vi huske, allerede Borgemester, da han sidstegang gjennemsaae og udgav sin Kosmografi. At hans videnskabelige Syssel fandt saa lidt Paaskjønnelse i den lærde Verden, selv efterat han var traadt i Forbindelse med mange latinske Beundrere af hans politiske Færd, lader ikke til at have forstyrret ham i hans stille Gang. Hvad han interesserede sig for, var Astronomi, Geografi og Naturvidenskab, Historie og den hermed sammenhængende Lovkyndighed, Statsret og Statsøkonomi; sin Læsning havde han meest i danske, tyske og hollandske Bøger. Vilde nu en Mand, især en Ikke-Latiner, i hine Dage have saadanne til sin Tjeneste, da maatte han helst see, at lægge sig selv et Bibliothek til. Der gaves dengang ikke faa private Bogsamlinger her i Landet; Kristen Friis, Jørgen Seefeldt, Jokum Gersdorf, Lars Ulfeldt, Jørgen Rosenkrands, Griffenfeldt, Scavenius, Peder Sporman, Ole Worm, Thomas Bartholin, Kornelius Lerche, Hans Svane eiede saadanne, som havde et Ry i en eller anden Henseende¹). Hans Nansen sluttete sig til disse, han havde, som vi veed af Kilderne til Kosmografien, begyndt med et ret godt Udvalg, men det er atter her mærkeligt, at ingen Samtidig lader til at have ændset det; først da Manden forlængesiden er død og borte og hans Bibliothek gaaet op i Luer, faae vi Beklagelser nok at høre over det store, lidte Tab.

Hvad der det foregaaende Aarhundrede skulde til, forat samle et nogenhunde brugeligt Bibliothek, faae vi Indtryk

¹) Worms ep. 337, 341, Werlauff i nyt hist. Tidsskr. 6 om Seefeldts Bibliothek, Sammes store kongelige Bibl. 20 Bg., Thura idea hist. lit. Dan. 231 Bg.

af fra Wegeners A. S. Vedel, og Forholdene havde kun lidet forandret sig til det Bedre. Herhjemme klages der over, at Forfatterne for Bekostningens Skyld knap nok kan faae sine Bøger trykkede, kun Æventyr, Viser og Andagtsbøger fandt Afgang og kunde betale sig¹⁾. Udenlands var det vistnok langt bedre, navnlig sendte Hollænderne en Mængde gode Bøger ud i Verden, Vanskeligheden for Danske laa dog i, at skaffe sig behørig Kundskab om det Udkomne, og under den daværende Tilstand af Forbindelsen mellem Land og Land faae det Vigtigste af det bragt herhjem. Som danske Bogførere, Benævnelsen for en Boghandler, omtales Flere ved denne Tid. Peder Andersen, der har trykt alle Udgaverne af Kosmografien, og med hvem Hans Nansen desaaarsag stod i Forbindelse, hørte ikke til de anseeligere. Universitetsboghandler Joakim Moltken havde tjent mange Penge ved Udgivelsen af Psalmebøger og gudelige Skrifter; Jørgen Holst, Universitets-Boghandler og Bogbinder, baade Forlægger og Forfatter selv, stod i Forhold til Tidens Lærde og omtales som den, der har skaffet Kongen en Deel Bøger; Daniel Paulli gjorde sig især bekjendt som Forlægger og Redaktør af en af de første danske stadige Aviser, de saakaldte »extraordinaires maanedlige Relationer«. De navnkundige hollandske Elzevirer havde et søgt Oplagssted af Bøger paa Børsen, hvorhen der fra Leiden aarlig bragtes Landkort og nye Skrifter. Om Peder Haubold fortælles, at han besøgte Frankfurtermessen og modtog Kommissioner om Indkjøb; Jens Wolf, der havde studeret og var den ret begavede Forfatter til *Encomion Daniæ og Norvegia illustrata*, havde sin Boglade i Roskilde, hvorfra han siden flyttede

¹⁾ Werlauff hist. Antegn. til Holberg 1, 89 flgde.

til Kjøbenhavn. Men herhjemme, klager Ole Worm, var Bogmarkedet ikke destomindre kun ringe¹⁾, for ikke at sige slet. Det var derfor væsenlig gennem reisende Boghandlere, danske saavel som fremmede, man gjorde sine Indkjøb; som saadanne omtales, foruden nævnte Peder Haubold og en anden dansk Mand, Johannes Elzevir og Bogtrykker Johannes Jansons Reisende, der besøgte Kjøbenhavn og modtog Bestillinger. Vilde man i saa Henseende have gode Raad, henvendte man sig til de Lærde, der, naar en Bogsending indtraf, gjerne vare at finde hos Boghandleren²⁾; Hans Nansen stod jo desuden i saamange Berøringer med en Deel af dem, at han ikke kunde være i Nød for Anviisning. Under disse Omstændigheder at købe sig et Bibliothek sammen, kostede imidlertid blanke Penge, dog derpaa lod Hans Nansen det ikke skorte til noget priseligt Øiemed.

Det var især det historiske Fag, han kastede sig over, og han skaffede sig ogsaa tilsidst en Samling af saagodt som alle Krøniker og historiske Skrifter, der vare trykte paa Dansk, Tydsk og Hollandsk. Svensk har naturlig ikke heller manglet, og rimeligviis overkom den flittige Samler ved sine islandske Forbindelser en eller anden islandsk Sjældenhed; Bekjendtskab med gammelnordisk Litteratur begyndte just at dæmre ved Ole Worms, Brynjulf Svendsons og Arngrim Jonsons Bestræbelser, saa den, der, som Hans Nansen, forstod Islandsk og havde Sands for Historien,

¹⁾ Thura idea hist. lit. Dan. 239, Worms ep. 90, 1110, Werlauff om st. kgl. Bibl. 2den Udg. 14, 27, Schlegels Saml. 2, 1, 111, 165-66, 175, Bircherods Dagbøger 205 og fl. St. Klager fra de kjøbenhavnske Boghandlere over at de fremmede overskred sine Rettigheder, haves i acta consist. Nr. 4 for 5. Juni og 27. Okt. 1624.

²⁾ Worms ep. fl. St., f. Ex. 16, 47, 79, 90, 341, 1110, Schlegels Saml. 2, 1, 113.

vel maatte blive opmærksom derpaa. At kosmografiske, astronomiske, naturvidenskabelige, juridiske, statsøkonomiske, religiøse Skrifter paa de nyere Sprog have været indlemmede i Samlingen, kan vist ikke feile; Latin og hvad hiin Tid egenlig skattede som Lærdom, fandtes der herimod næppe Noget af. Mellem sine Boghylder tilbragte Hans Nansen mange af de Fritimer, der skjenkedes ham, og han havde den Fornøielse, at hans Søn Hans, der dog ingen lærd Opdragelse fik, ganske deelte hans Sands for Historien. Efter den Gamles Død overtog denne Bibliotheket, forøgede det og opstillede det i sin Gaard paa Slotsholmen, men Natten den 4de Martz 1679 gik den hele Skat op i Luer tilligemed Griffenfeldts, ogsaa her opbevarede Bogsamling¹⁾.

Hans Nansen havde med sin Hustru Sofie, der overlevede ham og først døde den 12te Januar 1674, ialt havt fem Sønner og fire Døttre. Den ældste Søn Mikkell gik samme Vei som Faderen og blev islandsk Kjøbmand. Hans store Rigdom er allerede omtalt, maaskee skrev en god Deel af den sig fra hans Kone Karen, en Datter af »fornemme« kjøbenhavnsk Borger Rasmus Jensen: idetmindste veed vi, at Svigermoderen havde gjort Kongen Laan og derfor faaet en Gaard i Pant, samt at »Karen Rasmus Jensens« 1651 fik Gods i Dragsholm, Antvorskov, Børnholm og Herredsvadklosters Leen for 29,965 Rdlr. 36 Sk. En Deel af Formuen anvendtes efter hans Død til Kjøbet af Steensballegaard, som ved hans Datter-

¹⁾ D. Paullis extraordinaires maanedl. Relationer for Martz 1679, sammenlign O. Wolfs Griffenfeldt 416, öresundische Relation vom 8. Martii 1679, R. Capellus lectiones bibliothecaræ z. 5 & 6, Mölleri cimbr. litt. I. 457. Kataloget over Griffenfeldts Bibliothek findes trykt paa Kongens Bibliothek.

datters, Frøken Charlotte Amalie Griffenfeldts, Giftermaal kom i Kraghernes Værg¹⁾. Han havde ivrig deeltaget i Frihedsmændenes Bestræbelser i Kjöbenhavn, i Oktober 1658 træffe vi sidstegang hans Underskrift under et af deres Andragender, han maa følgelig være død imellem denne Tid og noget før August 1660, da den Gamle er hans Børns Værg²⁾. Han døde inden han fyldte 31 Aar og efterlod sig to smaa Døttre, Sofie og Katrine, der kom i Huset hos Faderen, samt en Enke, der indgik nyt Giftermaal. Bladst Hans Nansens andre Sønner, hvoraf den ene hed Evert³⁾, døde to i en ganske ung Alder. Hans Nansen, opkaldt efter Faderen og født 13de August 1635, skulde ogsaa være Sømand og Handelsmand; han blev først sat i en dansk Pugeskole, saa holdt Forældrene en Student hjemme, som lærte ham lidt Latin, saa læste han sammen med nogle andre Børn og blev tilsidst sat i Skole hos den bekjendte David Reich, Holbergs David Skolemester, at lære Tydsk, Regning og Skrivning. Derefter uddannede han sig i forskjellige Handelstæder ved Østersøen og Warschau, kom 1655 i islandsk Kompagnis Tjeneste som »Vinterkjøbmand« paa Færøerne, gik til Holland at lægge sig efter Matematik og Sømandskunst, og blev 1657 Kjøbmand paa Vestmanö, hvorfra han under Krigen besørgede Handelen paa

¹⁾ »Karen Rasmus Jensens« Gods findes i den Side 236 Note ¹⁾ omtalte Afregn. med K. og i Mikkel Nansens Br. 6. Nov. 1654 i Langeheks Dipl. i Geh. Arkiv. Svigerfaderen R. Jensen kaldes »fornem Borger« i Wolfs evigvarende Kalender, Dedicatio; at Mikkel N. var islandsk Kjøbmand, fremgaaer af det under næste Note anførte Br., ifølge hvilket Faderen af hans Bo tilbyder Kongen 1000 Rdlr. i islandsk Fisk. Om Steensballegaard, see Beckers danske Herregaarde, hvor dog den Feiltagelse maa rettes, at det var Mikkel Nansen selv, som købte Gaarden.

²⁾ K. Br. 25. Aug. 1660 i Sjæll. Tegn. Nr. 35 Geheim. Arkiv.

³⁾ Genealogisk Optegnelse i Geh. Arkiv.

Glückstad. 21de November 1665 ægtede han en Datter af Borgemester Peder Pedersen, Brylluppet stod paa danske Kompagni¹⁾, gennem ham blev den nansenske Mandslinie forplantet ned til vore Dage. Den yngste Søn af Hans Nansen, hvis Navn er ubekjendt, lader til at have studeret og havde paa fjerde Aar ligget udenlands, da Faderen døde²⁾.

Af de 4 Døttre døde ogsaa een i meget ung Alder, to bleve giftede med rige Enkemænd; om just Hjertet var med i Spillet, bliver et andet Spørgsmaal, Tidens Anskuelser hyldede afgjort Fornuftgiftermaalet. Dorthen, den ene af disse, født den 29de Januar 1633, en beskeden, smuk, huuslig Pige, ægtede den 9de April 1654 Borgemester Finn Nielsen, en gammelagtig Enkemand, der fra Ungdommen havde været hendes Faders Ven; de fik ingen Børn, og han døde den 14de Juli 1663. Derpaa giftede hun sig andengang 4de Juli 1665 med den rige Enkemand Peder Pedersen Lerche, forhenværende Raadmand i Odense og Broder til den bekjendte Bogelsker og Lærde, Stiftamtmand Kornelius; han førte et stort Huus, blev Herre til Rygaard og lod sig adle, fra hans Ægteskab med hende nedstamme de nuværende Grever Lerche³⁾. En tredje Datter Maren, opkaldt efter Bedstemødre og Moster, ægtede i Mai 1655 den ligeledes hovedrige Kjøbmand, Enkemand

¹⁾ Genealogisk og biographisk Arkiv 167 f. gde, hvor den yngre Hans Nansens Biografi haves; om David Skolemester Werlauffs Holbergiana, nyt hist. Tidsskr. 6, 363 f. gde.

²⁾ Ligprædiken 33.

³⁾ Om Dorthen Nansen haves Program, hun døde 20de Mai 1675. Om Peder Pedersen Lerche fortælle Bircherods Dagbøger 101, at han d. 24. Mai 1665 nedlagde sin Raadmandspost i Odense, han maa ikke forveksles med Borgemester i Kjøbenhavn Peder P. eller Raadmand sammesteds af samme Navn; see ellers om ham Giessings nansenske Stamtavle. Han var født 1614 i Nyborg og før med Dorthen N. gift med Anna Hasebard, efter Dorthes Død derimod med Sofie,

Ditmer Böfeke, en af Kjøbenhavns Frihedsparti, der blev Raadmand og endte som Herre til Førslevgaard¹⁾. Om den fjerde Datters Navn og Levnetsomstændigheder er os Intet bekjendt. Den gamle Nansen levede længe nok til at see, at det gik hans Børn som jeg ovenfor har fortalt det, i det Hele altsaa vel og glædeligt, han var ogsaa omgivet af en rask opvoxende tredje Slægt, muntre og trivelige Børnebørn.

Den Gaard, han beboede, laa, efter Grundtaxten paa Raadstuarkivet 1661 og 1668, i Snaregade paa den nordre Side og indtog omtrent nuværende Nr. 11 og 12, den gik ikke ud med Baggaarden til Kompagnistræde. Den blev 1661 anslaaet til 800 Rdlr., 1668 til 900, en ret anstændig Taxationssum, naar vi høre, at nuværende Bisperesidents sættes til 1000 Rdlr. og den største private Gaard, Oluf Parsbjergs, (senere saakaldte Steenbuks) til 3500 Rdlr. I Handelen synes Eiendomme derimod at have haft en betydelig højere Priis; den Gaard i Kannikestræde, der stødte op til Regentsen, solgtes 1661 for 5025 Rdlr., Ulfeldts Gaard havde kostet 20,000 og vurderes kun til 2000, og i Nr. 11 ved Gammelstrand, taxeret 1661 og 1668 til 1000 Rdlr. og ved særegen Vurdering 1673 til 5100

Borgemester Peder Pedersens Datter; han eiede Rygaard, var Comerceraad, Høiesteretsassessor, adledes 20. Marts 1679 og døde 1683.

¹⁾ En Genealogi i Geh. Arkiv og den nansenske Stamtavle hos Giesing. D. Böfeke eiede efter Grundtaxten 1661 en Gaard paa Amagertorv og een i Skoboderne, han var meddeeltig i islandske Kompagni (Interessenteres Br. 24. Marts 1663 i Adkomstbreve Nr. 696 i Geh. Arkivet) og omtales i Bircherods Dagbøger 211 »som rig Mand og anseelig Negotiant»; efter Hofmans Fundationer 9, 226, 228, 231 forestod han 1673 Patronatet for Helligjæstes Kirke og legerede til Kirke og Hospital. Han var Enkemand, da han ægtede Maren N., og i det Hele tre Gange gift, en af Sønnerne Hans blev adlet 1682. Han døde 26. Aug. 1681.

slette Daler, havde Hans Nansen og hans Svoger sat 2000 Rdlr.; men man fik ogsaa 50 Rdlr Mynt i halvaarlig Leie af en simpel Kjælder i samme Gaard. Omtalte Hans Nansens Gaard maa efter Tid og Leilighed have været passelig for en Mand af hans Stand og Rigdom, sikkerlig var den velforsynet med Pakhuse til hans Handelsbe-drift. I Nybrogade stod maaskee hist og her et Skip-perhuus, men Gaden forekommer førstegang paa Resens Grundtegning 1674, i Nansens Dage var den næppe til; Udsigten fra Baghusene paa Snaregadens søndre Side over den temmelig brede Kanal til Slotsholmen maa derfor antages for fri. Nybro, der ved Prinds Christian den femtes Formæling blev sat ny, tildeels med Steen, tildeels med Vindebro, førte fra Enden af Knabrostræde over til Slotsholmen, til den saakaldte Trompetergang ved Kalle-boderne¹⁾. Ad den Vei havde Nansen let at komme til sine Forretninger, naar han skulde i Statskollegiet, Høie-steret eller til islandske Kompagnihuus, Vei'en for ham til Raadhuset var heller ikke lang, han boede midt i sin Virkekreds. Ved Stranden havde hans Svingersøn, Finn Nielsen, og hans Søns Svingerfader, Borgemester Peder Pedersen, sine Gaarde, der laae omtrent hvor nuværende Nr. 10 og Nr. 14, 15 ligge; paa Amagertorv eiede den anden

¹⁾ Gaardes Priis, Bircherods Dagbøger 69, hist. Tidsskrift 3, 468 og Papirerne til Nr. 11 ved Gammelstrand. Nybrogades 3 smaa Boder see Grundtaxt 1668, samme omtaler »Knabrostræde med den nye Bro»; om Nybro Wolfs Encomion 156. Ved nøiere at tænke over Grundtaxten, er jeg kommen til at ansætte Hans Nansens Gaard omtrent hvor nu Nr. 10 og 11 eller snarere 11 og 12 findes. Den ligger nemlig, hedder det, paa Gadens nordre Side, Beregningen af dennes Bygninger begynde fra nordre Hjørne ligeoverfor Magstræde, nu Nr. 7, og Gaarden var da den femte i Rækken af Gaardene, der omtrent vare ligesaamange i Tal som nu. Nr. 11 er et smalt Huus, som kjendelig før har udgjort en Deel af en af de tilstødende Gaarde.

Svigerson, Raadmand Ditmer Böfeke, ligeledes en Gaard; nuværende Løveapothek, tidligere tyske Kompagnihuus derpaa Arkelihuus, tilhørte hans Svoger, Apotheker Fleischer¹⁾; andre Venner og Frænder boede ogsaa deromkring. Det var altsaa behageligt Naboskab.

Hans Huusindretning roses i Programmet over Dorthe Nansen for sin Elegants, udenat dog Moden virkede forstyrrende. Vi kan gjøre os en omtrentlig Forestilling om den fra vore Museer og gamle Efterretninger, saasom Ogiers Reise i Schlegels Saml. 2det Bind. Svære Gipslofter med Basreliefs, tavlede, mørkladne Vægge, stundum malede med mythologiske og bibelske Forestillinger eller behængte med Skilderier, rigtudskaarne, men ikke ret mange Stole, sommetider Bænke med Hynder opstillede langs Væggen, høie, massive Chatuller og Senge med Omhæng i Renaissancestil hørte dengang til Udstyrelsen af et velhavende Huus. Vilde man om Sommeren nyde Landlivets Behageligheder, da stod, som fortalt, Lystgaarden i Lystrup i Egnen af Slangstrup til Familiens Tjeneste. Børnene bleve optugtede af en Fader, der overalt nød Høiagtelse, og en elskværdig, huuslig Moder, om hvem det i Programmet over Datteren Dorthe heder, »at hun i stor Lykke bevarede de gamle Sæder og den gamle Ærbarhed«; tidlig saae de i hende et levende Exempel paa Fromhed og Godgjørenhed, thi hun lod, som hendes Program fortæller, Føde og Klæder i Løndom skjenke bort, saa mangan Fattig velsignede hende derfor. Med Alvor holdtes de til Guds-frygt, Hans Nansen forsømte ikke gjerne sin Prædiken. For Sønnerne maatte den saa erfarne og dannede Mands Samtaler være vækkende, og de artede sig ogsaa vel, som

¹⁾ Grundtaxt 1661 og Jonges Kjøbenhavn 404—5.

vi vide, Døttrene og de to Sønnedøttre oplærtes til et beskedent, kvindeligt Væsen. De bleve holdte som det sømmede sig deres Stand og vante til Omgang med hiin Tids fine Verden, de havde Piger, Kudsk og Tjener til Opvarthning, og Kareten havde ovenikjøbet hans Majestæt selv foræret deres Fader; men de fik næppe Lov, som det hedder om Modedamerne, »at gaae besnørede med Harniskliv og graat bepudrede med saamange Taftes - Baand paa Hatten, at man ordenlig maatte lede om den«, eller hver Dag vise sig paa Komedie eller paa Børsen, hiin Tids Østergade, hvor Damepynten var udstillet¹⁾. Som de voxede til, bleve de, hvad der er fortalt, giftede bort til rige og ansete Mænd.

Hans Nansens Omgangskreds bestod af den høiere Borgerstand, Borgemestere, rige Handelsmænd, Embedsmænd. Af og til viste vel en Lærd sig, som Ærkebiskoppen, den gamle, venlige Longomontanus, der dog døde en Snees Aar før Hans Nansen, Kongens Livmedikus og Nansens Bysbarn Dr. Poul Moth, Kanniken Simon Vibe, Professor Villum Lange, Dr. Peder Resen²⁾; Peder Schumacher, som vakte saa overordenlig store Forventninger, opsøgte efter sin Hjemkomst fra Udlandet her sin Brud, den blomstrende Katrine, Mikkell Nansens Datter, næppe endnu kommen over Barndomsalderen, da hun gav ham Jaord³⁾. Ogsaa Mænd af Hofkredsen kunde komme her,

¹⁾ A. Bordings poetiske Skr. ved Rostgaard I, 315 og Ogier i Schlegels Saml. 2, 1, 111.

²⁾ Om Moth see hans Program, Th. Bartholins medicus perfectus og Möllers cimbr. litt. 1, 420—21; om Simon Vibe genealogisk og biographisk Arkiv 85—86; om Dr. Resen Rothes brave danske Mænd 1, 600 flgde.

³⁾ Om hende haves Program; hun er født den 1ste Marts 1656,

idetmindste i Besøg: den adlede Resident Kornelius Lerche, som var en Broder til Nansens Svigersøn og siden blev tagen til Skiftekomissær i hans Bo, den ligeledes adlede Resident Peder Vibe, Fru Nansens Fætter, Rigshofmester Jokum Gersdorf og hans Søn Kristian, der sidenhen ligeledes friede sig ind i Familien og fik en Datter af Mikkell Nansen¹⁾. Blandt Tydskerne havde Hans Nansen, idetmindste til en Tid, nogen Forbindelse med Rentemester Kristoffer Gabel, forhenværende Tolldirektør, nu Amtmand Henrik Möller, Lodtager i det islandske Kompagni, og desuden vel med Postdirektør Poul Klingenberg²⁾. De, som

gift 2den November 1670 og død i Barselseng 17de Mai 1672. Ved Brylluppet skrev Th. Bartholin sine quæstiones nuptiales og T. P. Hualsovius danske og latinske Vers med Træsnit, hvor blandt Andet i en Medaillon findes Bruds og Brudgoms Billeder. Om Brylluppet, Griffenfeldts Kjærlighed til hende og Sorg over hendes Død, see O. Wolfs Griffenfeldt 47 flgde; hun er Stammomder til Kragh-Juel-Vinderne og Grev Frys.

¹⁾ Fra hende og ham nedstamme de endnu levende Gersdorfer paa Fyn

²⁾ Gabel skal efter Hofmans danske Adelsmænd 3, 279 nedstamme fra en adelig Familie i Thyringen, være født 1617 og 1648 have havt Opsyn med Sundtolden. Men disse Efterretninger ere bestemt opdigtede, forat dække, at han var en homo novus, fremdragen af Kongen, hos hvem vi oftere træffe stærk Tilboielighed til at omgaaes med og indhente Raad hos ganske simple Folk. De mistænkeliggjøres derved, at der ikke efter Skik udkom Universitetsprogram eller Ligprædiken over Gabel. Gram paastaar som en afgjort Sag, (hist. Tidsskr. 4, 294), at han var af ringe Familie. Han havde studeret og var en god Musikus, siger Gram, og friede til en Landsbyorganists Datter i Holsten, der dog gav ham Kurven, hvorover han siden blev meget glad, da dette gjorde, at han reiste sin Vei, kom i Tjeneste hos Kong Frederik, daværende Ærkebiskop i Bremen, og fra Posten som Skriver, der ifølge et Regnskab 1656 i Geheimearkivet endnu kun havde 340 Rdlr. Løn eller omtrent som Livbarberen, (Suhms Saml. 2, 3, 55 har en ringere Sum), vidste at svinge sig op til de høieste Poster; 1656 havde han dog ogsaa Færdøerne i Forlæning imod en Afgift af 1000 Rdlr. I Beckers

kom jævnligst til ham, maae dog have været Familie og de egenlige Venner. Der var Svogeren Apotheker Fleischer, en ærværdig, aldrende Mand, født Slesier og en Mand, der nød Agtelse selv i Udlandet. Hans Apothek var meget søgt, han levede i Velstand og holdt et anstændigt Huus, hvor Dr. Otto Sperling af og til blev indbudt til Middag, dengang denne kom herind; han havde vakkre Børn, og i sin store Have i Dronningens Gade har han

Saml. 1, 207 og et Sted i Geheimarkivet kaldes han Kongens Kammertjener, desværre har jeg forsømt, at optegne mig Stedet; efter Becker 2, 436 maa han 1631 være kommen i Kongens Tjeneste. En Holstener Jæger af hans Familie var, efter O. Sperlings Selvbiografi, med at fange denne. Men skulde der muligviis ved dette Holsten, som det synes Gabels Fædreland, ikke være at tænke paa det saakaldte »dansk Holsteen«? I Gram Herred, Nustrup Sogn i Slesvig ligger en Bondeby Gabel; denne Bemærkning skylder jeg Bibliothekar Professor Thorsen. 1660 blev Gabel Rentemester, 12. August 1664 adlet og Statholder i Kjøbenhavn (Bircherods Dagbøger 97), han døde den 13. Okt. 1673 som Herre til Gieschenhagen, Rantzausholm, Bavelse og Tuero, Etatsraad, Kammerraad, Høiesteretsassessor, Guvernør over Færøerne, og begroves den 24. November s. A. i Petri Kirke (Traur-Gedicht af B. B.); om hans Titler, en Indskrift paa hans Huus i Resens inser. hafn .272. Han var Hovedmand ved Omvæltningen 1660 og siden under Frederik den 3die altformaaende Minister, omtales som saadan paa mangfoldige Steder af Gesandterne i Beckers Saml. til den danske Hist., navnlig 2, 436 og 1, 239, hvor han kaldes »den rette mignon du roi«; s. sted 1, 298 skildres det Had, han havde paadraget sig, og hvor glad man blev, da hans Anseelse faldt med den nye Konge. Han var gift med Armgaard Badenhaupt, hvis Fader efter 1650 eiede Bavelsegaard, saa Gabel altsaa har faaet den med hende, (Pontopp. d. Atlas 6, 376, 417), hun døde 1699 efter Stamtavlen i Hofmans danske Adelsmænd. Hos Becker 2, 406 findes et Rygte, om at han ved Gift vil skille sig af med Modstandere; 2, 436 findes hans Karakteristik. Om hans mange Grundeiendomme i Kjøbenhavn, vidne de forskellige Grundtaxter paa Raadstuarkivet. Hans Sønner ere velbekjendte, en Datter, Ane Margrete, ægtede Grev C. Reventlouw, Beckers Saml. 2, 249; om hans Slægt see Stamtavlen hos Hofman. Om Henrik Møller og Poul Klingenberg see Beckers Saml. 1, 230 og 48.

vel af og til kunnet byde Slægt og Venner til Gjæst. Den ene af Sønnerne, der ogsaa hed Esaias, var jævnaldrende med Dorthe Nansen, en livlig, særdeles begavet, frisindet Natur og saa ivrig Fædrelandsven, at han siden efter nær var kommen galt afsted, da han i sin Harme fra Prædikestolen kaldte Freden til Lund »en skammelig og skiden Fred«. Som allerede dette Træk viser, var han ikke ganske fri for Overspændthed; i sin Ungdom lod han tilligemed sin Broder Hans, der ligeledes studerede, sig henrive af Niels Krønikes Sværmerier, skrev Skamskrifter, ogsaa sigtende til Borgemester Hans Nickelsen, hvorfor han 1655 blev dømt fra sin akademiske Borgerret, maatte staae aabenbare Skrifte i Helliggjestes Kirke og blev saa skikket udenlands, forat gjære ud. Saaledes havde Hans Nansen paa nært Hold i sine Nærmestes Kreds været Vidne til Tidens religiøse Frihedsbevægelser. Men han tog sig af den Unge med faderlig Omhu, hvad denne roser ham for i hans Grav, fik Følgerne af hans Sværmeri slaaede ned, og nu stod Fleischer siden 1665 som agtet Sognepræst ved samme Kirke, hvor han for ti Aar siden havde gjort offentlig Afbigt; den nansenske Familie havde ham til sin Skriftefader¹⁾. Foruden disse to nævnte Børn havde

¹⁾ 12. Marts 1655 legerer Apotheker Fleischer 200 Rdlr. til Medtjeneren i Helliggjestes Kirke, samme Dag legerer Maren Surbæks, sal. Henrik Berners, 100 Rdlr. til samme; (Hofmans Foundationer 9, 229—30); disse Legater sigte sikkert til at mildne Stemningen mod Sønnerne, hvis Anklage for sværnersk Færd svævede for Domstolene. Men hvem er Maren Surbæks? Det maa være Fleischers og Nansens Koners Moder eller Kusine, da hun kalder de to sine Svogere, om hvem, hvis hun er Moderen, vi altsaa heraf høre, at hun efter Borgemester Hans Pedersens Død har indgaaet nyt Ægteskab og andengang er bleven Enke. Om Præsten Esaias Fleischer haves Program, der ogsaa kommer til at berøre Faderen, hvilken iøvrigt nævnes i Bircherods Dagbøger 84 som »en af

gamle Fleischer endnu en Søn, Gregorius, som blev Student 1657, fik Faderens Apothek og døde 1715, samt en Datter, Ane-Marie, gift med islandsk Kjøbmand Isak Klau-mann, og en anden Datter, Veronika, gift med Justits-sekretær Morten Scavenius. Borgemestrene og Assessorerne Peder Pedersen og Kristoffer Hansen, sidstnævnte Professor Thomas Bartholins Svigerfader, Oberst og Stadshauptmand Frederik Thuresen¹⁾, Svigersønnerne, Borgemester Finn Nielsen

Gravitet og store Midler anseelig Mand; O. Sperling i sit Levnet (Suhms nye Saml. 3, 214 og Ny kgl. Saml. fol. 1389) taler om, at han 1636 af og til blev bedet tilbords hos ham. Fleischer havde Levering af Medikamenter til »Børnehuset«, og en Barbeer til Børnene bestiltes ogsaa hos ham, ligesom man endnu i Italien bestiller sin Læge paa Apotheket. Da han imidlertid holdt sine Leveringer noget dyre, paatog Sperling, som blev Børnehuslæge, sig, at besørge det Fornødne og levere det for Mindre end det Halve. Han var andengang gift med Sofie Nansens Søster Maren, med hvem han havde de to omtalte Børn, og eiede foruden sin Apothe-kergaard endnu 3 Huse og en stor Have i Dronningens Gade (Grundtaxt 1661 og Pontopp. origines 456); han døde 77 Aar gammel 13. Januar 1663. Esaias den yngre var født 25. Okt. 1633, han var udenlands fra 1656 til 1664 i England, Frankrig, Tydskland, Italien. Om hans og hans Broder Hans's Sværmerier førend Reisen, see Pontopp. annal. eccl. Dan. 4, 415 flgde, Doms-akterne i Doms - Kopibog 1646—56 i Konsist. Arkiv; han dømtes oprindelig fra sin akademiske Borgerret. 1665 26. November blev han kaldet til Præst ved Helliggjestes Kirke, hvis Patron Magi-straten var, han døde 5. Febr. 1697. Om hans Historie ved at omtale Freden, see Bircherod 201, »og sprang der siden gode Penge til dem, der talte hans Sag i Lave«. Han blev gift 1667 med Ellen Jakobsdatter.

¹⁾ Om Frederik Thuresen Hayes Program. Han er født i Aalborg 8. Dec. 1613, Faderen, en Kjøbmand, døde i hans unge Aar; han sattes i Skole, og Moderen vilde havt ham til at studere, men det stred imod hans Tilbøielighed. 16 Aar gammel kom han paa et Kontor i Kjøbenhavn, gjorde saa en Udenlandsreise til Frankrig, England og Belgien, bosatte sig og tog Borgerskab i Kjøbenhavn 1645 og ægtede s. A. 29. September en Enke, Else Isaksdatter, der var ældre end han; selv fik han ingen Børn, men han havde flere

og Raadmændene Ditmer Bøfeke og Peder Pedersen Lerche, ere tidligere omtalte. Mod disse og hele sin Familie viste Nansen sit ganske Liv igjennem en uskrømtet Kjærlighed, som blev gjengjældt. I hans nærmeste Vennekreds hørte Alle til Frihedsmændene og de ivrige Fædrelandsvenner, der er derfor i fortrolige Samtaler sikkert skiftet mangt et alvorligt, bekymret Ord om Tydskernes Indflydelse og de Regeringsgrundsætninger, som bleve de herskende efter 1660.

Leilighedsviis er jeg kommen til at omtale Hans Nansens oprigtige Gudsfrygt, den opretholdt ham i mørke Timer, hvoraf hans Liv, trods sin ydre Glands, ikke maa have havt faa. Det var ikke blot Familieulykker, Tabet af Børn, der rammede ham haardt; med sin Tænkemaade maatte han ogsaa høist smertelig berøres af de store offentlige Ulykker, han oplevede. Hans Gudsfrygt giver sig blandt Andet tilkjende paa en Maade, der var almindelig hos hin Tids Fromme, ved Gaver nemlig til Kirker og Fattige. Helliggjest Kirke, hvis Patronat endnu tilkommer Magistraten,

Stifbørn. Han begyndte sin militære Bane som »Rodemester« i Borgerskabet eller Fører for 10 Mand, blev Fændrik og tilsidst Stadshauptmand, han var ogsaa første Formand for de 32 Mænd. Efter Krigen fik han, som de Andre, der havde udmærket sig, en Guldkjede, blev Stadoberst 1664 og Assessor i Generalitetet; Bremer vold hed den Herregaard, han kom i Besiddelse af. I Kjøbenhavn eiede han, efter Grundtaxten 1661, sin iboende Gaard ved Stranden i Nærheden af Færgestræde, en Gaard paa Nørregade, et Huus paa Vestergade, 9 Huse paa den saakaldte »Klokkerhøj« ved Nørrevold, et Huus i Kongensgade og ligesaa i lille Kirkestræde. Hans Ydre var anseeligt, af Karakter var han hidsig. Da han var barnløs og ingen Ynder af stor Luxus, efterlod han betydelige Midler og viste en virkelig storladet Gavmildhed. Ved Testamenter, der findes paa Raadstuenarkivet, skjenkede han 1654 2500 Rdlr. til Hospitaler i Bergen, Kjøbenhavn og Aalborg, 1667 6000 Sletdaler til Fattige i Kjøbenhavn og Aalborg, s. Aar 1000 Sletdaler til Nikolai Kirke. Han døde 14de April 1675.

og som var hans egen Sognekirke, betænkte han godt, forærede den en Lysekrone, en massiv Altarkande og 300 Rdlr. til et nyt Orgel; i hans Tid blev Udgangsdøren til Urtegaarden bygget og en Indskrift herom opsat. Til »Børnehuset«, sengeliggende Fattige og andre Trængende sendte han mange milde Gaver. Paa sin Dødsseng stiftede han 2 Legater, hvert paa 500 Rdlr., hvis Renter skulde tilfalde deels Kirken, deels de Fattige¹). Hans Godgjørenhed lader sig vel ikke sammenligne med hans Vens, Thuresens, der skjenkede bort i Tusindviis, det maa imidlertid herved erindres, at Thuresen ingen Børn selv havde.

I denne smukke Skikkelse viser Hans Nansens Privatliv sig for os, den gamle Mand hædredes som Familiens Patriark, hvis Raad blev søgt af Alle i deres vigtige Anliggender — Præsten Fleischer raadførte sig saaledes med ham om sit Giftermaal —; og Nansens Raad, hjertelige og forstandige som de vare, hørte visselig til de gode Raad.

Omtrent et Aar før hans Endelig mærkede han, der iøvrigt havde en kraftig, sund Natur, at Kræfterne toge af, men arbejdsom som han var, sparede han sig ikke og hang i Forretningerne; skjøndt Alle bade ham, holde sig hjemme, vedblev han dog navnlig at vise sig i Fløiesteret. Endelig kunde han ikke mere, den 21de Oktober 1667 lod han den berømte Professor Oluf Borch, som for ikke længe siden var vendt hjem fra Udlandet, kalde til sig, følgende Dag ogsaa kongelig Livmedikus Dr. Poul Moth. Men deres Midler hjalp ikke, og den 2den November gik

¹) Ligprædiken 38—39, Resen inscript. hafn. 135, 140, Jonges Kjøbenhavn 341, 345, Hofmans Foundationer 9, 217—218.

han tilsengs, for ikke mere at reise sig, Kræfterne toge saa pludselig af; ønskede Nogen af de Besøgende ham, at han maatte komme sig, gav han til Gjensvar: »efter Guds Villie«. Hans Huus var beskikket og Testamentet gjort. Den 9de beredte han sin Hustru paa Afskeden, bad hende ikke sørge og græmme sig, men takke Gud for den Tid, de havde levet sammen. »Og hvorfor, sagde han, vil I dog saa meget sørge og græde, allerkjæreste Hjerter, da jeg efter denne store Uro kommer til den salige Ro og Hvile hos min Frelser Jesum Christum udi usigelig Glæde og Herlighed. Jeg havde sat mig fore, idag eller imorgen at tage Afsked med vore Børn og saa paa Mandag forlige mig med vor Herre, mens eftersom jeg er heelt svag og ei veed, naar Gud vil kalde mig herfra, vil jeg dog heller idag forlige mig med vor Herre«. Esaias Fleischer blev da hentet og berettede ham i Kones, Børns og Venners Nærværelse. Med ydmyg Anger bekjendte han sine Synder, navnlig, at han ikke havde været saa taknemmelig mod Gud, som han burde, og sagde, da Sakramentet skulde rækkes ham: »jeg burde billigen at sidde paa mine Knæ, at annamme min Frelses Legeme og Blod, men eftersom jeg ei nu kan, vil jeg bøie mine Hjertens Knæ.« Efter endt Altargang takkede han Gud inderlig og trøstede sig selv med Sprog af Guds Ord. Den 10de November tog han Afsked med Hustru og Børn og formanede dem til, altid at elske hverandre indbyrdes og holde sig til Gud; om Eftermiddagen følte han sig saa mat af den lange Tale, hvorfor han kun bad dem adlyde sit Testamente, »sin skriftlige Befaling«, og ønskede Guds Velsignelse over dem. Siden laa han hen i stille Bøn. Den 12te om Morgenen mellem Fire og Fem, spurgte han, hvad Klokken var, og udbrød: »er den alt saa meget, nu da i Jesu Navn«!

Kl. sex sov han stille hen¹⁾. Af de øvrige Hovedmænd Statsomvæltningen døde Svane og Lenthe næste Aar, Hannibal Sehested var død eet Aar, Finn Nielsen 4 Aar i Forveien, Peder Pedersen og Kristoffer Hansen døde to, Kongen tre Aar senere, Gabel 1673, Thuresen 1675 og Hans Schak 1676. Saaledes var hele denne mærkværdige Slægt gaaet til Hvile.

Hans Nansens Begravelse var saa smuk, som det var tilladt ved en Mands Død, der ikke var Adelsmand. Loven af 26de April 1656 forbød disse Vaagestuer, hvor det ofte gik saa usømmelig til, hvor der blev drukket tæ og leget Julelege; derimod maatte nok tre Mænd holde Ligvagt. Hos lærde Adelsmænd træffe vi Professorer udføre denne sidste Kjærlighedsgjerning, muligviis har Raadmænd eller Borgemestere vaaget ved Hans Nansens Baare. Ligstuen maatte kun »drages« med hjemmegjort Lærred og Dreiel, der kunde indbydes 8 til 10 til at klæde Liget og til Kistelæg; Ligdragten turde vel ikke være af Silke, men en Hue og en Pude af Atlask under Hovedet var ikke forbudt. Kun til selve Familien maatte der gjøres Sørgeklæder, Bedemanden maatte ikke faae mere end 2 Rdlr. og Bedekonen 2 Sletdalere. Kisten kunde overtrækkes med Bai, dog uden Snore, men turde ingen Messingplade have. Tolv Par Mænd med Sørgekapper og ti Par Kvinder med Sørgekaaber over Hovedet kunde følge, beværtet maatte de ikke, for Ligbærerne derimod kunde der blive skjenket til Maadelighed. Der maatte ringes over Liget een Time, hele Skolen med Kapper paa kunde følge og synge danske

¹⁾ Ligprædiken 40—47, om Nansens Sundhed s. sted 93. Om Hannibal Sehesteds Død i sin Maitresses Arme haves en løs Efterretning i A. Kellinghusens monum. hist. nobil. D. illustrantia paa Geheimarkivet; troværdigere Beretninger findes i D. Mag. 3. R. I.

eller latinske Sange over Graven; Ligprædiken turde kun vare een Time, og, forat Præsten ikke skulde tage feil, var det Klokkeren paalagt, at vare ham ad, naar Tiden var tilende. En Fiskal skulde have Tilsyn med, at disse Bestemmelser nøiagtig bleve opfyldte, og Øvrigheden staae ham bi herved. Det er dog ikke usandsynligt, at Hans Nansen er bleven betragtet noget anderledes end som simpel Borgerlig; een Bestemmelse i Loven veed vi ialtfald kom ikke til Anvendelse, thi hans Lig stod ikke, som befaleet, kun 6, men næsten 14 Dage oven Jorde¹).

Den 25de November blev han begravet i Helliggjestkirke, et talrigt Følge havde indfundet sig, dog Kongen ikke; tidligere havde vel Konger af og til viist saadanne Mænd den sidste Ære, men efter Enevælden blev Hofceremoniellet meget stivere. Esaias Fleischer taledede hjertelig og smukt over den Afdøde, Svane med Prof. Foss havde udgivet et Universitetsprogram, fuldt af latinsk Ordbram; mærkeligt er det, at intet af disse to Mindeskrifter omtaler hans Færd ved Arveregjeringens Indførelse, om saadanne Ting gjorde man bedst i at tie stille, hvor Kongemagten allerede proklameredes som guddommelig, ikke menneskelig Indstiftelse. I den latinske Gravskrift i Helliggjestkirkes Kor, forfattet af Underbibliothekar P. N. Mehrn, indflød dog et Par Ord, sigtende til denne Sag. Nansen roses her for Samvittighedsfuldhed og Aarvaagenhed som Borgemester, Tapperhed og Udholdenhed under Beleiringen, Troskab mod Kongen, overordenlig Kløgt og Dygtighed i at hævde, hæve og befæste Majestæten, for Klogskab,

¹) Forordning 26. April 1656. Om Vaagéstuer Werlauffs Antegn. til Holberg 1, 245 flgde; her findes et Par Smaafeil, Forordn. angives til 26. Marts istedetfor April, og der omtales at 2 istedetfor 3 maatte holde Ligvagt. Om denne Ligvagt af Professorer, nyt hist. Tidsskr. 6, 468.

Redelighed og Maadehold. Denne Indskrift er ikke mere til. Midt i Kirken lagdes en Gravsteen, nu sandsynligviis dækket af det nye Bræddegulv, en kort dansk Indskrift angav her hans Fødsel, Død og Embedsstilling¹⁾. Til Ærevers over ham kjende vi ikke, de sparedes til latinsklærde Samtidige. Som Skiftekomissærer i hans Bo beskikkedes Kornelius Lerche og Dr. Peder Resen ved kongelig Befaling af 7de Juli 1669²⁾, maaskee udpægede dertil af Nansen i hans sidste Villie; de skulde tillige besørge Skiftet i hans Søns Mikkels Bo, som den Gamle havde bestyret lige indtil sin Dødsdag.

Den nu fuldendte Skildring af Hans Nansens Levnet har viist os ham som den djærve, vistnok noget myndige Frihedsmænd, der saa lidet kjendte til Smiger, at han ikke skyer i offentlige Forsamlinger eller i Breve at sige selv Kongen de drøieste Sandheder; som en begeistret Fædrelandsven, fast i sine Grundsætninger, nidkjær, snarraadig, uimodstaaelig, hvor han stræber fremad; som en driftig Kjøbmand, som en høit dannet og begavet Mand, der har Ordet i sin Magt saavelsom Pennen og gjerne sysler med Bogen; endelig som en i alle Livets Forhold ædel, redelig, guds frygtig Karakter. Hans Ydre lære vi at kjende af et Brystbilled hos Hofman, en heel Figur hos Rothe, et meget smukt Brystbilled, stukket i Kobber af den bekjendte A. Halweg, og af et Maleri paa Frederiksborg, hvorefter det her meddeelte Steentryk er taget. Han havde, som man vil bemærke, et af disse trofaste, kloge Ansigter, som strax indgyde Tillid, til den Polidskhed, der

¹⁾ Resens inscript. hafn. 121—123 og 134, Pontopp. marmora dan. 1, 89, relation d'un voyage 487 Bgde, Jonges Kjøbenhavn 351.

²⁾ Sjæll. Tegn. Nr. 38 Geh. Arkiv.

synes at ligge i det rotheske Kobberstik, findes ikke Spor i de andre Afbildninger; efter Tidens Skik bar han baade Mundskjæg og Fipskjæg og gik i ældre Dage med Kalot. Hans Holdning var rank og freidig, næsten bydende. Den Dragt hvori han afbildes hos Rothe, er en Kjole med een Rad Knapper, omtrent af samme Snit som Amagerens nuomstunder; omkring Halsen bærer han her meget brede og lange, nedhængende Flipper, der noget ligne vore Præsteflipper; Beenklæderne ere posede, gaae lidt nedover Knæerne og sammenheftes med Knæbaand; paa Fødderne har han Strømper og Sko med Sloifer paa. Det Indtryk, vi faae af hans ydre Fremtræden, er høist fordeelagtigt og maatte vinde Folket for hans Person.

Hans Nansens Efterslægt blomstrer endnu baade i mandlig og kvindelig Linie, og jeg vil til Slutning levere en kort Udsigt over den. Den mandlige Linie er kun fortsat gjennem Præsident Hans Nansen den yngre († 9. Juli 1713) og sammes Søn Mikkell Nansen, Landsdommer paa Bornholm. Sidstnævnte havde nemlig en Søn Anker Antonius, der 1761 blev Sorenskriver i Norge og omplantede Slægten paa norsk Grund; han døde 13de Mai 1765 og var gift med Petrikke Johanne Lejerdahl af den gelmuydenske Familie. Deres Søn, Hans Lejerdahl Nansen, er født i Vigs Præstegjæld 17de September 1764, blev 1797 Vice-Landsdommer paa Lolland og Falster og Birkedommer i Frederiksværks og Halsnæs Birk paa Sjælland; 1809 kom han som Sorenskriver til Guldalen i Trondhjems Stift, 1813 forflyttedes han i samme Embedsstilling til Jedderen og Dalerne og boede i Egersund; han døde den 15de Mai

1821 pludselig ved Stortinget, hvor han sad som Medlem for Stavanger Amt. Førstegang blev han gift 1796 med Albertine Christine, en Datter af Generalkrigskommissær Hassler, og havde 7 Børn med hende, af hvilke 2 ugifte Døtre ere ilive og desuden een Datter, gift med Pastor G. Schønhøyder i Hjørlande. Sørenskriver Hans Nansens Ægteskab blev hævet, og hans forhenværende Kone opholder sig nu i Danmark som Priorinde ved Estvadgaard-Kloster. Han giftede sig paany 1810 med Vendelia Christiane Louise, Datter af Hofbogtrykker Møller i Kjøbenhavn, og havde med hende 5 Børn, af hvilke en ugift Datter og en Søn, Baldur Frithiof Nansen, født 30te December 1817, for Tiden ere ilive. Sidstnævnte er Sagfører ved Over- og Underretterne i Norge og Referent ved Kristiania Stiftsoverret; han giftede sig 1854 med en Datter af Kammerherre Oberst Moltke-Sørensen, ved Navn Antoinette Vilhelmine Vidastine Aimée, og de have en Søn, Hans Moltke Nansen, født 7de December 1854.

Den omtalte Sørenskriver, Hans Lejerdahl Nansen, var et begavet Menneske og spillede en Rolle ved Stortinget, der paa en Maade gjenkalder os Stamfaderens politiske Færd. Foruden Stortingstaler haves af ham baade poetiske og prosaiske Smaating, omspredte i forskellige Tidsskrifter. Han mødte først som Udsending fra Stavanger Amt paa det overordenlige Storting 1814, siden paa Thingene 1815—1816 og 1821 og hørte til de ivrig nationale og demokratiske Normænd. Mærkeligst vare hans Ord den 14de Oktober 1814, dengang Tilslutningen til Sverige stod paa Dagsordenen. I Begyndelsen af Talen beklagede han sit daarlige Organ — han stammede nemlig —, »men en Lue, udbrød han, brænder i min Barm for mit, over Alt elskede Fædreland. Gamle Norge stod

i Tiden agtet, hædret, ja frygtet blandt Europas Magter. I Herrens Tempel svore Norges Mænd, med Liv og Blod at ville hævde Norges Selvstændighed«. Derefter omtaler han Rigets farefulde Stilling, »dog, siger han, tør jeg end med Fortrøstning gjentage Digterens skønne Ord: end raade de Normænd i Norge!« Han endte med det Raad, at tage imod den tilbudte Stilstand og med bevaret Selvstændighed slutte sig til Sverige. Ved andre Leiligheder har han lagt forskjellige Forslag paa Thingets Bord, for Ex. eet om et norsk Krigsflag, og hørte i det Hele til de ansetere Storthingsmænd. Ofte kunde han med en bidende Vittighed, en træffende Bemærkning blotte alle de smaalige Partihensyn, der vide at indsnige sig paa de norske saavel som de danske Thinge. Saaledes, da Bankens Hovedsæde skulde bestemmes og hver Mand talede for sin By, reiste Hans Nansen sig høitidelig og udbrød: »jeg foreslaaer, at Norges Bank skal være i Egersund (et grimt, høist ubetydeligt Ladested), det er en kjøn lille By, og *der boer jeg*.« Dette Udbrud er sidenhen halvveis blevet til Ordsprog i Norge.

Man vil af det Anførte bemærke, at Hans Nansens Mandslinie ikke forlod den juridiske Bane, Stamfaderen først havde betraadt. Adlet blev den aldrig, men den fører et Segl, i hvis lukkede Hjelm tre Roser ere plantede; i det ene Felt findes 3 Stjerner, i det andet en Ørn eller Paradiisfugl, som med udslagne Vinger staaer paa en Høi.

Hans Nansens Kvindelinie er derimod tildeels traadt ind i adelige Forbindelser. Hans ældste Søn, Mikkel Nansens, ene Datter Katrine, blev ved Griffenfeldt Stammoder til Kragh-Juel-Vinderne og Greverne Frys; den anden Datter Sofie blev ved Amtmand Kristian Gersdorf Stammoder for en af de gersdorfske Linier, den nemlig, som har et lille

Fideikomis paa Fyn, hvis Indehaver for Tiden efter Statskalenderen heder I. P. Gersdorf. Hans Nansens Datter Dorthé er ved Peder Pedersen Lerche Stammoder til den nuværende grevelige Familie Lerche. Fra Hans Nansen den yngre nedstammer paa Spindesiden gennem Styrupperne Digteren, Etatsraad Hauch. Disse ere de mærkeligste Personligheder, der henhøre til Kvindelinien, hvilken iøvrigt er temmelig udbredt. Maa Hans Nansens Hæder regnes fra den Livsbedrift, det gaves ham at udføre, saa kan dertil dog tillige føies, at han ikke har Skam af sin Efterslægt¹⁾.

¹⁾ Om Hans Nansens mandlige Efterkommere har jeg modtaget villige Meddelelser fra Overretssagfører Nansen i Norge; see om samme i det Hele desuden Stamtavlen hos Gjessing, Artikel Schröder, og flere Optegnelser i Geheimearkivet. Om Hans Lejerdahl Nansen, see ogsaa Nyerups Literaturlexikon, det norske Storthings Forhandlinger, det norske Morgenblad 1821 Nr. 143, B. Moes biogr. Efterretninger om Eidsvolds Repræsentanter og Storthingsmænd 107—108 og Thaarups fædrelandske Nekrolog for 1821—26, Side 42 og 493.
